

CENTRE UNIVERSITARI
DE DISSENY
DE BARCELONA
CENTRE ADSCRIT A LA
UVIC UNIVERSITAT
DE VIC

El disseny d'interiors com a eina d'ajuda per la rehabilitació i reinserció social en centres penitenciaris

Raquel Moles Bafalluy

Grau en Disseny

Curs: 2013 / 2014

Direcció: Mara Martínez Morant

201

ÍNDEX

AGRAÏMENTS

RESUM I PARAULES CLAU.....	15
----------------------------	----

INTRODUCCIÓ.....	16
------------------	----

CAPÍTOL 1: Plantejament de la qüestió, objectius i justificació.....	19
---	-----------

1.1. Centres penitenciaris.....	19
---------------------------------	----

1.2. Hipòtesi.....	24
--------------------	----

1.3. Objectius.....	25
---------------------	----

1.4. Justificació.....	25
------------------------	----

1.5. Limitacions.....	26
-----------------------	----

CAPÍTOL 2: Marc teòric.....	28
------------------------------------	-----------

2.1. ÀMBIT GENERAL: alguns factors del medi que tenen influència en l'individu	28
--	----

2.1.1. Factors físics mediambientals.....	29
---	----

2.1.1.1. Temperatura.....	30
---------------------------	----

2.1.1.2. Llum/il·luminació.....	30
---------------------------------	----

2.1.1.3. So/soroll.....	31
-------------------------	----

2.1.2. Trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial.....	32
---	----

2.1.2.1. Privacitat.....	32
--------------------------	----

2.1.2.2. Territorialitat.....	33
-------------------------------	----

2.1.2.3. Espai personal.....	34
------------------------------	----

2.1.2.4. Amuntegament.....	35
----------------------------	----

2.1.3. Factors derivats del medi construït.....	36
---	----

2.1.3.1. Trets estructurals del disseny arquitectònic.....	38
--	----

2.1.3.2. Trets semifixos del disseny d'interiors.....	39
---	----

2.2. ÀMBIT ESPECÍFIC: alguns factors del medi que tenen influència en el pres..	40
---	----

2.2.1. Factors físics mediambientals	41
2.2.2. Trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial	43
2.2.3. Factors derivats del medi construït	45
2.3. Requisits mínims dels espais penitenciaris	48
CAPÍTOL 3: Descripció dels dos centres penitenciaris	55
3.1. Presó de Leöben	55
3.1.1. Antiga presó: Convent dels Dominics	55
3.1.2. Nova presó: Centre de Justícia Leöben	56
3.1.2.1. Els espais	58
3.1.2.2. Metodologia de treball/funcionament del centre	65
3.1.3. Enquesta sobre l'antiga i nova presó	66
3.1.3.1. Resultats de l'enquesta	67
a. Espais exteriors	67
b. Espais interiors	68
c. Instal·lació sanitària	70
d. Àrea d'allotjament	71
e. Obres d'art	72
f. Espais d'oci i comunicació	73
g. Relació entre interns	75
h. Relació entre interns i treballadors	76
i. Altres aspectes	77
j. Preguntes generals	78
3.1.3.2. Conclusions de l'enquesta	78
3.2. Presó de Lledoners	80
3.2.1. Els espais	81
3.2.2. Metodologia de treball/funcionament del centre	87
CAPÍTOL 4: Metodologia aplicada	91
4.1. Investigació bibliogràfica	91
4.2. Fonts orals	91
4.3. Limitacions	92

CAPÍTOL 5: Anàlisi i comparativa dels dos centres penitenciaris	93
5.1. Leöben: alguns dels factors dels centres penitenciaris i del medi que tenen influència en l'individu.....	93
5.2. Lledoners: alguns dels factors dels centres penitenciaris i del medi que tenen influència en l'individu.....	98
5.3. Comparativa dels dos centres penitenciaris: Leöben i Lledoners	102
 CAPÍTOL 6: Conclusions	 110
 BIBLIOGRAFIA	 117
 ANNEXES	 I

Resum

L'arquitectura és un element molt important en el medi que ens envolta en el nostre dia a dia; gran part de la nostra vida quotidiana es desenvolupa en els espais interiors dels edificis. Aquests espais no es limiten a servir d'escenaris de les nostres conductes, ens aporten estímuls que incideixen i alteren el nostre comportament, estat d'ànim i interaccions socials. Quan parlem d'institucions penitenciàries, la influència d'aquests espais en els individus és molt més elevada, per la condició d'espai tancat, on les persones hi entren de forma involuntària i no tenen opció de sortir-ne.

És important entendre quins són els factors del medi que influeixen en els individus perquè a l'hora de dissenyar un centre penitenciari es modulin els seus espais, de manera que aportin estímuls que siguin positius per fer, de l'estada a la presó, una experiència fructífera que generi uns bons resultats de rehabilitació i reinserció social i que alhora aportin unes bones condicions de vida que permetin al reclus desenvolupar la seva vida amb dignitat dins el centre.

En aquest treball s'analitzen quins són aquests factors del medi que influeixen en els individus i com s'han d'encaminar per dissenyar els espais d'un centre penitenciari, perquè aquests serveixin com a eina eficaç d'ajuda a la rehabilitació i reinserció social. D'aquesta manera, es donen unes pautes de disseny per crear centres d'aquestes característiques, sempre enfocades a vetllar per la dignitat dels presos. Des del punt de vista dels seus espais, s'analitzen dues presons que parteixen de camins diferents per arribar a bons resultats de reinserció, per veure la idoneïtat dels seus dissenys així com la repercussió que tenen en els presos.

La informació extreta per elaborar el discurs d'aquest treball és fonamentalment bibliografia d'autors especialitzats en la branca de psicologia ambiental, entitats que treballen en els temes penitenciaris i documents que parlen concretament de les dues presons analitzades en el treball.

PARAULES CLAU: espais penitenciaris_disseny d'interiors en presons_arquitectura social_psicologia ambiental en presons_arquitectura penitenciària_disseny social_centre de justícia Leöben_centre penitenciari Lledoners_requisits mínims pels espais penitenciaris.

Introducció

L'arquitectura és un element molt important en el medi que ens envolta en el nostre dia a dia; gran part de la nostra vida quotidiana es desenvolupa en els espais interiors dels edificis. Com diu Sangrador:

“el medi físic no es limita a servir d'escenari de les nostres conductes: generalment, hi aporta també estímuls, estímuls que en conjunció amb els provinents d'altres fonts (medi social o interpersonal, propi subjecte, etc.), configuren el comportament dels individus ... El disseny dels medis físics en els quals vivim afecta, en la pràctica, les nostres conductes” (Sangrador, 1991, p. 147).

Així, el disseny dels espais adopta una dimensió de gran magnitud; ja que no només es basa a satisfer les necessitats més bàsiques dels individus per dignificar la seva vida (fet de summa importància), sinó que interactua constantment amb nosaltres d'una forma inconscient, configurant les nostres conductes, estats d'ànims i interaccions socials. Per aquest motiu té gran importància el fet d'aplicar uns criteris de disseny, ben elaborats, en tots els espais on fan vida les persones. En essència, serviran com a eina d'ajuda per crear un entorn amè, que a part de vetllar per la igualtat entre els individus, constituirà un marc físic que ajudarà al bon funcionament i convivència en societat.

La influència de l'entorn pren especial importància en les institucions públiques, ja que els individus que conviuen en tals espais no els han configurat segons les seves expectatives o necessitats particulars. D'aquesta manera, l'espai d'aquests centres juga un paper molt important en l'establiment de les conductes, estats d'ànim i interaccions socials i té un grau d'influència més gran que altres ambients. Si bé s'entén que hi ha multitud d'institucions públiques que es destinen a resoldre diferents problemàtiques socials, per millorar, en definitiva, el bon funcionament i interacció dels individus en les ciutats i vetllar per la seva igualtat, s'entén, doncs, que aquests espais han de representar una eina eficaç per resoldre les mancances de les persones que conviuen dins d'aquests centres, perquè en reintegrar-se de nou a la societat, ho facin d'una forma efectiva i definitiva. Així doncs, queda demostrada la importància del paper que juga el disseny d'interiors en la finalitat d'aquestes institucions.

La presó forma part d'aquestes institucions públiques destinades a procurar un bon funcionament en societat. I, en canvi, en molts casos, els seus interiors acaben sent espais descuidats que no ajuden a reunir les condicions adequades i necessàries per desenvolupar la seva finalitat de reinserció de forma eficient. En la reinserció del pres en la societat també hi juga un paper molt important el programa terapèutic i educatiu que regula el funcionament en aquests centres. Ambdós factors (metodologia de treball i

espai) constitueixen una interrelació que juga un paper important en la finalitat d'aquestes institucions, la reinserció social.

Aquests espais són molt complexos de tractar, ja que estan formats per gran multitud d'individus, que a part de tenir unes mancances i necessitats personals diverses, han entrat de forma involuntària en aquests centres, on se'ls priva de llibertat en molts sentits. Tot això fa que percebin aquell lloc de forma no grata i tinguin una predisposició negativa davant del centre i dels seus treballadors. Aquest fet es pot explicar segons la teoria de la reactància psicològica de Brehm (1966 citat per Pol, et al., s.d., p. 4), segons la qual els subjectes experimenten una reacció emocional d'oposició cap a qui consideren responsable (encara que no ho sigui) d'una reducció de la seva llibertat. Si no tots els presos, molts presenten un alt nivell de conflictivitat i agressivitat i vénen d'una vida desestructurada. Això, juntament amb el fet que comporta viure durant un període de temps en unes condicions de vida de restricció, superiors a la pròpia condició social de procedència, agreuja encara més la convivència en aquests centres.

És per tots aquests motius, descrits en els paràgrafs anteriors, que resulta essencial aplicar uns criteris de disseny en els espais de les presons, ben definits i pensats segons les necessitats concretes d'aquests centres i dels reclusos. Aquests espais, en essència, seran una eina d'ajuda que intervindrà en la rehabilitació de les persones preses i en la seva reinserció eficaç a la societat.

A partir de tot això es configura l'estructura d'aquest treball d'investigació, que se centra en l'elaboració d'un document que faci ressò de la importància d'aplicar uns criteris de disseny en les presons i que posi de manifest que aquests criteris constitueixen una eina eficaç d'ajuda per aconseguir amb la finalitat de reinserció d'aquests centres. El treball analitza i defineix la influència i repercussió que tenen els espais d'aquestes institucions en les persones que hi conviuen, per ajudar a establir unes bases de disseny que podran servir per a la posterior creació de centres d'aquestes característiques.

Per elaborar el discurs del treball és important començar parlant de la influència que té el medi que ens envolta en les nostres conductes, estats d'ànims i interaccions socials; per ser conscients de quins són els factors que ens condicionen en la nostra vida quotidiana. Així doncs, el primer apartat consisteix a analitzar alguns d'aquests factors i explicar de quina manera influencien en els individus. Aquests factors, que un dissenyador d'interiors ha de tenir en compte a l'hora de projectar els espais ja que és l'encarregat de modular-los en els seus interiors, ajudaran a crear un entorn que afavorirà la vida de les persones en el seu dia a dia.

A continuació, es parlarà més concretament de la influència que exerceix el medi físic penitenciari en les conductes, estats d'ànim i interaccions socials de les persones preses. Juntament amb unes bases que la Creu Roja ha assentat, que parlen dels requisits mínims que han de complir els espais en aquest tipus de centres perquè els presos duguin a terme

una vida digna, s'establiran unes pautes de disseny encaminades a la creació de centres penitenciaris més adients per a la rehabilitació i reinserció dels reclusos.

A partir d'aquestes bases teòriques que expliquen i fan entendre, des de la perspectiva dels espais de les presons, quins criteris ajuden a millorar la vida en aquests llocs, s'analitzaran dos centres penitenciaris, per emmarcar en un context real els resultats obtinguts en l'aparat anterior. Per una banda, s'ha escollit la presó de Leöben, situada a Àustria; els seus espais s'allunyen per complet dels estereotips d'arquitectura penitenciària i la base del seu disseny neix de preservar en tot moment la dignitat de les persones preses. L'altra presó escollida és el centre penitenciari de Lledoners, el primer centre d'una nova generació d'equipaments penitenciaris a Catalunya, caracteritzats pel seu model de treball, entre altres coses, encaminats a afavorir programes de tractament més individualitzats que ajudin en el procés de rehabilitació i reinserció del pres. Així doncs, en aquest apartat es farà una descripció el màxim acurada possible dels espais i de la metodologia de treball d'ambdues presons. A continuació s'analitzaran a partir dels factors descrits en el primer apartat del treball i s'establirà una comparativa entre els dos centres. L'anàlisi permetrà entendre, en un context real, com es resol una arquitectura penitenciària i quins problemes o facilitats genera tal resolució dels seus espais.

Finalment s'arribarà a unes conclusions amb la finalitat d'establir unes pautes de disseny que ajudin a projectar posteriors centres d'aquestes característiques, sempre pensant a generar uns espais que permetin dur a terme una vida en dignitat i ajudin en el procés de rehabilitació i reinserció de les persones preses.

Totes les citacions textuais que apareixen en aquest treball han estat traduïdes al català, ja que les originals són en alemany o castellà, d'aquesta manera es facilita la lectura.

CAPÍTOL 1.

Plantejament de la qüestió, objectius i justificació

1.1. Centres penitenciaris

Per començar a parlar sobre l'àmbit penitenciar cal entendre primer el concepte que té la comunitat sobre les persones preses. Per tractar un problema social, no només s'ha de focalitzar l'atenció en l'individu que l'ha causat, sinó en tot l'entorn que l'envolta, ja que com bé diu la paraula, és un problema social, no individual; i sent persones que convivim en societat, hi estem constantment influenciats. Així, doncs, un tractament eficaç sobre el tema consistirà a conscienciar l'individu i la societat sobre el problema. Tal com diuen García-Bores i Pujol (1995 citat per San Juan, 2010, pp. 226-227), el punt on s'origina el delictes es localitza en l'àmbit social, però la societat considera que és perquè la persona està afectada per certes característiques inherents en el seu ésser, és així que la persona passa a carregar amb tota la culpa del problema i per aquest motiu, se li dirigeixen totes les pràctiques correctives. Una vegada que se centra l'atenció, no en l'acte, sinó en l'autor del delictes, es passa a considerar aquest fet delictiu com a part de la personalitat o adjectiu d'un individu, això fa que se li atribueixi una naturalesa diferent a la dels altres, la de delinqüent; fet que repercuteix molt sobre el concepte que té l'individu sobre si mateix i sobre el preconcepte que tenen les persones de la societat envers a ell. Això dificultarà la inserció efectiva de l'individu en la societat i el concepte que es té de delinqüent, influirà en la configuració del sistema penitenciar i la seva arquitectura. L'aproximació d'aquestes institucions als centres urbans o nuclis de població, poden ajudar a modificar la representació estigmatitzant que té la societat cap al pres i promoure l'aproximació de la comunitat als problemes socials. (San Juan, 2010)

“La presó i les altres mesures, l'efecte és separar una persona del món exterior com a resultat d'una condemna executòria per infraccions a la llei penal, són afflictives pel fet mateix que priven l'individu del seu dret de disposar de la seva persona en privar-la de la seva llibertat. Per tant, el sistema penitenciar no ha d'agreuja els sofriments inherents a tal situació.”
Regla 59 de les Regles Mímines pel Tractament dels Reclusos (RMTR, 2010, p. 41)

S'ha de tenir en compte que en aquests centres conviuen persones privades de llibertat. Privar de llibertat una persona és motiu suficient per crear-li danys psicològics que el poden dur fàcilment a una depressió; parlem, doncs, de persones amb estats d'ànims vulnerables. Per aquest motiu, és de summa importància crear en els espais d'una presó unes condicions de detenció que no siguin indignes per dur a terme la vida diària d'una persona i ajudin en el seu procés de rehabilitació. Segons el Comitè Internacional de la Creu roja (CICR, 2013, p. 9), les condicions de detenció engloben: el grau de respecte de

la integritat física i mental dels detinguts per part de tot el personal penitenciari, les condicions materials de la detenció (alimentació, allotjament, higiene), l'accés a l'atenció mèdica, la possibilitat de mantenir relacions familiars i socials, de practicar alguna activitat física i d'oci i de treballar i rebre capacitació vocacional.

La configuració i característiques de l'arquitectura penitenciària juguen un paper molt important per dur a terme unes condicions de detenció adequades, ja que aquesta arquitectura suposa el marc físic on es possibilitarà que succeeixin totes aquestes condicions d'una forma més o menys eficaç i adequada. Aquesta adopta més rellevància en ser un entorn tancat on els presos passen les 24 hores del dia, durant períodes més o menys prolongats de temps, sense poder canviar d'ambient.

Avui en dia encara es troben nombroses problemàtiques en relació als espais de les presons que entorpeixen el bon funcionament d'aquests centres i incideixen de forma negativa en l'estat d'ànim dels presos; part dels problemes associats a aquests edificis, com apunta el Ministerio de Justicia de la Nación (1997, p. 5) es troben en base a tres motius: aquells de disseny antic i, per tant, inadequats per les exigències del tractament modern, els improvisats que van formar part de solucions transitòries que el temps va convertir en permanents i aquells edificis que van ser pensats per un altra funció i no es van adequar a les exigències pròpies d'aquest tipus d'institucions, quan van passar a funcionar com a presons.

Gran part de les característiques físiques de l'arquitectura penitenciària vénen determinades per la finalitat que aquesta institució pretén dur a terme en aquests centres. Com bé diu Sommer (s.d. citat per San Juan, 2010, p. 235), existeix una estreta relació entre els models de privació de llibertat que conformaran la finalitat de la presó i les solucions arquitectòniques que s'aportaran en aquests espais. Entre els objectius que es poden pretendre d'una reclusió Sommer estableix: incapacitació, reforma, rehabilitació, retribució, restitució, reeducació i integració; depenent de l'objectiu escollit per la finalitat de la presó, es conformarà una metodologia de treball que influirà en la resolució formal de l'arquitectura penitenciària de la presó. En aquest sentit, la finalitat d'aquestes institucions ha pres diferents objectius al llarg dels anys, i en els últims temps hi ha hagut un canvi considerable en la conceptualització del sistema penitenciari i el tractament dels presos; però, en canvi, l'arquitectura penitenciària pràcticament no ha evolucionat des de fa anys. Aquest fet fa que moltes vegades, avui en dia, el sistema de funcionament d'aquests centres i els seus espais xoquin en interessos.

Com s'ha dit al principi, moltes edificacions penitenciàries van ser construïdes fa molts anys i avui en dia no s'adeqüen al tractament modern que es duu a terme en aquests tipus de centres. Aquest fet es degut, en part, al fet que en els seus inicis les característiques físiques de l'arquitectura penitenciària estaven vinculades a la seguretat de l'edifici per evitar les fugues del presos ja que la finalitat d'aquestes institucions era castigar i aïllar de la societat les persones que havien comès algun delictes; aquests centres adoptaven,

doncs, un caràcter punitiu. Els paràmetres de disseny es basaven en el preconcepte que els detinguts desenvoluparien conductes agressives i així es dotaven els espais de multitud d'equips de seguretat a prova d'atacs i indestructibles; com a resultat s'obtenien edificis que semblaven fortalises vistes per fora i gàbies vistes per dintre. Com a conseqüència d'això, es creaven edificis amb un fort caràcter deshumanitzat que generava en l'ambient de la presó una sensació d'inseguretat on la violència acabava sent una amenaça constant, sense ser en molts casos un fet quotidià. (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997).

En aquest sentit, l'enfocament del sistema penitenciari ha canviat de direcció, entenent la finalitat d'aquests centres com uns espais que, tot i privar de llibertat, treballen a partir d'un programa terapèutic i educatiu per aconseguir la rehabilitació de les persones que hi entren, amb la finalitat de reinserir-les a la societat; aquests centres adopten avui en dia un caràcter restaurador. Els progressos assolits en l'àmbit penitenciari amb aquest canvi d'enfocament en la finalitat de la presó han anat generant noves exigències en les instal·lacions, amb el seu consegüent impacte en el plantejament i disseny dels espais d'aquestes institucions. Però el problema esdevé quan aquestes edificacions no són de nova construcció o no s'han adaptat al nou model de funcionament penitenciari, així doncs, espai i metodologia de treball no apunten cap a les mateixes direccions.

És a partir de mitjans del segle XX quan es comencen a fer canvis en el funcionament dels sistemes penitenciaris, cosa que implica unes noves formes de conceptualització dels seus espais. En això hi té una gran repercussió la creació de les RMTR de les Nacions Unides. Per exemple, aquestes regles estableixen el tractament individualitzat dels detinguts, fet que suposa un replantejament sobre el nombre d'interns que han de viure en aquests centres perquè assimilin de forma correcta el procés penal que han de dur a terme per assolir una bona rehabilitació i reinserció en la societat. En aquesta direcció es va començar a estudiar possibles millores que s'haurien d'implantar en aquestes institucions per adaptar-se al nou model de funcionament. A Holanda, l'any 1953, un equip multidisciplinari del Ministeri de Justícia va concloure que la solució ideal seria crear establiments en els quals cert nombre de grups petits, de 20 a 30 reclusos, poguessin viure com a grups autosuficients. Aquest concepte es coneix com a principi del petit grup i té una gran influència en la creació del concepte Unitat Funcional. (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997).

La Unitat Funcional consisteix en la subdivisió de la població penal en unitats semiautònomes. Els principis en els quals es basa són: cada unitat agrupa un nombre petit d'interns, aconsellable menys de 150, supervisat per un equip multidisciplinari. L'assignació dels interns en cada unitat es fa segons les seves necessitats concretes, amb la finalitat que formin comunitats homogènies que els permeti desenvolupar una identitat comuna entre ells i el personal de l'equip. Aquesta forma d'organització incrementa el contacte dels interns entre ells i amb el personal penitenciari, intensificant-ne les relacions i fent-les més íntimes; això genera un millor enteniment entre els individus,

permet un tractament més individualitzat, una possibilitat més gran d'avaluació i revisió dels programes, una millor observació dels interns i una detecció més primerenca dels problemes. Tot això augmenta la qualitat de vida dels interns i professionals penitenciaris. Totes aquestes característiques que engloben el concepte d'Unitat Funcional impliquen un canvi en la construcció i conceptualització dels espais d'aquests edificis, per poder dur a terme el funcionament d'aquest concepte d'una forma eficaç. (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997).

El CICR (2013), a partir de la seva experiència de més de 60 anys analitzant presons d'arreu del món, ha constatat que quan el nombre de persones en l'espai a vigilar és relativament baix, les condicions dels reclusos s'assemblen més a la vida normal, fet essencial per a la rehabilitació. Ha observat també que quan els professionals penitenciaris treballen en estreta proximitat amb els detinguts, amb un règim de supervisió directa, l'experiència penitenciària esdevé, per a ambdues parts, molt més fructífera. I com bé apunta la regla 61.1 de les RMTR (2010, p. 42), "s'ha de tractar de reduir les diferències que hi pugui haver entre la vida a la presó i la vida lliure".

Com especifica Norman Johnston, (s.d. citat per Ministerio de Justicia de la Nación, 1997, p. 8) en la concepció penitenciària moderna la cel·la ha perdut en favor del penal complet i ara és concebuda com un dormitori on s'incorporen la utilització de cel·les individuals amb finestres a l'exterior i, en molts casos, amb els serveis sanitaris a l'interior. El canvi de direcció que ha pres el sistema penitenciari, on la presó no resulta ser un espai punitiu, sinó un espai restaurador, ha fet que la metodologia de treball adopti un gran protagonisme en aquestes institucions, on molts centres aposten per un sistema de treball que amplia la diversificació en el tractament dels presos: incorporant la formació professional, les activitats esportives i una àmplia gamma d'activitats més. Aquest fet ha deixat enrere el concepte arquitectònic de presó com a un simple conjunt de cel·les. Tota aquesta nova conceptualització penitenciària fa més complex el moviment dels interns dins la presó, fet que es tradueix en una sectorització per àrees dins d'una mateixa institució i la preferència per centres més petits que permetin, com s'ha dit anteriorment, una atenció més personalitzada cap a l'intern i un millor funcionament.

Així, doncs, com bé diuen Pol et al. (s.d., pp. 4-5), en el concepte modern de presó, els centres desenvoluparan les seves activitats conforme a un projecte educatiu. Cada projecte pot estar inspirat en una filosofia d'intervenció diferent, de la qual emanen programes concrets d'intervenció que tindran requeriments d'espai propis. No es adequat, doncs, pensar en un model únic d'edifici per a tots els centres. Com apunten aquests autors (Pol et al., s.d., pp. 2-3) un bon disseny en aquests tipus de centres decantarà els factors que conformen l'espai cap a la facilitació de la intervenció educativa i cap a ajudar a alleujar l'experiència psicològica de l'intern. En el procés educatiu i terapèutic que es proposa en aquests centres, l'entorn físic juga un paper important; tot i que el que es diu "experiència del lloc" presenta una forta variació en funció de factors personals, característiques del subjecte i objectius que es proposa en un lloc fix.

Així, doncs, el disseny dels espais d'una presó ha de reflectir la forma de funcionament del centre, els seus objectius i les activitats que s'hi duguin a terme en el programa educatiu, per aportar un bon ordre i organització en el centre; alhora ha de tenir en consideració les diferents necessitats dels detinguts, per disminuir l'impacte psicològic que suposa entrar en aquest tipus de centres. Les característiques de disseny que permeten el desplaçament eficient del personal i els detinguts en una presó contribueixen a la seguretat, en reduir el risc d'irritabilitat que es genera quan el personal i els detinguts experimenten frustracions i incomoditats repetides com a conseqüència de la configuració física de l'espai, produïda per una mala planificació en el disseny. (CICR, 2013)

És un fet àmpliament demostrat que l'èxit de la reinserció dependrà, en gran part, de les oportunitats que se li ofereixen a un detingut durant la seva permanència a la presó, derivades del programa educatiu del centre; i la disponibilitat dels serveis dependrà, en gran part, de la idoneïtat dels edificis i l'eficàcia amb què s'utilitzen. (CICR, 2103)

És per aquests motius que uns bons resultats de rehabilitació i reinserció dels presos a la societat vindran donats per dos factors, la metodologia de treball que s'imparteix en aquests centres i les possibilitats que ofereixen els espais, tant per desenvolupar correctament aquesta metodologia com per crear un entorn que ajudi els presos a dur una vida digna durant la seva estança en la presó. Ambdós factors van íntimament relacionats, metodologia de treball i espai.

De totes formes, existeixen altres condicionats que moltes vegades entorpeixen el procés de reinserció del pres. Els pocs recursos econòmics que en molts casos aquestes institucions no reben per part dels governs, afecta les instal·lacions disponibles i espais de la presó i la concepció que es té algunes vegades de la finalitat de la presó, determina una metodologia de treball ineficaç. Uns altres factors que poden dificultar la reinserció social de l'individu quan queda en llibertat i poden ser causants d'una nova recaiguda, són les conseqüències psicosocials que pateixen els individus a causa de la seva estança en la presó, que poden ser agreujades per una mala planificació en el funcionament d'aquests centres i els seus espais. Segons Valverde (1991 citat per San Juan, 2010, pp. 237-238), les més freqüents són:

_Presonització: es defineix com la influència que exerceix la presó en l'individu que hi està sotmès. La persona que entra a la presó s'ha d'adaptar a una nova situació molt diferent a la del carrer, quan aquest pres ha aconseguit adaptar-se, haurà arribat a un nivell de presonització tal que li serà difícil adaptar-se a la posterior vida en llibertat.

_Alienació: la cultura de l'intern està marcada per l'egoisme necessari per ocupar-se del propi jo i per la pròpia defensa; l'intern s'aïlla totalment i estableix com a vàlida una pròpia jerarquia de valors. Tot això fa que perdi els hàbits necessaris per un bon funcionament en societat.

_Ruptura emocional: la reclusió provoca un xoc emocional per a l'intern i els seus familiars i una ruptura amb tota la seva vida afectiva i social. En un començament les relacions es poden mantindre però quan l'estada a la presó és duradora les relacions es distancien perquè el pres no pot compartir la quotidianitat amb els seus sers estimats. El reclus paralitza els seus records del carrer, mentre la realitat segueix avançant, i pensa que podrà reprendre aquestes relacions de la mateixa forma quan surti en llibertat; moltes vegades no és possible.

_ Falta de responsabilitat: el reclus depèn totalment del règim de la institució, que dirigeix totes les seves activitats, fet que té com a conseqüència la falta de control sobre la pròpia vida i l'absència de responsabilització, que el poden portar a comportaments infantils.

_Etiquetatge social: les persones que han estat preses solen ser etiquetades de delinqüents i això els fa trobar-se amb una falta d'oportunitats una vegada que han complert la seva condemna i fan vida fora de la presó.

_Alteracions de la sexualitat: les relacions heterosexuals són escasses, cosa que provoca ansietat i l'aparició de disfuncions sexuals com frigidesa, impotència, etc. Per aquests motius és habitual que els nivells de masturbació es disparin dins la presó i augmentin les relacions homosexuals; fet que acostuma a provocar dubtes sobre la identitat sexual i sentiments de culpa. (Valverde, 1991 citat per San Juan, 2010)

1.2. Hipòtesi

La gran majoria de les arquitectures penitenciàries tenen nombrosos problemes en relació als seus espais, que entorpeixen el bon funcionament del centre i incideixen de forma negativa en els estats d'ànims dels presos. No ajuden a dur a terme la finalitat de la presó, que és la reinserció i rehabilitació del reclus, d'una forma eficaç i creen condicions indignes per a la vida dins dels centres; són en nombroses ocasions arquitectures deshumanitzades i despersonalitzades.

S'ha de tenir en compte que les arquitectures penitenciàries, per la seva finalitat i la condició de vulnerabilitat en què es troben els seus usuaris, requereixen d'un disseny amb uns criteris molt pensats que ajudin a facilitar la intervenció educativa dels centres i alleugereixin l'experiència psicologia dels interns; són dissenys que s'han de tractar amb especial sensibilitat i atenció. Han de servir com una eina més d'ajuda per a la rehabilitació i reinserció de les persones preses.

Amb aquesta recerca es pretén mostrar que, un disseny d'interiors ben planificat, en un centre penitenciari pot ser una eina eficaç d'intervenció que contribueixi a la rehabilitació i reinserció social de les persones privades de llibertat.

1.3. Objectius

La finalitat d'aquesta investigació és donar resposta a tots aquests ítems:

_Detectar quins són els factors, que formen part de les característiques dels espais, que influeixen en els individus i de quina manera ho fan.

_Saber com s'han de modular els factors que intervenen en els espais penitenciaris perquè tinguin una influència positiva en els reclusos i en els processos d'intervenció.

_Entendre com han de ser els espais perquè vetllin per crear unes condicions de vida dignes per als presos i facin possible un procés de rehabilitació i reinserció eficaç en la societat.

_Elaborar uns criteris de disseny que serveixin per a la creació de nous centres penitenciaris.

1.4. Justificació

L'elecció d'aquest tema es deu a un interès personal. La intenció és enfocar la trajectòria professional, des de la disciplina del disseny d'interiors, a ajudar persones amb pocs recursos o en situacions d'exclusió social. D'aquesta manera és important aprendre sobre tot el que tingui relació amb l'arquitectura social.

Arran d'un projecte final de carrera fet sobre les persones en situació de "sense llar", la investigació sobre tal problemàtica social va servir per veure les mancances a nivell espacial que tenien aquests tipus de centres a Barcelona. Si bé la metodologia de treball que s'hi duia a terme estava pensada i s'intentava dirigir a solucionar les mancances dels individus que es troben en aquesta situació, els seus espais no anaven en consonància amb tal metodologia. En aquell moment, doncs, neix l'interès d'intentar entendre i saber quins són els requeriments dels espais que han de reunir les diverses tipologies de centres destinats a resoldre problemàtiques socials, perquè ajudin d'una forma eficaç a la reinserció i rehabilitació d'aquestes persones.

D'altra banda, també és molt important elaborar un document que parli de la repercussió dels espais en les persones i de com uns bons criteris de disseny poden ser de gran ajuda

en els centres que tracten les diverses problemàtiques socials. L'experiència personal, ha servit per entendre que molta gent no és conscient de la repercussió que tenen els llocs on viuen en ells mateixos i tampoc entenen, en molts casos, que el disseny d'interiors pugui servir per a quelcom més que per decorar un ambient. Així doncs, elaborar un document que es faci ressò de la importància d'aplicar uns criteris de disseny en aquest tipus d'institucions, fent entendre a la gent que el disseny dels espais pot suposar una eina eficaç d'ajuda a la reinserció i rehabilitació de les persones, és de vital importància perquè es comenci a invertir més esforços en l'elaboració dels espais en aquest tipus de centres, que destinen els seus esforços a donar solució a alguna problemàtica social.

S'ha de tenir en compte que els problemes socials repercuteixen a molta part de la població. Parlant de l'àmbit penitenciari, l'any 2007 a Catalunya, les persones ateses per la Secretaria de Serveis Penitenciaris van ser 40.083 (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Queda evidenciada la necessitat de seguir fent avenços en aquest tipus de centres.

1.5. Limitacions

Elaborar un treball que parli de presons suposa trobar-se amb gran varietat de limitacions durant el camí. Accedir a certa informació de l'àmbit penitenciari resulta pràcticament impossible o molt difícil, ja que són temes confidencials i en alguns casos tabú.

En primer lloc, un dels pilars que havia de formar part d'aquest treball era la presó UTE, situada dins el centre penitenciari de Villabona a Astúries. Pel seu model de treball pioner a Espanya en contraposició a les característiques dels seus espais, era molt interessant incloure-la en el treball. Després de diversos intents de contacte amb la UTE, per via correu electrònic i telèfon, ha resultat impossible anar a visitar les seves instal·lacions o fer una entrevista amb alguns dels seus treballadors, ja que ha estat denegat. Per això s'ha hagut de variar l'enfocament en alguns aspectes d'aquest treball, pel que fa a l'apartat del marc teòric en la comparativa entre presons.

Per altra banda, la impossibilitat d'anar a visitar les instal·lacions de la presó de Lledoners, l'accés a la qual ha estat negat via correu electrònic i telèfon, ha fet que no es pugui aprofundir i concretar en alguns aspectes de l'anàlisi de la presó, per falta d'informació concreta.

De la mateixa manera, la presó de Leoben per la seva ubicació a Àustria i la impossibilitat d'establir una comunicació per motius lingüístics, no s'ha pogut anar a visitar les instal·lacions del centre ni contactar amb cap persona que en pogués tenir més informació. A més, totes les dades sobre aquesta presó han estat extretes d'un llibre en alemany de 200 pàgines que s'ha traduït al català. Els mitjans utilitzats per a la traducció

han fet que, en alguns casos, resulti difícil entendre part de l'escrit i ha estat una tasca que ha alentit el treball. A més a més, no s'ha pogut ampliar la informació ja que l'altre llibre que parla de la presó de Leöben (Justizzentrum Leöben, editorial: Löcker Verlag), està exhaurit. Tota la resta d'informació utilitzada per a l'apartat d'aquesta presó, com per exemple entrevistes a l'arquitecte, també eren en llengua alemanya i s'han hagut de traduir al català, cosa que ha provocat que el treball fos més feixuc de fer.

Per altra banda, després de contactar amb diversos especialistes en psicologia ambiental, via correu electrònic, per demanar informació sobre documents, llibre, monogràfics, etc., que parlin d'arquitectura penitenciària, per poder ampliar el treball i contrastar-lo amb més fonts, ha estat impossible ja que no hi ha hagut resposta per la seva part. Però, malgrat els obstacles que han anat apareixent al llarg de la investigació, s'ha aconseguit la suficient informació bibliogràfica i oral per tal de dur satisfactòriament a terme aquesta investigació.

CAPÍTOL 2. MARC TEÒRIC

2.1. Àmbit general: alguns dels factors del medi que tenen influència en l'individu

“Tots els nostres comportaments succeeixen en un determinat medi físic. Però el medi físic no es limita a servir d'escenari per a les nostres conductes: generalment, aporta també estímuls per a elles, estímuls que en conjunció amb els provinents d'altres fonts (medi social o interpersonal, propi subjecte, etc.), configuren el comportament dels individus... el disseny dels medis físics en els quals vivim afecta, en la pràctica, les nostres conductes ... una de les més afectades, segons es desprèn de les investigacions al respecte, és la interacció social”. (Sangrador, 1991, p.147)

A partir dels anys 50, alguns arquitectes van començar a comprendre la necessitat de tenir en compte els aspectes psicosocials implícits en el disseny i van acudir a les ciències socials per trobar respostes. D'acord amb aquest principi, a finals dels anys 60, neix una nova disciplina, la psicologia ambiental, com a resultat de l'interès de psicòlegs, arquitectes i urbanistes de donar respostes a determinats problemes del disseny arquitectònic de vivendes i institucions públiques en relació amb les necessitats dels seus ocupants. Tal com defineixen Aragonés i Armengo (2010, p. 28), aquesta disciplina “estudia les relacions recíproques entre la conducta de les persones i l'ambient sociofísic tant natural com construït”, tal com apunten aquests autors, aquesta relació és bidireccional, tant els escenaris físics afecten la conducta de les persones com els individus influeixen activament sobre l'ambient. Així, es pot dir que l'arquitectura i la conducta humana estan estretament relacionades.

El primer que es veu influenciat per aquesta interrelació entre persona i medi físic és l'estat emocional de l'individu, fet que rep el nom “d'experiència emocional de l'ambient”. L'ambient està format per un conjunt de valors comunicatius i informatius que l'individu desxifra; aquesta descodificació fa predisposar l'individu d'una forma determinada en aquell ambient; aquest últim, es converteix en un espai significatiu quan l'individu comprèn què és per a ell aquell lloc. Aquest significat afectarà la resta de sistemes d'acció del subjecte: el comportament i les interaccions socials. Com diuen els autors Corraliza i Berenguer (2010, p. 62), aquesta influència emocional de l'ambient en l'individu pot generar canvis fisiològics (secreció d'adrenalina, velocitat de circulació de la sang, tensió muscular, etc) i canvis cognitius (estats afectius, sentiments, etc.) associats a la valoració emocional de l'ambient.

Pel que fa al comportament i interacció social hi ha nombrosos investigadors que han intentat descriure la influència del medi en aquestes conductes; per exemple Chein parla de com influeix el medi ambient en la conducta de diferents maneres. Especifica que:

“alguns trets ambientals funcionen a mode d’estímul per al comportament; altres són objectes meta que serveixen per satisfer determinades necessitats; hi ha també trets ambientals caracteritzats per la seva capacitat d’estimular o constrènyer certes conductes, fent-les més o menys probables; finalment, altres són directius i tendeixen a induir específiques direccions del comportament” (Chein, 1954 citat per Sangrador, 1991, p. 149).

Actualment es considera que el medi ambient actua com a marc capaç de facilitar o inhibir determinades conductes, fent més probables unes que altres, però sense arribar a determinar-les. (Sangrador, 1991)

La psicologia ambiental ha delimitat els factors que contribueixen a determinar la influència que té el medi, tant construït com natural, sobre el comportament humà, la interacció social i l’estat emocional de l’individu. Els més significatius són: factors físics mediambientals i trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial. Quan es parla concretament de la influència que té el medi construït (MC) sobre el comportament, entren en joc un nou grup de factors, derivats de l'MC, la influència dels quals es complementa amb la influència que exerceixen els altres dos grups de factors anomenats anteriorment.

2.1.1. Factors físics mediambientals

Els factors físics mediambientals que tenen una repercussió més forta en la conducta humana són la temperatura, el so i la llum, tot i que hi ha altres factors que també la influencien, com la contaminació atmosfèrica, l’olor i el vent, entre altres. Com apunta el Ministerio de Justicia de la Nación (1997, p. 2) les condicions ambientals adverses, com per exemple, el soroll permanent i la calor o el fred intensos, afecten de forma negativa la salut i el benestar emocional de la gent i, en conseqüència, perjudiquen les relacions interpersonals. A aquestes condicions ambientals se les anomena estrès ambiental; les reaccions a aquestes condicions poden ser de tipus somàtiques, de comportament o emocionals. Entre les malalties associades a l’estrès es troben la hipertensió, mals de cap, trastorns estomacals i úlceres gàstriques i duodenals. El patiment d’estrès genera comportaments diferents dels habituals, com ira, ansietat o depressió.

2.1.1.1. Temperatura

“Quan la calor és excessiva, fallen els mecanismes de regulació fisiològica i es fa impossible mantindre la temperatura interna dins els límits normals; apareix un quadre d'inquietud, debilitat, nàusees i mal de cap... també existeix un quadre crònic d'astènia per la calor caracteritzat per fatigació fàcil, cefalea, falta de rendiment físic i mental, irritabilitat, pèrdua de gana i insomni...” (Rodríguez Sanabra, 1991, p. 117).

S'han fet nombrosos estudis sobre els efectes de la calor en el rendiment en tasques com el càlcul mental. Com apunta l'autor Rodríguez Sanabra (1991, p. 117-118), els resultats diuen que els augments moderats de temperatura augmenten l'activació, la qual cosa millora els rendiments en les tasques fàcils i els empitjora en les difícils. Passada una certa temperatura, al voltant dels 35 °C, l'activitat comença a disminuir. Per altra banda, els estudis fets amb temperatures baixes són més irrellevants, ja que el fred es pot combatre fàcilment amb una vestimenta adequada. De totes formes, està comprovat que per sota de 13 °C es redueix l'eficiència en temps de reacció, destresa manual i sensibilitat tàctil; a mesura que la temperatura descendeix, els rendiments es deterioren més.

La conducta social també es veu afectada per les temperatures altes. Com diu Rodríguez Sanabra (1991, p. 118), es produeix un augment de la distància física interpersonal, com a defensa de la calor produïda pels altres i contra possibles emanacions oloroses que generen incomoditat; l'augment d'irritabilitat produïda per la calor es pot associar amb la presència d'altres persones i generar actituds negatives. Amb temperatures baixes, s'han fet estudis on s'ha observat que durant els hiverns més durs augmenta la conducta altruista d'ajuda, disminueix la distància física entre persones i baixen les taxes de criminalitat.

2.1.1.2. Llum / il·luminació

“La llum és una energia que es manifesta de múltiples maneres, sent un element vital per a l'orientació dels organismes en el seu medi i per la comunicació entre els individus” (López Barrio i Herranz-Pascual, 2010, p. 81). La manca de llum pot afectar de forma negativa als estats d'ànim dels individus i els pot induir a estats de depressió. La eficàcia d'una il·luminació adequada pot veure's en els rendiments assolits en tasques visuals i pels sentiments de grat que desperta en les persones. Una mala il·luminació afectarà més a les tasques difícils que a les fàcils.

“La il·luminació pot afectar negativament el rendiment de dues maneres. En primer lloc, modificant directament la dificultat de la tasca quan es donin unes condicions de llum insuficients (impedint veure) o excessives, alterant, en aquest cas, les condicions d’actuació del sistema visual en provocar enlluernaments ... en segon lloc, pot afectar indirectament el rendiment en crear condicions de treball incòmodes, de distracció o fatigants, de manera especial quan es produeix un parpelleig o fluctuació de la font lluminosa”. (López Barrio i Herranz-Pascual, 2010, p. 81)

D’aquesta manera, la presència o absència de finestres en un espai és un factor que té gran influència. La seva absència té grans efectes negatius, els quals es noten més en habitacions petites, a les quals una finestra dóna més dinamisme alhora que les fa semblar més àmplies.

El color és un altre factor que també incideix en els sentiments i rendiments dels individus. Hi ha diversos estudis que han analitzat les preferències dels colors i han constatat que:

“la població prefereix en major mesura els colors freds, com el verd o el blau, que els càlids (taronja i vermell). No obstant, les preferències cap al color es troben modulades pel factor il·luminació. Així, amb il·luminació artificial i de baixa intensitat es prefereixen colors càlids, mentre que amb il·luminació potent es prefereixen colors freds” (Bennett, 1977; Mehrabian i Russell, 1974 citat per López Barrio i Herranz-Pascual, 2010, p. 82)

2.1.1.3. So / soroll

Tot ambient va acompanyat de sons que, fins a uns certs nivells, formen part d’un element de fons que se suma al benestar general que t’aporta un ambient; quan aquests sons sobrepassen certs nivells d’intensitat es perceben com a un factor desagradable i es converteixen en soroll. Quan aquests sorolls són continus o múltiples, parlem de contaminació acústica, que fa que una persona se senti incapaç de distingir els senyals sonors que vol escoltar, la qual cosa li provoca un estat de tensió crònica que dóna lloc a greus problemes socials i emocionals. Així, doncs, “el soroll es defineix com a qualsevol so no desitjat o, de manera més complexa, com un fenomen acústic que produeix una sensació considerada com a molèstia i desagradable”. (López Barrio i Herranz-Pascual, 2010, p. 85)

El soroll repercuteix en el nostre organisme a nivell fisiològic, psicològic i en la conducta individual i social. Com esmenta l’autora López Barrio (1991, p. 135), hi ha estudis que han demostrat que l’exposició a alts nivells de soroll genera tensió que pot dur les persones a una situació d’estrès que generi un augment de les malalties cardiovasculars,

respiratòries i digestives, mals de cap, nàusees, irritabilitat, disputes, ansietat i canvis d'humor. S'ha demostrat que els nivells alts de soroll tenen una relació molt directa amb les conductes agressives i fan disminuir l'interès cap als altres.

Les dues característiques del soroll que més impacte tenen sobre l'individu són la intensitat i la freqüència.

“els sorolls d'elevada intensitat i amb predomini de components d'altas o baixes freqüències (aguts o greus), són els que produeixen un impacte negatiu més gran ... els sorolls intermitents són més negatius que els continus o estables i si la intermitència és aperiòdica (impredictible) el seu impacte negatiu és més gran” (López Barrio i Herranz-Pascual, 2010, p.85).

De totes formes, hi ha altres factors externs al soroll que contribueixen a qualificar-lo de molest: les característiques personals del subjecte, el judici que té l'individu sobre l'entorn d'on percep el soroll i el grau de control que té l'individu sobre la font que emet el soroll. Com apunten les autores López Barrio i Hernández-Pascual (2010, p. 86), s'ha comprovat que els sorolls impredictibles i inesperats molesten més, ja que demanen més atenció que els predictibles o controlats.

Pel que fa al rendiment, el soroll afectarà més les tasques que necessitin alts nivells d'atenció i concentració, encara que siguin sorolls de baixa intensitat. En aquests casos l'individu intentarà adaptar-se al soroll. Si ho aconsegueix, patirà uns efectes secundaris en el seu organisme, com desgast, a conseqüència de la tensió acumulada en el procés d'adaptació i l'increment d'atenció per assolir el bon rendiment.

2.1.2. Trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial

Hi ha uns factors, que formen part intrínseca de la persona que conviu en societat, que es deriven de la percepció que té el propi subjecte en relació a l'espai i persones que l'envolten. Aquests factors tenen una gran repercussió i influència en la conducta, estats d'ànims i interacció social dels individus. Són: la privacitat, l'espai personal, la territorialitat i l'amuntegament.

2.1.2.1. Privacitat

Es defineix la privacitat “com la capacitat de la persona o grup de persones de regular o controlar selectivament la quantitat i intensitat de contactes i interaccions socials en un context socioambiental determinat” (Valera i Vidal, 2010, p. 120). Tot i que s'entén la

privacitat com una necessitat universal, s'ha de tenir en compte que segons la cultura pot prendre formes summament diferenciades.

La privacitat contribueix a la conservació de l'ordre del grup, ajuda a la convivència, permet alliberar les emocions derivades de la vida diària, establir una identitat pròpia i desenvolupar processos d'autoavaluació ajudant a mantenir un sentit d'autonomia. La invasió o pèrdua de privacitat destrueix el sentiment d'autonomia personal i produeix en l'individu un sentiment d'incapacitat per controlar la seva interacció amb el món social, fet que indueix a comportaments antisocials. (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997)

En relació amb la identitat personal, la privacitat juga un paper fonamental. S'entén la identitat personal com un conjunt de informacions, sentiments i creences que un individu té sobre si mateix, els quals es configuren a través de la nostra interacció amb els altres; és per això que els mecanismes reguladors d'aquesta interacció (privacitat) resulten decisius per mostrar als altres i a nosaltres qui som. En aquest sentit, Foddy i Finighan (1980 citat per Valera i Vidal, 2010, p. 123) defineixen la privacitat com “el vehicle per definir i mantindre la identitat personal”; hi ha tres aspectes clau per fer-ho i que alhora formen part de les funcions de la privacitat: l'auto identitat (necessària per al desenvolupament de la interacció social amb altres persones, per enfrontar-se al món i desenvolupar-s'hi com a persona inerta), l'autoavaluació (permet enfortir la confiança en un mateix i fomentar processos de creativitat) i l'autonomia personal (la llibertat d'elecció de la persona en relació amb el medi que l'envolta).

En la privacitat juga un paper molt important la disposició física de l'espai, que possibilitarà en menys o més mesura el grau de privacitat que aportarà un ambient a l'individu.

2.1.2.2. Territorialitat

Altman (1970; 1975 citat per Valera i Vidal, 2010, p. 129) defineix el concepte de territorialitat com “un patró de conducta associat amb la possessió i ocupació d'un lloc o àrea geogràfica per part d'un individu o grup, que implica la personalització i la defensa contra invasors”. El sentit de territorialitat està influït per factors personals i culturals.

La territorialitat té una vinculació directa amb la privacitat, en ser un mecanisme per aconseguir preservar i regular el grau de privacitat desitjat. Quan un territori és envaït, l'individu pot sentir una pèrdua de privacitat.

Es poden classificar els territoris en tres tipus: els primaris (es troben sota el control permanent dels individus i són molt important per a la seva vida privada, un exemple és la casa o l'habitació. Suposen una extensió de la identitat i autoestima dels individus que els ocupen i aquests acostumen a personalitzar-los), els secundaris (tenen menor

significació i control per part dels individus que els ocupen i es comparteixen amb estranys, per exemple la cadira d'un alumne en l'aula), els terciaris (són oberts a tot el món i tots els usuaris tenen el mateix dret a ocupar-los, com per exemple els trens. Existeixen unes normes no explícites per regular l'ús d'aquest tipus de territoris). (Valera i Vidal, 2010)

El control sobre el territori ajuda als individus a facilitar la interacció i organització social. McAndrew (1993 citat per Valera i Vidal, 2010, p. 133) expressa que els territoris permeten donar suport i clarificar els rols socials que regulen les interaccions entre les persones. S'ha demostrat que quan els territoris no són desitjables o atractius no apareix un sentit de control territorial per part dels individus sobre aquests. Per altra banda, Altman, Nelson i Lett (1972 citat per Valera i Vidal, 2010, pp. 133-134) van comprovar com aquest sentit de territorialitat ajudava a generar ordre en els ambients. Per exemple, en una família tots els membres tenen uns territoris establerts (el dormitori, la cadira de la taula, etc.) Si aquests no existissin, els membres experimentarien una sensació de caos cada cop que anessin a menjar o dormir. L'ambigüitat territorial, el no tenir clar què és d'uns o dels altres, pot generar un increment d'agressions entre els individus, per la invasió inconscient dels territoris dels altres.

La territorialitat també ajuda a desenvolupar un sentit d'identitat personal i de grup. La identitat, en part, depèn de l'habilitat per ocupar i senyalitzar un territori com a propi (l'acció de decorar la nostra habitació). Aquesta personalització de l'espai representa una forma de comunicar als altres el propi sentit d'identitat. Però aquesta personalització del territori també influeix en la identitat de grup. Per exemple, la decoració exterior d'una vivenda pot generar vincles amb els veïns. (Valera i Vidal, 2010)

2.1.2.3. Espai personal

“L'espai personal es pot definir com l'àrea que mantenen els individus al voltant de si mateixos en la qual els altres no poden immiscir-se sense despertar molèsties”. (Martínez-Torvisco, 2010, p. 103)

L'espai personal varia en funció de la cultura, de l'estatus socioeconòmic, de les característiques de la personalitat de l'individu, del gènere i característiques de l'invasor i de la relació entre dues persones que interactuen. Quan aquest espai es veu envaït, l'individu dona mostres de tensió emocional a partir d'evitar el contacte visual, canvis en l'orientació del cos i postura, inexpressivitat en el rostre i evitant contacte físic amb l'altra persona (Martínez-Torvisco, 2010). Les característiques físiques dels espais influiran també en l'espai personal necessari que l'individu adopta per no sentir-se molest; per exemple, les persones prefereixen més espai quan estan situades en un racó de l'habitació o sota un sostre baix.

L'espai personal compleix dues funcions: l'autoprotecció (actua com a escut contra amenaces físiques i emocionals que provenen d'altres persones, permetent dominar les possibles agressions) i la comunicació i regulació de la intimitat (segons la distància adoptada i la posició es decideix el tipus de comunicació i intimitat que s'estableix amb l'altre individu). (Martínez-Torvisco, 2010)

2.1.2.4. Amuntegament

Resulta difícil definir en un concepte el significat d'amuntegament, ja que hi ha diversos investigadors que l'entenen des de diferents perspectives teòriques:

_L'enfocament de coacció comportamental: defineix l'amuntegament com una situació en la qual les demandes de l'espai per part de l'individu són superiors a les possibilitats ofertes; en aquest cas Altman (1976 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 145) considera que és “un fenomen social i interpersonal que apareix quan la intimitat desitjada és menor que la percebuda”.

_L'enfocament de sobrecàrrega: defineix l'amuntegament com l'exposició d'un individu a excessius nivells d'estimulació. Knowles (1977; 1978 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 144) des d'aquesta perspectiva, el defineix com la “conseqüència del nivell general d'estimulació exercida per la influència social dels altres membres del grup i no solament per la restricció espacial”.

_L'enfocament de control: considera que perquè es produeixi l'amuntegament s'ha de donar una situació d'alta densitat acompanyada de la pèrdua de control personal respecte a la selecció de metes importants.

_L'enfocament d'activació: definit per Worchel (1978 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 146) diu que “l'individu s'activa per la violació del seu espai personal, i després atribueix a aquesta violació la font de la seva activació”.

_L'enfocament de densitat-intensitat: de Freedman (1975 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 147), defineix l'amuntegament com “una pura condició demogràfica ambiental caracteritzada per alta densitat i restricció d'espai”.

_L'enfocament integrador: definit per Baum i Paulus (1987 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 147-148), proposa un model integrador que explica l'amuntegament a través de la influència simultània d'una sèrie de variables, així, la incertesa, la falta de predicció i l'escàs control sobre les interaccions no desitjades són les claus en l'aparició de l'amuntegament.

Sent difícil encertar en una definició en concret, es pot dir que l'amuntegament és una percepció subjectiva de l'individu que va molt lligada a la falta d'espai que aquest percep quan es troba en un medi en concret, fet que li provoca no exercir un control sobre les seves interaccions socials i es veu altament influenciat per molts factors externs que no el deixen desenvolupar-se com ell voldria.

L'amuntegament, com s'ha dit abans, exerceix una forta influència en els individus; Tönnies (1935 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 148) afirma que aquest genera problemes d'identitat social i personal i Simmel (1905 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 148) diu que l'amuntegament contribueix a augmentar l'aïllament dels individus com a estratègia per salvaguardar l'equilibri personal davant la sobrecàrrega d'estímul que rep. En la conducta social l'amuntegament genera reaccions d'agressivitat, hostilitat i malestar i menys afecte entre els subjectes. Pel que fa a la salut, l'amuntegament fa més vulnerable l'individu davant l'estrès que pateix en aquestes condicions i incrementa les possibilitats de transmissió de malalties, com hepatitis, meningitis i malalties respiratòries.

S'ha de tenir en compte que els efectes produïts per l'amuntegament varien segons el temps que s'hi està exposat. D'aquesta manera es distingeix entre l'amuntegament puntual, on l'individu el percep durant breus espais de temps, i l'amuntegament crònic, com és el cas de les presons, que es descriurà amb deteniment més endavant. En el cas de l'amuntegament puntual, les persones que el pateixen tendeixen a evitar la interacció amb altres persones, augmenten la distància social i les postures de defensa, redueixen el contacte ocular i incrementen les conductes competitives i agressives. Però, en aquest cas, es pot dir que l'amuntegament en general, influeix de forma negativa en l'estat d'ànim dels individus, ja que no poden controlar el nivell de contacte personal amb la resta de persones. (Hombrados-Mendieta, 2010)

2.1.3. Factors derivats del medi construït

Com bé s'ha dit a l'inici del treball, hi ha un últim grup de factors que influeixen en el comportament, estat d'ànim i interacció social dels individus, però aquests factors, a diferència dels altres, només entren en joc quan l'individu interactua dintre els espais interiors d'un edifici; ja que aquests factors són, en essència, els propis de les característiques físiques i formals que conformen els espais d'una construcció; a aquest medi la psicologia ambiental l'anomena medi construït (MC).

D'aquesta manera, l'MC porta intrínsec uns factors que repercuteixen en els individus, que es poden englobar en dos grups; trets estructurals derivats del disseny arquitectònic (dimensions, formes, distribució, disposició de portes i finestres, etc.) i trets semifixos propis dels interiors dels espais (mobiliari, materials, etc.). Si bé aquests factors són

propis i es donen només en els casos de l'MC, els dos grups de factors descrits anteriorment (factors mediambientals i trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial) es complementen amb aquests últims, per donar cabuda a les influències que té aquest MC sobre els individus. Així, doncs, com apunta Sangrador (1991, p. 152) es poden categoritzar en tres apartats els factors que entren en joc en el MC per influenciar l'individu; trets estructurals, trets semifixos i variables ambientals (temperatura, llum, soroll, etc.) Aquests tres grups de factors, que conformen els espais, afectaran els trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial, i és a partir d'aquests quatre grups de factors que, d'una forma conjunta, influenciaran sobre l'individu en la seva interacció amb l'MC.

Cal especificar, doncs, que en aquest grup de factors no es poden establir unes conclusions universals o definitives sobre la influència exacta que té cadascun d'ells en la repercussió sobre l'individu, ja que és la interrelació dels uns amb els altres, en crear una configuració en l'espai determinada, la que influencia l'individu. Com que és difícil, doncs, trobar la influència exacta de cadascun d'aquests factors, la psicologia ambiental en l'àmbit de l'MC parteix dels resultats de diversos estudis en casos concrets, per establir les seves conclusions, que tot i no ser definitives, podran servir en molts casos en haver estat contrastades per més d'un estudi. Per tant, en aquest apartat es farà menció dels estudis més rellevants on entren en joc alguns dels factors de l'MC, fet que ens ajudarà a tenir una idea de la importància que té la disposició dels elements en un determinat espai i de quina manera aquesta disposició pot influenciar les persones.

En aquest sentit, cal dir en primera instància que, no totes les tipologies d'edificacions tenen el mateix grau d'influència sobre els individus, i són les institucions públiques les que tenen una major influència. Això és degut al fet que els usuaris no tenen la possibilitat de modificar-les i adaptar-les als seus gustos i necessitats particulars; les vivendes, per contra, com que són espais que els seus inquilins ajusten a les seves necessitats, adequant l'ús de les diferents habitacions i escollint el mobiliari adequat en funció dels seus desitjos i interessos, no tenen tanta influència en la conducta humana; ja que els seus inquilins tenen influència en la decisió de tots els factors que entraran en joc en aquell espai. D'aquesta manera, la psicologia ambiental ha centrat gran part de les seves investigacions en les institucions públiques, el tipus d'edificacions on els seus estudis han donat resultats de més rellevància. Com que aquest treball parla de les presons (institució pública), i per tot el descrit anteriorment, en aquest apartat es parlarà de la influència de les institucions públiques en l'individu, per més endavant centrar-nos en la influència que exerceixen els espais de les presons.

Així, doncs, és d'important rellevància començar parlant del treball fet per Osmond (1978 citat per Sangrador, 1991, p. 163) on estableix dos tipus de disseny per a les institucions públiques. El disseny sociòfug, és aquell que impedeix o desanima la formació de relacions humanes estables. El disseny sociòpet, és el que anima i fomenta el desenvolupament de relacions interpersonals estables.

2.1.3.1. Trets estructurals del disseny arquitectònic

Per parlar dels trets estructurals derivats del disseny arquitectònic, és important començar parlant de la influència que té la dimensió de la institució en la interacció entre els usuaris, estats d'ànims i comportaments dels individus. En aquest sentit les comunitats terapèutiques petites solen basar-se en unes millors relacions interpersonals i els usuaris se senten integradors d'un grup i no aïllats del món i dels altres; així, doncs, els ocupants d'institucions petites s'hi impliquen i s'hi comprometen més. (Ittelson et al., 1974 citat per Sangrador, 1991). Per exemple, algunes investigacions (Barker i Gump, 1964 citat per Sangrador, 1991, p. 168) en centres escolars demostren que, en els centres petits, els alumnes se senten més importants, més responsables, amb més experiència en lideratge, més participació en diverses tasques, un sentiment superior de pertinença a un grup, etc. Fets que ajuden a desenvolupar un millor funcionament en aquests centres.

Hi ha gran varietat d'estudis que demostren el caràcter sociòfug que acostumen a tenir les institucions públiques pel que fa a la distribució i formalitat dels seus espais. Un exemple són els passadissos lineals, on Osmond (s.d. citat per Sangrador, 1991, p. 163) va observar que tenen indubtables efectes nocius, afavoreixen l'aïllament social, entorpeixen les interaccions, incrementen la sensació de confinament i produeixen un efecte de monotonia que dificulta la privacitat i la conducta territorial del pacient. Segons diversos estudis, els passadissos en forma circular han resultat ser els més adequats perquè afavoreixen la interacció entre individus. Per exemple, un estudi de Baum i Davis (1980 citat per Sangrador, 1991, pp. 169-170) en què es va dividir el passadís lineal d'una planta d'una residència d'estudiants en passadissos més curts separats per tres sales d'estar i la planta inferior es va deixar igual, va demostrar, poques setmanes després, diferències entre els residents d'ambdues plantes. Els de la reformada deien que la vida era més confortable i menys massificada, feien més amics i tendien, més que els residents de la planta inferior, a deixar les portes de les seves habitacions obertes, manifestant una interacció més gran entre ells. En un altre estudi, Valins i Baum (1973 citat per Sangrador, 1991, p. 169) van notar com en els dissenys de passadissos lineals els residents es queixaven de l'obligatorietat de tindre interaccions no desitjades, se sentien més amuntegats i acabaven per reduir les seves relacions interpersonals.

Pel que fa a les dimensions dels espais interiors d'aquestes institucions, s'ha observat, per exemple, que en habitacions individuals o dobles hi ha nivells superiors de conducta activa i social i nivells inferiors de conducta aïllada-passiva. Com més augmenti el nombre de llits i en conseqüència la dimensió de l'habitació, més augmenta la conducta aïllada-passiva. Per exemple, estudis realitzats en hospitals demostren que els residents en habitacions grans se senten restringits en les seves activitats, tant per la presència d'altres persones com pel volum de l'habitació. Això té relació amb la reducció de privacitat que senten els usuaris, que serà més notable com més gran sigui l'habitació i més individus hi hagi. Si la privacitat es restringeix i l'entorn és monòton i hi ha manca

d'estimulació, augmenta la conducta aïllada-passiva. (Ittelson et al., 1978; 1974 citat per Sangrador, 1991).

Pel que fa a la influència que pot exercir la ubicació de les finestres en els espais de les habitacions, s'han fet nombrosos estudis que han demostrat els beneficis de la contemplació d'un entorn natural; Ulrich (1984 citat per Hernández, Suárez i Hidalgo, 2005, p. 321) va comprovar la capacitat restauradora dels ambients naturals en hospitals, on hi havia una repercussió positiva en les persones les habitacions de les quals donaven a vistes amb vegetació, en contraposició de les habitacions que tenien vistes a edificis. Les vistes a un jardí, o entorn natural, i la possibilitat d'accedir-hi ja sigui per passejar, descansar o xerrar, té un efecte terapèutic demostrat en els usuaris confinats en aquest tipus de centres. Així, doncs, basant-se en estudis sobre preferència estètica d'ambients, s'han desenvolupat una multitud de treballs empírics i teòrics que han donat lloc a la formulació de teories que tracten de donar resposta a les preferències per un determinat ambient. Un dels resultats diu que qualsevol paisatge amb aigua i vegetació és preferible a un ambient que no en tingui. Així, els ambients naturals són clarament preferibles als ambients urbans i, dins d'aquests, aquells en els quals hi ha aigua o vegetació. (Berlyne, 1960 citat per Hernández, Suárez i Hidalgo, 2005)

2.1.3.2. Trets semifixos del disseny d'interiors

Des de la perspectiva dels elements semifixos que intervenen en l'MC, s'ha treballat en la línia d'intentar concloure quines disposicions són més sociòpetes i fomenten la interacció social. Alguns investigadors han demostrat que la reubicació dels mobles en un pavelló per fer-lo més acollidor genera més participació dels usuaris. Per exemple, un estudi de Sommer i Ros (1958 citat per Sangrador, 1991, pp. 163-164) va comprovar que les cadires col·locades adossades a les parets, totes en la mateixa orientació, tendeixen a dificultar la interacció interpersonal; quan s'agrupen al voltant de petites taules, s'incrementa la interacció i comunicació i es fomenten les converses més sinceres i personals. Un altre estudi realitzat per Sommer i Olsen (1980 citat per Sangrador, 1991, p. 167) que va consistir a remodelar una aula d'escola tradicional amb uns seients de fusta en forma hexagonal i en grups de tres, dotats de coixins; amb una petita zona lliure a l'aula, amb una moqueta alegre, una il·luminació indirecta, diversos elements decoratius, etc., va donar uns resultats que van ser molt notables. Un 79% dels estudiants van participar en discussions de classe alguna vegada, amb una mitjana de 5 intervencions durant l'hora de classe. Dades derivades d'aules tradicionals mostraven percentatges mai superiors al 50% de participació. La remodelació va ser valorada molt positivament pels estudiants a través de qüestionaris.

Pel que fa a les habitacions d'institucions públiques, com els hospitals, és norma general que siguin impersonals, fredes i monòtones. En canvi, s'han comprovat els efectes

positius dels ambients càlids i acollidors sobre la rehabilitació, que afecten directament l'estat d'ànim. En aquest sentit l'elecció del mobiliari, el color de les parets, la configuració de l'espai, etc., són aspectes sovint oblidats però que tenen un efecte terapèutic indubtable. Per exemple, en un estudi que van realitzar Holahan i Saegret (1973 citat per Sangrador, 1991, p. 165) es van comparar els efectes de dos pavellons idèntics, un dels quals remodelat i l'altre sense cap modificació. La remodelació va consistir en una nova decoració i mobiliari, àrees de seients, habitacions partides amb més intimitat, etc. Els pacients eren assignats aleatòriament a ambdós pavellons. En el remodelat, es va notar una disminució en la conducta passiva i un increment de les interaccions socials, a més d'unes millors actituds cap al medi.

El color és també un factor important que incideix en les emocions de les persones. Alguns treballs han comprovat que les habitacions de colors més càlids van associades amb taxes d'activitat més altes. Els tons càlids i clars donen la impressió que l'espai té unes dimensions més grans.

2.2. Àmbit específic: alguns dels factors del medi que tenen influència en el pres

“El marc físic és sempre un condicionant més entre els molts que afecten la interacció social. Ara bé, en el cas dels centres d'internament de menors pren una especial rellevància per les seves característiques d'univers tancat en el qual l'espai esdevé un bé escàs i la llibertat de la seva utilització una forma de control de la conducta”. (Pol et al., s.d., p. 2).

Entendre la influència que exerceixen els factors del medi que ens envolta en el comportament, estat d'ànim i interacció social en el cas de les presons, és molt important, per la seva condició d'espai tancat on les persones entren de forma involuntària i no tenen opció d'abandonar un espai si aquest no els agrada. Tenir un domini i coneixement sobre aquests factors a l'hora de dissenyar els espais de les presons serveix per ajudar a realitzar d'una forma eficaç el funcionament preestablert del centre, alhora que serveix per no afegir elements que generin més tensió en els presos, que la pròpia que ja ve intrínseca en aquestes institucions per la condició de ser presons. Aquesta bona gestió dels factors ajuda a alleugerar l'experiència psicològica tan negativa que pateixen els reclusos en estar en una presó, i facilita la feina dels treballadors penitenciaris, que moltes vegades per una manca d'espais eficients, han de dur a terme tasques més aviat de vigilants que no pas d'educadors, fet que fa augmentar la tensió en l'ambient i provoca una excessiva quantitat de baixes en el personal penitenciari.

Hi ha nombrosos estudis encaminats a explicar els efectes que tenen els espais de les presons sobre els reclusos, on es pot veure la forta repercussió negativa que poden exercir

els factors que intervenen en aquests espais si no es tracten d'una forma adequada. Aquestes investigacions serveixen per entendre els requeriments d'espai de què han de disposar aquestes institucions per dur a terme la seva finalitat de forma eficient. Farbstein i Wener (1912 citat per Pol et al., s.d., p. 5), a partir de l'estudi de varis centres de reclusió, conclouen la necessitat de reducció dels nivells de soroll, la necessitat d'incrementar el confort i millorar l'estètica, de permetre la personalització dels espais a través de la decoració, de l'ús de colors alegres i mobiliari mòbil i lleuger. La necessitat d'incrementar la privacitat i l'opcionalitat de les interaccions. A més a més, registren problemes generalitzats de males olors, ventilació insuficient i temperatures inadequades. Aquestes conclusions extretes per aquests autors i les de molts altres, que s'explicaran a continuació, denoten les problemàtiques existents en molts centres d'aquestes característiques; a continuació es parlarà dels factors del medi, descrits anteriorment, que influeixen l'individu, però especificant-ne la influència en l'àmbit penitenciari.

2.2.1. Factors físics mediambientals

Hi ha pocs estudis sobre la influència dels factors físics mediambientals concretament en presons, ja que aquestes influències són aplicables a qualsevol àmbit i tipus d'espai; és per això que els estudis realitzats en aquest camp s'han enfocat de forma global. Per aquest motiu, les explicacions anteriorment descrites sobre aquests factors són aplicables en aquests espais. De tota manera, les poques investigacions sobre la influència d'aquests factors en les presons en concret, han demostrat que quan aquests factors no es tracten de forma adequada en els espais de les presons, generen canvis de conducta en les persones preses i n'augmenten la violència, l'agressivitat i la conflictivitat.

Atlas (1984 citat per Pol, et al., s.d., p. 5), fa un estudi sobre la incidència de variables ambientals, especialment climàtiques i estacionals, en aquest tipus de centres. La propensió de la violència i els amotinaments s'incrementa amb la calor i les condicions de vida no confortables. Això, sumat a la dimensió i disseny de l'espai disponible, el tipus de materials i estímuls agressius utilitzats en la construcció, alhora que la sensació de possible control de l'espai i el tipus d'activitats, fan augmentar aquesta conducta violenta. Com s'ha dit anteriorment, el calor produeix un augment d'irritabilitat en les conductes de les persones, que poden atribuir aquest malestar a la presència d'altres persones (Rodríguez Sanabra, 1991, p. 118). En ser la presó un univers tancat que els individus no poden abandonar, pot augmentar aquesta irritabilitat i facilitar la conflictivitat entre presos.

Atlas (1984 citat per Pol, et al., s.d., p. 5), recomana l'ús d'elements vegetals (arbres i plantes) que permetin una protecció natural contra el calor, habitualment absents d'aquests centres per motius de seguretat. També especifica que tots els àmbits on sigui possible han de tenir llum natural, però molt especialment els espais de les habitacions i

les aules. També diu que la mala ventilació és un altre factor important que es relaciona amb l'augment de la conflictivitat.

Així doncs, pel que fa al tema de la ventilació en les cel·les, és un factor que s'ha de tenir molt en compte a l'hora de dissenyar l'espai ja que juga un paper important en la seva qualitat i en les conductes dels individus. La funció de la ventilació és evacuar el diòxid de carboni produït per la respiració i la humitat resultants de la transpiració. Una bona circulació d'aire permetrà respirar amb normalitat i evitar olors corporals. Si la ventilació no és suficient, el calor i la humitat produït pels cossos suats s'acumulen i vicien l'atmosfera; en casos extrems es pot observar condensació en les superfícies fredes com les parets i els sostres. (CICR, 2013)

Pel que fa a la il·luminació natural i artificial, les RMTR en la regla 11 estableixen que:

“en tot local on els reclusos hagin de viure o treballar: (a) les finestres hauran de ser suficientment grans perquè el reclus pugui llegir i treballar amb llum natural; i hauran d'estar disposades de manera que pugui entrar aire fresc, hi hagi o no ventilació artificial;(b) la llum artificial haurà de ser suficient perquè el reclus pugui llegir i treballar sense perjudicar la seva vista”. (RMTR, s.d. citat per CICR, 2013, p. 25)

La llum natural és necessària per a la preservació de la salut física i mental. La il·luminació artificial no s'ha de mantenir encesa les 24 hores en els espais on dormen els detinguts (s'ha d'implementar un programa d'il·luminació que respecti les hores de nit i dia i que permeti dormir sense il·luminació artificial). L'ideal seria que els detinguts poguessin controlar-la (CICR, 2013). Com s'ha dit anteriorment, en habitacions petites, una finestra dona major dinamisme a l'hora que la fa semblar més àmplia; en les cel·les dels detinguts és molt important la dimensió de la finestra, ja el detingut hi pot passar hores tancat i convé que l'habitació no sigui claustrofòbica, fet que repercutiria de forma negativa en l'individu.

Pel que fa al soroll, anteriorment s'ha dit que té una relació molt directa amb les conductes agressives i que hi ha factors externs al soroll que contribueixen a qualificar-lo de molest, com per exemple el judici que té l'individu sobre l'entorn d'on percep el soroll i el grau de control que té l'individu sobre la font que emet el soroll (López Barrio i Hernandez-Pascual, 2010). En un entorn penitenciari, el judici que tenen els presos sobre l'entorn que els clausura no és gens positiu i el grau de control que tenen sobre el seu entorn és molt baix. És per aquest motiu que resulta molt important que els elements que conformen els espais de les presons facin el menor soroll possible, o si més no, que sigui de baixa intensitat.

2.2.2. Trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial

“La necessitat del ser humà de comptar amb un territori primari i un espai personal, de tenir accés a la privacitat i de poder controlar el grau de relació amb la resta dels interns contribueix a reduir les tensions generades en els sectors d'allotjament. L'intern aprèn a reconèixer la seva cel·la com un espai propi, en el qual pot dipositar, segons un reglament i un ordre establerts, les seves pertinences sense risc que altres interns hi tinguin accés.” (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997, p. 11)

En l'àmbit penitenciari el factor que més es dona en les presons és l'amuntegament, que sumat al fet d'estar confinat en un espai sense poder abandonar-lo, fa que la seva influència en l'individu encara sigui més gran; fet que pot dur l'individu a patir l'amuntegament crònic, esmentat anteriorment. L'experiència d'amuntegament de persones sotmeses de manera involuntària a situacions d'alta densitat durant llargs períodes de temps, es crea, entre altres coses, per la densitat social i espacial, el grau de restricció de moviments, les possibilitats d'elecció, les interferències en l'obtenció d'objectius, la sobreestimulació cognitiva i la incertesa. (San Juan, 2010)

La superpoblació, que porta a generar el sentiment d'amuntegament, és un dels problemes més greus i constants en gairebé totes les presons. Constitueix un decisiu factor de risc per a la salut mental del pres i la convivència en el centre (Wener i Keys, 2006 citat per San Juan, 2010, p. 235). A les presons es pot parlar d'un doble amuntegament, el derivat de l'espai físic, referit a la ràtio entre nombre de persones i espai disponible i el psicològic, referit a la situació d'estar permanentment acompanyat d'altres persones, sense tenir opció a la interacció social voluntària. (San Juan, 2010)

Segons Cox, Paulus i McCain (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p.155), la incertesa és el problema més gran en aquestes institucions a l'hora de crear el sentiment d'amuntegament crònic i els seus efectes conseqüents. La incertesa es defineix en termes de possibilitat de predicció de les conductes presents i futures dels altres. A les presons la impossibilitat de predicció és constant per la falta de familiaritat amb altres individus, la qual cosa té conseqüències negatives sobre la interacció social.

En diversos estudis s'ha comprovat que l'alta densitat provoca entre els reclusos més actes violents; com bé diu l'estudi realitzat per Paulus et al. (1976 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 151), on van comprovar que conforme creix el nombre de persones en la institució, més augmenta l'agressivitat i el nombre d'infraccions entre els reclusos. Ruback i Carr (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p.155) també van realitzar estudis per avaluar l'impacte de l'amuntegament sobre els reclusos, en 561 dones. Van trobar que l'amuntegament es relacionava significativament amb la proporció d'infraccions disciplinàries. Un altre estudi que van realitzar va demostrar que la

percepció de control sobre l'espai fa que les cel·les agradin més i redueix els símptomes de malestar físic i amuntegament.

Pel que fa a la zona d'allotjament, els estudis realitzats per McCain, Cox i Paulus (s.d. citat per Ministerio de Justicia de la Nación, 1997, p. 3) en presons, indiquen que els interns allotjats en dormitoris d'alta densitat presenten més símptomes de malalties i nivells més alts de pressió arterial que els presoners que ocupen cel·les per a una o dos persones. Tot i que s'ha comprovat que les habitacions compartides entre tres o quatre interns produeixen menys sentiment d'amuntegament percebut que les individuals, ja que les possibles aliances entre els subjectes ho redueixen. (Reddy et al. 1981 citat per Pol et al., s.d., pp. 5-6)

Així doncs, Cox et al. (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, pp. 155-156) van realitzar un resum de les troballes més significatives pel que fa a l'amuntegament en relació a les presons:

_La relació entre malaltia i amuntegament va en funció de la densitat i el temps d'exposició dels subjectes a tal situació.

_La disposició i emplaçament de les cel·les pot reduir significativament les manifestacions de malalties en els subjectes. En les cel·les ocupades per diversos reclusos es produeixen més infraccions que en les individuals, la col·locació de separadors en els dormitoris oberts protegeix la privacitat dels reclusos i evita els efectes negatius de l'amuntegament.

_L'augment del nombre de reclusos sense el corresponent augment de recursos, incrementa la taxa de suïcidis, morts, infraccions disciplinàries i problemes de salut, mentre que el descens de població va acompanyat del descens de tots els problemes.

_Les grans institucions penitenciàries, en comparació amb les petites, presenten un augment de patologies i més experiència d'amuntegament.

_La formació d'una estructura social amb relacions consistents dins d'un grup permet reduir el sentiment d'amuntegament. (Cox et al., 1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010)

Pel que fa a l'espai personal i la privacitat, són dos factors que prenen més importància en els espais de les presons; si bé tots necessitem un espai personal i privat, íntim, aquest suposa un factor fonamental en aquestes institucions per mantenir una certa salut mental. Però, lamentablement, és un aspecte que moltes vegades no es té en compte a l'hora de dissenyar una presó (Redondo et al., 1990 citat per San Juan, 2010, p. 235). Existeixen presons que disposen de cel·les exclusives per a un únic pres, però es fan com a mesura punitiva, com a càstig; l'aïllament involuntari no és precisament una bona estratègia per procurar intimitat a un reclus. Hi ha molts sistemes de control que atempten contra la

privacitat de forma negativa, en crear més tensió en la situació, com per exemple el sistema d'espiell òptic en les cel·les, que com que no és un sistema d'observació evident i directe, crea en l'individu neguit i tensió. Seria més convenient un sistema d'obertura que permeti a l'intern saber que està sent observat. (Pol et al., s.d., pp. 8-9)

Augusto Kinzel (1970 citat per Martínez-Trovisco 2010, p.108), en una comparació entre reclusos violents i no violents, va trobar que els reclusos amb antecedents de conducta violenta necessitaven quatre vegades més d'espai personal que aquells amb una història no violenta. Entrevistes posteriors a les observacions van determinar que els interns amb antecedents violents tendien a percebre les invasions del seu espai personal com un atac, encara que aquest fet no fos de caràcter amenaçador.

Relacionat amb la territorialitat, estudis realitzats en interns d'una presó demostren que existeix una complexa relació entre la conducta territorial de l'ús dels espais i el grau de domini que exerceixen els individus en els seus grups socials. Aquesta relació és positiva mentre el grup es manté estable, però la incorporació de nous membres, altament dominants, en fa desaparèixer la relació prèvia. El control sobre el territori ajuda als individus a desenvolupar un sentit d'identitat personal i facilita la organització social; una adequada distribució dels territoris en les institucions pot produir beneficis psicològics. Alguns dels problemes que planteja la vida en la presó deriven de la falta de territoris personals segurs i de la presència de llocs que no tenen assignada una pertinença territorial. En les institucions penitenciàries s'ha de permetre que els ocupants exerceixin un control personal sobre cert espai, les seves pertinences i la seva roba; la qual cosa resulta essencial per tenir un sentit de la identitat personal. (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997). Un aspecte espacial que dificulta la divisió territorial a les presons són els passadissos lineals, com bé s'ha esmentat en el capítol anterior en l'estudi fet per Osmond (s.d. citat per Sangrador, 1991, p. 163) sobre la influència negativa d'aquests passadissos en institucions, que en el cas de la territorialitat no permet als individus fer una divisió clara dels territoris.

2.2.3. Factors derivats del medi construït

Com ja s'ha dit anteriorment, les institucions són els MC amb més influència sobre l'individu. Si aquesta institució resulta ser una presó, els efectes d'aquesta influència "s'exponencien" i tendeixen a tornar-se negatius, per aquest motiu és de vital importància que el disseny d'aquests espais es tracti amb especial atenció si es vol dur a terme un bon procés de rehabilitació. Tot això és degut al fet que és una institució on l'individu entra de forma involuntària i se'l priva de llibertat, a vegades, durant llargs períodes de temps, fet que fa que l'experiència psicològica que viu aquest en el centre parteixi de connotacions negatives. Així doncs, el disseny en aquest tipus d'institucions ha d'estar

encaminat a no generar més tensió que la que suposa estar privat de llibertat en un espai, per facilitar el bon funcionament del centre.

Cal començar dient que l'organització de l'espai en aquests centres és molt important, ja que potenciarà o dificultarà les tasques imposades pel programa educatiu del centre i mitigarà o augmentarà els efectes negatius produïts pel confinament; d'aquesta manera, és necessari definir bé els espais del centre i les activitats que s'hi realitzaran en cadascun d'ells, que a part d'ajudar a l'ordre i al bon funcionament dins el centre, ajudarà a establir d'una forma clara el sentit de territorialitat en aquests espais, fet que ajudarà a la interacció social entre individus.

És d'important rellevància crear espais variats que aportin un grau d'estimulació elevat en els individus. Per aquests motius es recomana que les activitats formatives es realitzin en espais segregats de les habitacions per obligar als interns a canviar d'ambients. Els espais de connexió (passadissos, porxos, etc.) han de permetre una diversificació dels estímuls visuals o paisatgístics, que relaxin, si pot ser amb vistes llargues (Pol et al., s.d., p. 6); i en tot cas, com apunta Osmond (s.d. citat per Sangrador, 1991, p. 163), són preferibles els passadissos circulars. Tot això, amb la finalitat que el conjunt de l'estructura del centre permeti la varietat d'escenaris per cobrir les necessitats d'estimulació diverses que un intern necessita per mitigar la sensació de monotonia i tensió que pot generar la reclusió (Pol et al., s.d.). En aquesta direcció, és important tenir en compte que en aquest tipus de centres, els espais sobredimensionats, pel seu baix nivell d'equipaments i de personalització, solen resultar excessivament freds i baixos en estimulació i els que tenen unes dimensions excessivament reduïdes, aclaparadors.

Així, de la mateixa manera, és important que els exteriors siguin suficientment amplis i rics en estimulació perquè les mesures de contenció no els facin aclaparadors. Moltes vegades, el pati resulta ser un espai nu i sobri, que manca d'estimulació. Són espais que no conviden a realitzar activitats: són simplement llocs on estar. Valverde (1988 citat per San Juan, 2010, p. 236) destaca que aquest dèficit ocupacional pot ser la causa d'altres problemes: discussions, drogodependència, ansietat, etc. El pati és un territori de summa importància per als reclusos d'aquests centres ja que adopta un significat emocional, és l'espai que els recorda constantment el seu estat de reclusió. Així doncs, és important dotar de varietat d'estímuls aquests espais perquè les persones preses dissipin, en la mesura que sigui possible, aquest sentiment.

Tota situació de pèrdua de llibertat o restricció provoca tensió; un entorn on no apareguin les condicions descrites en el paràgraf anterior pot incrementar-la. Si alhora els espais d'aquests centres resulten ser excessivament constrictius i massificats poden agreujar aquesta tensió. Un altre factor que té influència en l'augment de la tensió i pot convertir la institució en angoixant i constrictiva és la visió constant d'un espai obert al qual no es pot accedir per raons de seguretat o l'existència de recursos que no poden ser utilitzats més que puntualment i de manera controlada. En aquestes circumstàncies, la tensió

percebuda pot ser expressada en forma d'agressivitat cap a l'entorn físic. Si aquest entorn no és "vandalitzable", l'agressió es pot exercir contra el subjecte mateix. Per exemple, posar un límit translúcid, en forma de malla metàl·lica, en el perímetre de la institució, pot actuar de provocació en tenir una aparença vulnerable i incitar constantment a aconseguir la llibertat exterior, fet que fomenta la tensió en l'individu. D'aquesta manera és aconsellable que els límits del centre quedin ben marcats, però sense ser repressius, si no actuaran de generadors de tensió psicològica en els interns (Pol et al., s.d.). Aquesta reflexió ens duu a entendre que el disseny de les presons ha d'estar en equilibri constant entre ambdós extrems, on l'intern ha de ser conscient de la situació en la qual es troba, però que aquesta situació li ha de crear els menors danys psicològics possibles.

Un altre factor important que han de tenir aquests centres, que ajudaran l'individu a establir un sentit de territorialitat primària i en conseqüència d'identitat personal, mitigant els efectes psicològics negatius de la reclusió, és la possibilitat de personalitzar els espais. Com bé diuen Farbstein i Wener (1912 citat per Pol et al., s.d., p. 5) s'ha de permetre la personalització dels espais a través de la decoració, de l'ús de colors alegres i mobiliari mòbil i lleuger en aquest tipus de centres.

La mala qualitat dels espais que en nombrosos casos caracteritzen aquest tipus de centres, ve donada, entre altres coses, per part del detingut. Això passa perquè el caràcter despersonalitzat i deshumanitzat d'aquests llocs no afavoreix la seva cura i manteniment per part dels presos, ja que els resulta molt difícil vincular-se amb un espai d'aquestes característiques (San Juan, 2010, p. 235). També hi influeix la desídia que sent el reclús envers a l'espai que habita com a reflex de l'agressivitat que sent aquesta persona cap a la institució que el reclou. Aquest fet es pot explicar segons la teoria de la reactivitat psicològica de Brehm (1966 citat per Pol, et al., s.d., p. 4), segons la qual els subjectes experimenten una reacció emocional d'oposició cap a qui consideren responsable (encara que no ho sigui) d'una reducció de la seva llibertat.

Un ambient amable pot reforçar l'adquisició dels nous hàbits, a la vegada que actuar com a funció formativa i de transmissió de valors, que ajudaran en el procés de rehabilitació de les persones preses. L'aspecte asèptic i despersonalitzat és fàcilment evitable amb l'ús de colors càlids, mobiliari més domèstic i llum adequada. Els treballs o dibuixos propis com a elements de decoració donen vivacitat a l'espai i reflecteixen un elevat nivell d'apropiació, fet que reforça la autoimatge del pres davant de si mateix i dels altres. És aconsellable que el tractament de l'espai prevegi i possibiliti aquest tipus de decoració, sense que la seva pràctica comporti el deteriorament de l'entorn. Per exemple, els espais que es destinen a aules escolars dins els centres, en utilitzar recursos propis, com pissarres, potencien la familiaritat del pres en aquell entorn. (Pol et al., s.d.)

Per altra banda, un altre aspecte que afavorirà l'apropiació dels espais per part dels presos, creant un vincle de més proximitat entre espai i pres, és la capacitat de control que el pres pot exercir sobre l'espai. Com diu Zimring (2002 citat per San Juan, 2010, p.

239), en general, els dissenys que ofereixen un accés més gran a les finestres i nivells més alts de control personal sobre la llum, calefacció i soroll, són forts predictors de satisfacció.

En els centres més nous és freqüent trobar finestres fixes, amb vidre antidisturbis, sense reixes i amb una petita obertura en forma de ventilació. Amb això es pretén treure la duresa de la finestra amb reixa i guanyar alhora en seguretat. Però en realitat la ventilació resulta insuficient i l'habitació molt més aclaparadora i claustrofòbica. La funció de la finestra no és només permetre la vista a l'exterior (fet de gran importància), tampoc és només renovar l'aire ni el nivell d'insolació i calor. En entorns tancats, obrir la finestra significa l'expansió simbòlica més enllà dels límits físics de l'espai, fet que ajuda a reduir la tensió que senten les persones preses. En el nostre país són freqüents en les plantes baixes de qualsevol edifici les finestres amb reixes, així doncs, aquestes no tenen per què tenir una connotació o disseny penitenciari. (Pol et al., s.d.)

Hi ha alguns casos on el disseny d'aquests espais ha de tenir consideracions especials. Per exemple, pel que fa a les mares recluses amb fills, l'espai ha de garantir el normal desenvolupament afectiu i educatiu dels menors. En un estudi realitzat en centres penitenciaris espanyols, Jiménez (2002 citat per San Juan, 2010, p. 236) constata que la qualitat de l'estimulació en els escenaris per als nens és extraordinàriament baixa i que les guarderies no superen el mínim de qualitat acceptable.

2.3. Requisits mínims dels espais penitenciaris

“Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets.” article 1 de la Declaració Universal dels Drets Humans (1948, s.p.). “Els locals destinats a les persones penalment privades de llibertat han de satisfer les exigències de respecte de la dignitat humana i de la privacitat” regla 8.1 de les RMTR (2010, p. 17).

Si bé anteriorment s'ha dit que la mala qualitat i deteriorament dels espais que moltes vegades caracteritzen aquest tipus de centres ve donada de la mà del pres, un altre motiu i el més significatiu, pel qual aquests espais no reuneixen unes bones condicions, és perquè en molts casos la major part de la inversió recau en la solidesa de l'estructura i en la sofisticació d'un disseny pensat per a la seguretat i el control. L'habitabilitat és molts cops una variable desestimada en els pressupostos d'aquests tipus de centres. (San Juan, 2010)

L'accés a un entorn saludable i als serveis bàsics són de summa importància perquè els interns tinguin un bon estat de salut i visquin en condicions de detenció dignes, requeriments bàsics per a una bona rehabilitació. S'entén per serveis bàsics: les cel·les, cuines i menjadors, instal·lacions sanitàries (quartos de bany, dutxes i bugaderia) i àrees

per passar temps a l'aire lliure i realitzar exercici físic. Tot i que una diversificació en els serveis ajudarà a augmentar la qualitat de vida d'aquestes persones, com per exemple, aules de classe, tallers, biblioteca, etc. (CICR, 2013)

L'alta densitat de població, que és una problemàtica molt habitual en centres penitenciaris arreu del món, genera problemes per dur a terme unes bones condicions de vida i posa en perill la salut dels detinguts en tenir un mal accés als serveis bàsics, ja que la demanda és superior a l'existent. A més a més, aquest excés de població pot generar greus problemes en les instal·lacions de l'edifici; per exemple, a causa de l'ús excessiu, el sistema de subministrament d'aigua es deteriora i no funcionen de forma adequada totes les dutxes, vàters i piques, ja que les aixetes i els conductes es poden avariar o la pressió d'aigua pot resultar insuficient. Això pot impedir la correcta evacuació de les aigües residuals, la qual cosa pot crea condicions propícies per la propagació de malalties. Cada centre penitenciarí té establerta la seva pròpia capacitat oficial. Aquesta es defineix com el nombre total de detinguts que una presó pot allotjar per complir amb els requisits mínims d'àrea de sòl per reclus i permetre un bon accés als serveis bàsics. De totes formes, el CICR ha establert un espai mínim total per pres (comptant els espais on els detinguts tenen accés lliure) de 20-30 metres quadrats, per dur a terme una vida digna i un bon funcionament del centre, on el detingut no experimenti la percepció d'amuntegament. (CICR, 2011; 2013)

Així doncs, per preservar una bona salut s'han d'establir unes bones condicions de detenció fent habitables els espais, a partir de tenir en compte uns requisits mínims pel que fa a l'àrea d'allotjament, a l'accés a l'aigua, una bona alimentació i higiene personal. Aquests requisits mínims s'especifiquen detalladament a continuació.

Pel que fa referència a l'allotjament, les RMTR en la regla 10 diuen:

“els locals destinats als reclusos, especialment aquells que es destinen a l'allotjament dels reclusos durant la nit, hauran de satisfer les exigències de la higiene, tenint en compte el clima, particularment pel que fa al volum d'aire, superfície mínima, il·luminació, calefacció i ventilació”. (RMTR, s.d. citat per CICR, 2013, p. 30)

No hi ha una norma universal per les dimensions de l'àrea d'allotjament dels detinguts. Les Regles Penitenciàries Europees (RPE) no especifiquen els requisits mínims d'espai. Per això, en absència d'especificacions, diversos països han establert les seves normes, entre les quals hi ha grans diferències. Aquestes varien des d'un espai de 4 metres quadrats a Albània per reclus a 12 metres quadrats a Suïssa. Tot i que el Comitè Europeu per la Prevenció de la Tortura (s.d. citat per CICR, 2013, p. 32) exigeix “un espai mínim absolut de 4 metres quadrats per als detinguts en cel·les compartides i 6 metres quadrats per als detinguts allotjats en una cel·la individual”. Afegeix que aquest requisit mínim pot ser més gran depenent “de la qualitat de l'espai i la quantitat de temps que els reclusos

hagin de passar a la seva cel·la". El Comitè Europeu per la Prevenció de la Tortura (CPT) considera, però, que la dimensió convenient per a una cel·la individual hauria de mesurar entre 9 i 10 metres quadrats per persona. Altres investigacions sobre el tema (Pol, et al., s.d., p. 7), recomanen habitacions individuals de 8 a 10 metres quadrats per detingut.

En absència d'una norma universal, el CICR ha establert (CICR, 2011; 2013):

_L'espai mínim que ha de mesurar un llit per dormir còmodament és de 2 x 0,8 metres i el mínim que ha de fer un espai amb vàter i dutxa és 1, 2 metres quadrats.

_L'espai mínim necessari perquè un detingut pugui dormir còmodament, guardar els seus efectes personals i desplaçar-se per l'interior de la cel·la és de 5,4 metres quadrats (no inclou els serveis sanitaris). La distància mínima entre les parets de la cel·la hauria de ser de 2,15 metres i el sostre hauria de tenir 2,45 metres d'alçada.

_En cel·les compartides s'ha de tenir en compte l'adequació de la ventilació, la il·luminació i la higiene personal i comptar amb un espai mínim per persona de 3,4 metres quadrats, incloent l'espai per a la llitera.

_Per una ventilació adequada que permeti renovar bé l'aire de l'espai, s'ha de comptar amb unes obertures la dimensió de les quals no pot ser inferior al 10% de l'àrea de sòl i l'espai d'aire disponible no ha de ser menor a 3,5 metres cúbics per persona.

_Les finestres han de permetre que els detinguts vegin part de l'ambient exterior i no hauran de ser inferiors al 10% de l'àrea total del sòl de la cel·la. Quan la llum és artificial les bombetes han de ser de 2,5 watts per metre quadrat.

_L'ideal és que les cel·les dels detinguts disposin de llit, vàter, dutxa i pica dins l'àrea d'allotjament i tinguin prou espai per moure's i guardar els seus efectes personals i la roba.

_En els casos en què l'espai per persona és molt reduït (menys de 2 metres quadrats) és indispensable comptar amb cel·les ben ventilades, 10-15 litres d'aigua diaris per reclus i passar menys temps a la cel·la i més a l'aire lliure.

_La cel·la on dormen els detinguts no ha d'albergar més de 40-50 persones. (CICR, 2011; 2013)

El CICR (2013) ha observat que com més gran sigui el nombre de persones en una cel·la, més gran serà el risc de tensions i disturbis. Si el nombre de persones en una cel·la és molt elevat, es dificulta considerablement l'accés als serveis essencials i es fa més difícil garantir la seguretat de tots els reclusos sense infringir les normes mínimes. També pot interferir en la capacitat de les autoritats de mantenir nivells de neteja acceptables en les

àrees d'allotjament; amb efectes summament negatius sobre la salut física i psicològica dels detinguts.

La quantitat d'espai necessari per a un detingut dins la cel·la no es pot avaluar només amb la mesura de la superfície. Existeixen altres factors que s'han de tenir en compte i que alhora repercuteixen en el disseny dels espais: necessitats individuals de cada detingut (malalt, edat, gènere), la quantitat de temps que el detingut passa dins l'àrea d'allotjament, la freqüència de les oportunitats per realitzar activitats fora d'aquesta àrea i la diversificació de les activitats disponibles, el nombre de persones dins la cel·la i la quantitat de llum natural i ventilació de què aquesta disposa. Tots els aspectes de l'espai i de la seva utilització estan relacionats, la modificació d'un dels factors afectarà els altres i la qualitat de l'experiència penitenciària de cada reclús. Les activitats de cuina, neteja de roba i higiene personal no s'han de dur a terme dins l'àrea d'allotjament; sinó en espais especialment dissenyats per a aquestes activitats. Això afavorirà el canvi d'ambient i augmentar la diversificació d'estímuls que rep el detingut al llarg del dia. Si això no fos possible, serà necessari augmentar l'espai per persona en aquesta àrea i assignar espais separats per a les diferents activitats. (CICR, 2013)

Per exemple, en alguns països, als detinguts, se'ls permet passar entre 8 i 12 hores fora de la seva cel·la, en altres passen 23 hores al dia tancats. Com més temps passa un detingut en una cel·la, més gran és la quantitat d'espai que necessita. Cada detingut ha de poder passar un mínim de 10 hores de cada 24 fora de la seva cel·la i ha de poder fer com a mínim, una hora d'exercici físic a l'aire lliure tots els dies, com precisen les RMTR en la regla 21 (1) (s.d. citat per CICR, 2013, p. 35). Com més hores diàries passi un detingut realitzant activitats fora de l'àrea d'allotjament, més gran serà la possibilitat de mitigar els efectes negatius de la reclusió. (CICR, 2013)

En el cas de la superpoblació en les àrees d'allotjament, s'ha de garantir una adequació de la ventilació i la il·luminació en aquests espais i l'accés a les instal·lacions sanitàries; augmentar el nombre d'hores que els detinguts passen a l'aire lliure i facilitar l'accés a realitzar exercici físic o treballar. En aquest cas és imprescindible deixar que els detinguts passin més temps fora de les àrees d'allotjament, per disminuir les tensions i disturbis que es creen en els presos i personal penitenciari en aquestes situacions. (CICR, 2013)

Com s'ha dit a l'inici, l'accés a l'aigua potable és un dels requisits imprescindibles per preservar una bona salut i un factor essencial per establir unes bones condicions de detenció. El fàcil accés a l'aigua vindrà condicionat, en part, per una bona planificació en el disseny de l'edifici.

Com bé apunten les RMTR en la regla 20 (2) (s.d. citat per CICR, 2013, p. 47) "tot reclús haurà de tenir la possibilitat de proveir-se d'aigua potable quan ho necessiti". Quan no hi ha subministrament d'aigua dins les cel·les, és fonamental que els detinguts disposin de contenidors col·lectius o individuals per emmagatzemar aigua en quantitat suficient per

satisfer les seves necessitats fisiològiques mentre estan tancats. Aquests contenidors han d'estar coberts per evitar contaminacions. Les recomanacions elaborades per l'Organització Mundial de la Salut (OMS) (s.d. citat per CICR, 2011, pp. 34-35) especifiquen que un detingut necessita de 3 a 5 litres d'aigua potable per dia. La quantitat mínima necessària d'aigua per beure, cuinar i complementar la higiene personal és de 15 litres per persona al dia. Aquestes especificacions poden variar segons el clima, la qualitat de la ventilació dels espais i el temps que passa un detingut dins la seva cel·la. La quantitat mínima d'aigua és de 2 litres per persona diaris si el detingut està tancat per períodes de fins a 16 hores; si està tancat per períodes de més de 16 hores es requereix de 3 a 5 litres. D'aquesta manera el CICR estableix una quantitat de 1-2 aixetes per cada 100 detinguts. (CICR, 2013)

S'ha de tenir en compte, durant la planificació del disseny, que la distribució d'aquests punts d'aigua condicionarà el funcionament del centre. Per exemple, la ubicació dels punts d'aigua en les àrees d'allotjament o a prop minimitza la quantitat de temps que els detinguts passen fora de l'espai confinat; però la ubicació dels punts d'aigua lluny d'aquestes àrees pot limitar o impedir-hi l'accés, si no és que l'administració assigna una quantitat suficient de personal que permet fer arribar els detinguts a la font d'aigua. (CICR, 2013)

Pel que fa a la higiene personal del reclus, El CICR recomana com a mínim una dutxa per a cada 50 detinguts (3 dutxes per setmana cada persona com a mínim i segons les condicions climàtiques locals). Les RMTR en la regla 13 diuen:

“les instal·lacions de bany i dutxes hauran de ser adequades perquè cada reclus pugui i sigui requerit a banyar-se o dutxar-se a una temperatura adaptada al clima i amb la freqüència que requereixi la higiene general segons l'estació i la regió geogràfica, però com a mínim una vegada per setmana en clima temperat”. (RMTR, s.d. citat per CICR, 2013, p. 56)

Aquestes àrees han d'oferir privacitat i seguretat als detinguts. En absència d'una intimitat suficient, els propis reclusos improvisaran solucions per preservar una dignitat mínima. (CICR, 2013)

La OMS i el CICR recomanen com a mínim un vàter per a cada 25 reclusos i una aixeta per a cada àrea de vàters, per la neteja de les mans. Els vàters han d'estar ubicats a l'interior o a prop de la cel·la o àrea d'allotjament i han de ser accessibles les 24 hores del dia lliurement o per petició al personal penitenciari; i han d'estar proveïts dels productes de neteja indispensables. Com especifiquen les RMTR en la regla 12 (s.d. citat per CICR, 2013, p. 55), “les instal·lacions sanitàries hauran de ser adequades perquè el reclus pugui satisfer les seves necessitats naturals en el moment oportú, de forma polida i decent”. La ubicació i separació dels vàters ha de permetre el màxim grau d'intimitat

possible. Els reclusos que els utilitzin no hauran de ser vistos per altres detinguts. (CICR, 2013)

La deficiència de les instal·lacions i una infraestructura de sanejament insuficient en relació al nombre de detinguts d'una presó, són factors que contribueixen a empitjorar els problemes derivats per la falta d'higiene personal. Moltes de les malalties observades entre els detinguts en aquest tipus d'establiments es transmeten per via fecal-oral. La neteja dels vàters i zones circumdants s'ha de considerar com un treball essencial en les presons. (CICR, 2013)

Com s'ha dit anteriorment, hi ha casos on el disseny d'aquestes institucions ha de tenir consideracions especials. Aquest és el cas de les recluses femenines i les que tenen fills dins la presó. Aproximadament un 95% de les persones empresonades són homes, així doncs la gran majoria de presons estan pensades en relació a les característiques pròpies del gènere masculí; la limitació dels recursos econòmics per part dels governs destinats a aquestes institucions fa que hi hagi poques presons per a dones o adaptades per a les dones. Això fa que moltes vegades les dones hagin de passar la seva condemna lluny dels seus fills, familiars i amics, fet que afecta la seva reinserció. En molts països les dones estan allotjades en una secció de la presó per a homes; aquesta organització planteja problemes ja que moltes instal·lacions no han estat pensades en relació a les necessitats femenines. La prestació de serveis que satisfacin necessitats particulars de les dones normalment no es considera una prioritat. (CICR, 2013)

Així doncs, el CICR (2013) ha establert uns requisits mínims per a aquests casos concrets:

_El disseny de les instal·lacions ha de permetre l'accés als serveis bàsics sense necessitat de contacte físic ni visual amb els reclusos masculins.

_Les parets que separen la secció de les dones amb la dels homes han de ser sòlides i no permetre comunicació visual ni verbal.

_El disseny de les instal·lacions de salut i atenció mèdica ha de reflectir les necessitats específiques de les dones, amb un espai proporcionalment més gran que l'assignat als homes. La Regla de Bangkok (RB) 10 (s.d. citat per CICR, 2013, p. 62) diu: “es brindaran a les recluses serveis d'atenció de salut orientats expressament a la dona i com a mínim equivalents als que es presenten en la comunitat”.

_És necessari garantir l'accés segur i diari a les dutxes i banys, sobretot en el cas de dones embarassades, que hagin donat a llum, estiguin menstruants o a càrrec de nadons o nens. En aquests casos és possible que s'utilitzin les instal·lacions d'higiene amb més freqüència. Com bé apunten les RMTR en la regla 23 (s.d. citat per CICR, 2013, p. 63), “en els establiments per a dones han d'existir instal·lacions especials per al tractament de les recluses embarassades, de les que acaben de donar a llum i les convalescents”.

_La possibilitat que els nens romanguin dins la presó amb les seves mares dependrà del tipus d'instal·lacions disponibles per als seu allotjament, les quals hauran de ser el més semblants possibles a la vida que es duu a l'exterior d'una presó.

_S'han d'incloure dormitoris i àrees de jocs interiors i exteriors que tinguin en compte l'espai requerit pels nens i àrees específicament destinades a la preparació d'aliments i biberons per a nadons.

_El disseny de les seccions de visita ha d'incloure àrees de joc i altres espais on les mares puguin estar en contacte amb els seus fills i altres membres de la família, prou grans per permetre el moviment simultani de diversos nens.

_Quan les visites sense contacte siguin l'única opció disponible, el disseny de les instal·lacions ha de permetre que els nens puguin veure les seves mares asseguts i comunicar-s'hi verbalment. (CICR, 2013)

Tots els requisits descrits en aquest apartat són els mínims indispensables per garantir en els espais d'una presó unes condicions mínimes perquè els reclusos duguin a terme una vida digna dins el centre, que ajudaran al bon funcionament, a mantenir una bona salut entre els reclusos, afavoriran les relacions socials i el seu estat d'ànim, i tot això, en definitiva, contribuirà a dur a terme un bon procés de rehabilitació i reinserció, finalitat última de la presó.

CAPÍTOL 3.

Descripció dels dos centres penitenciaris

3.1. Presó de Leöben

S'ha escollit aquesta presó per al treball ja que representa una arquitectura pionera en el món penitenciar. Com s'ha dit anteriorment, el sistema penal ha evolucionat des de fa uns anys però l'arquitectura penitenciària s'ha quedat enrere, perquè no s'ha adaptat en molts casos a les exigències del tractament modern dels presos. Aquesta presó suposa un avenç en l'àmbit penitenciar des del punt de vista dels espais. Per aquest motiu és una de les presons escollides per a aquest treball.

3.1.1. Antiga presó: Convent dels Dominics

Abans de la construcció de l'actual presó, l'antic centre penitenciar estava ubicat en un convent situat al centre de la ciutat de Leöben, Àustria. Aquest convent és el més antic de la ciutat; la construcció data de principis del segle XIV, tot i que amb el pas dels anys s'ha anat modificant i ampliant. El convent va deixar de funcionar com a tal l'any 1811. A partir de llavors va anar canviant d'usos fins que l'any 1955 es va començar a utilitzar com a presó, a partir d'una reestructuració de tot l'edifici. La presó en aquest convent va està funcionant fins al març de 2005, data en la qual es va inaugurar la nova presó de Leöben, construïda als afores de la ciutat. (Friedrich, 2008)

La superfície de sòl pertanyent a aquest convent, 2.500 metres quadrats, està rodejada per un mur de pedres de 4,5 metres d'alçada. Quan l'edifici va començar a funcionar com a presó es van prendre mesures de seguretat per evitar les fugues dels presos, com per exemple equipar el mur perimetral amb cables de seguretat i inhabilitar els túnels subterranis de què disposava el convent. (Friedrich, 2008)

Aquest centre tenia capacitat per a 128 reclusos, repartits en 33 cel·les, on s'allotjaven des d'una persona sola fins a sis persones en una mateixa cel·la; tot i que predominaven les cel·les de sis persones. Les dimensions de les cel·les oscil·laven entre 9 metres quadrats (per cel·les individuals) a 40 metres quadrats (les cel·les de 6 persones); aquestes estaven dotades de lliteres, taules, cadires, vàter i calefacció central. Les dutxes estaven totes agrupades en un mateix espai, fora de les cel·les, i disposaven d'aigua corrent freda i calenta, tot i que per l'antiguitat de la presó i el mal estat de les instal·lacions el subministrament d'aigua calenta no era continu. Les habitacions, de la mateixa manera que moltes de les estances del convent, eren espais estrets amb sostres baixos i finestres a l'alçada del sostre que no permetien veure l'ambient exterior; tot i així, el centre estava dotat de bastant llum natural. Per l'antiguitat de l'edificació, hi

havia gran varietat de coses en mal estat: algunes parets tenien humitats i el mobiliari estava oxidat, la ventilació era escassa i els dispositius sanitaris estaven en mal estat. (Friedrich, 2008)

Friedrich, 2008, p. 50

Friedrich, 2008, p. 52

La presó tenia tallers, patis exteriors amb vegetació (on es podia jugar a pilota), un petit gimnàs i atenció mèdica. També s'hi celebraven esdeveniments musicals i teatrals, com a part dels tallers del centre. Tots els espais estaven dotats amb càmeres de vídeo vigilància que es podien veure en una sala de monitors; la plantilla dels treballadors estava formada per 50 funcionaris de presons i un treballador social. (Friedrich, 2008)

3.1.2. Nova presó: Centre de Justícia Leöben

Per l'antiguitat de l'arquitectura del convent dels Dominics, que feia que moltes instal·lacions estiguessin en mal estat i molts espais no fossin adients a les necessitats pròpies d'una presó, es va decidir construir un nou centre penitenciari, en la mateixa ciutat, que s'adaptés millor a les exigències modernes del tractament dels presos i se'ls donés unes condicions de vida més bones i més possibilitats d'activitats dins el centre.

El disseny de la nova presó es va encarregar a l'arquitecte austríac Josef Hohensinn. Era el primer centre penitenciari que l'arquitecte dissenyava; a partir de l'èxit que ha tingut aquesta presó li han encarregat tres centres més d'aquesta tipologia. Tot i que l'arquitecte és Hohensinn, molts dels espais interiors de la presó han estat dissenyats amb la col·laboració d'artistes: Johann Feilacher, Franziska Weinberfer i el seu marit Lois, Flora

Neuwirth i Eugen Hein. L'arquitecte, com a part del concepte de la presó, va voler incloure obres d'art en els espais del centre on els presos fan vida quotidiana. Aquesta presó representa un projecte pioner en arquitectura penitenciària i com bé apareix a la pàgina web de l'arquitecte (Hohensinn architektur, s.d.), va guanyar el premi d'Arquitectura de la província d'Estíria al 2004.

La construcció del nou centre penitenciari es va començar l'any 2002 i es va finalitzar l'any 2004. L'11 de març de 2005 es va inaugurar, després d'haver estat provant durant dos mesos l'eficàcia de les seves instal·lacions. La presó està ubicada als afores de la ciutat de Leöben, envoltada de vegetació. La ubicació del nou edifici va rebre moltes queixes per part dels residents locals, que deien que no volien viure al costat de delinqüents i abusadors de nens. Aquest centre penitenciari està format per dos blocs d'edificis que tenen funcions diferents. El primer és un edifici administratiu (sales de reunions, oficines dels treballadors, etc.) i un centre de justícia (jutjat, fiscalia, tribunal de districte, oficines per a jutges, etc.). I el segon és pròpiament el centre penitenciari, on els presos duen a terme la seva vida diària. L'edifici que funciona com a presó està envoltat per un mur perimetral de 6 metres d'alçada, l'edifici administratiu està situat fora d'aquest mur; tots dos edificis es connecten entre si mitjançant un túnel. (Friedrich, 2008)

Connexió dels dos edificis. Grazt Architektur, 2014

La superfície de l'edifici de la presó és de 14.210 metres quadrats i la de l'edifici administratiu és de 13.140 metres quadrats; sumant ambdues parts, el centre té una superfície total de 27.350 metres quadrats. (Friedrich, 2008)

Vista dels dos edificis, l'administratiu i la presó. Bundeskanzleramt, 2004

Els tres materials que conformen l'estructura de la presó són el formigó, el metall i el vidre blindat; aquest últim és l'element més característic del centre. Pràcticament tota la façana de l'edifici està feta de vidre. Això permet establir una relació entre l'exterior i l'interior, on l'arquitectura adopta un caràcter obert, que pretén apropar-se al ciutadà, i dota els espais de molta llum natural. El quart material utilitzat en aquest edifici és la fusta, situada en l'interior d'aquest a mode de revestiments o mobiliari, i que aporta una calidesa als espais. (Friedrich, 2008)

La primera col·laboració en els espais de l'edifici ve donada de la mà de l'artista Eugen Hein, que intervé en les façanes exteriors nord i est del centre. En una entrevista que se li fa a Hein (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 165-168), explica que en la façana nord hi col·loca una inscripció amb una dimensió de lletra prou gran perquè la gent que passa a prop de la presó la pugui llegir; la intenció és fer-los reflexionar. En aquesta inscripció apareix l'article 1 dels Drets Humans de les Nacions Unides que diu així: "tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i drets i, dotats com estan de raó i consciència, han de comportar-se fraternalment els uns amb els altres" (ONU, s.d.). Aquest text està col·locat al costat de l'entrada de l'edifici administratiu.

A la façana est, que és per on passen els familiars i amics, visitants, treballadors i residents locals, col·loca una altra inscripció a la paret. Aquesta és l'article 10 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de les Nacions Unides, i diu així: "tota persona privada de llibertat serà tractada humanament i amb respecte, per la dignitat inherent a l'ésser humà". (ONU, s.d.).

Façana d'entrada. Hohensinn Architektur, s.d. Mur amb l'article 10 dels Drets Civils. Bundeskanzleramt, 2004

3.1.2.1. Els espais del centre

A continuació es parlarà concretament de l'edifici que fa la funció de presó, que és el que ens pertoca analitzar en aquest treball.

La base principal en la qual s'ha inspirat l'arquitecte per dissenyar i distribuir els espais interiors del centre consisteix a reproduir al màxim el funcionament de vida que duu a terme una persona que viu en llibertat. Tal com diu Hohensinn en una entrevista:

“en el primer pla del meu treball com a arquitecte es troba el component social. Al centre del nostre interès, la persona, que és sempre entesa com un usuari. Així la presó no és compresa de forma diferent a una vivenda” (Hohensinn, 2008 citat per Taz, s.d.)

Per aquests motius, utilitza materials i fa espais que es distanciïn al màxim de l'aspecte tradicional d'institució penitenciària.

Com bé apunta Hohensinn (2005 citat per Friedrich, 2008, pp. 152-156) en una altra entrevista, la presó s'inspira en el món exterior, sempre respectant les condicions de vida humanes. Les transicions entre espais adquireixen la funció de carrer i les sales comunes, la d'espais públics. El fet de reproduir la vida del món exterior en el centre, com bé diu Hohensinn (2008 citat per Taz, s.d.), és en part per aconseguir l'estabilitat emocional dels presos mentre conviuen dins la presó i facilitar-los l'adaptació a la vida normal un cop en surtin. L'arquitecte creu que el fet de no alterar, en la mesura en què sigui possible, aquest funcionament de vida en llibertat dins la presó, ajudarà a una millor reinserció del pres en la societat, un cop surti de la institució.

L'arquitecte Hohensinn (2005 citat per Friedrich, 2008, p. 154) afirma que per crear unes bones condicions de detenció, els pilars bàsics són: dotar l'edifici de la màxima llibertat de moviment interior, la màxima llum natural i ventilació en els seus espais i que aquests espais siguin de grans dimensions, amplis; així doncs, aquests són els factors que ha utilitzat per crear la presó de Leoben. A més a més, els espais del centre tenen falsos sostres perquè absorbeixin bé el soroll i siguin així espais més tranquils i harmònics. Tots els espais i les instal·lacions de la presó estan pensats a partir de les necessitats del pres, perquè duguin a terme una vida digna i agradable dins el centre, perquè com bé diu Hohensinn (2008 citat per Taz, s.d.), “per mi el més important és que sobrevisqui la dignitat de l'home com a persona”.

Façana d'entrada. Izismile, 2012

Aparcaments de cotxe. Justiz, 2004

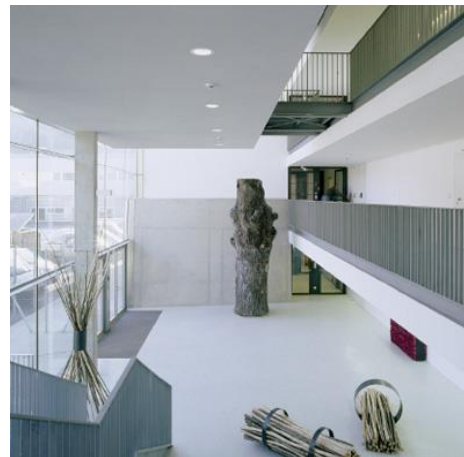
Pel que fa a la configuració de l'espai, l'accés al centre es fa per mitjà d'unes majestuoses escales que et condueixen a la porta d'entrada, en el cas d'accedir-hi a peu; i per mitjà d'una rampa en el cas d'accedir-hi amb vehicle, al final de la qual hi ha els

aparcaments. La façana on està ubicada la porta d'entrada pertany a l'edifici administratiu (façana nord). Tant els presos com els treballadors o els visitants entren pel mateix lloc; aquesta façana està encarada mirant cap a la ciutat de Leoben. Darrere de l'edifici administratiu queda la presó, i darrere, les muntanyes.

La porta d'entrada a l'edifici dóna a un ampli vestíbul amb molta llum natural que actua com a distribuïdor entre les diferents estances de l'administració i et condueix a la presó. Aquest espai ha estat decorat per l'artista Feilacher, que ha titulat l'obra "Aquí hi estic bé". Segons el que explica Feilacher (2005 citat per Friedrich, 2008, pp. 155-159) en l'entrevista, diu que s'ha inspirat en la naturalesa per crear la seva obra, amb unes escultures fetes amb pals de fusta afilats i un gran tronc d'arbre. Així, amb les textures dels elements emprats, dota l'espai d'una sensació d'orgànic en contraposició de la rectitud dels elements arquitectònics que configuren l'espai. L'artista, que ha treballat com a psiquiatre durant molts anys en presons, creu que a nivell psicològic hauria estat bé pintar algunes parets de verd per apropar més l'espai a la sensació de naturalesa, però no li van permetre fer-ho.

Hall d'entrada. Hohensinn Architektur, s.d.

Hall d'entrada. Hohensinn Architektur, s.d.

Per accedir a les instal·lacions de la presó travesses un túnel de formigó amb sostre de vidre, que va des del vestíbul d'entrada a una zona exterior de la presó, i des d'aquest espai exterior entres a l'interior de l'edifici, on fan vida els presos.

El espais de la presó estan dissenyats tenint en compte el sistema penitenciari modern, amb criteris de dissenys més humans i pensat per reduir al màxim les hores de confinament en les cel·les i donar més temps a l'oci. Els interns que formen el centre són dones, homes i menors d'edat, amb presó preventiva o penes no superiors a 18 mesos de condemna (si aquestes condemnes són superiors, no poden passar més d'any i mig en el centre). (Friedrich, 2008)

El centre es troba en un sòl amb pendent. Per aquest motiu, on hi la cota més alta de la pendent, el centre té quatre plantes i, a la cota més baixa, en té cinc. La configuració

interior del centre penitenciari es divideix en mòduls d'allotjament amb capacitat per a 15 reclusos cadascun. Els interns es divideixen dins aquests mòduls segons el seu sexe i el tipus de sentència (si tenen llibertat condicional o no). Cada mòdul d'allotjament constitueix una petita zona residencial amb autonomia de funcionament pròpia, aquesta unitat residencial està equipada amb cuina-menjador (totalment equipada, permet que els presos es preparin el menjar de forma autònoma), sala d'estar (amb butaques, sofàs i televisió), galeria a l'aire lliure (l'accés és a partir de la sala d'estar, que permet respirar aire fresc i contemplar l'ambient exterior), bugaderia (inclou rentadora i assecadora, la neteja de roba se la fa cada pres de forma autònoma), petit gimnàs i les cel·les dels detinguts. Tots els espais tenen molta llum i ventilació natural (Friedrich, 2008). Tal com diu Hohensinn (2008 citat per Taz, s.d.), les cel·les representen les cases, els passadissos són tranquils carrers plens de sol, hi ha espais com la cuina compartida, i els patis funcionen com a llocs de reunió. A més a més, s'ha proporcionat a cada vivenda una galeria a l'aire lliure. Aquesta és una important innovació per aquests espais. La llum i l'aire són molt importants, són petits factors que contribueixen a la relaxació del pres.

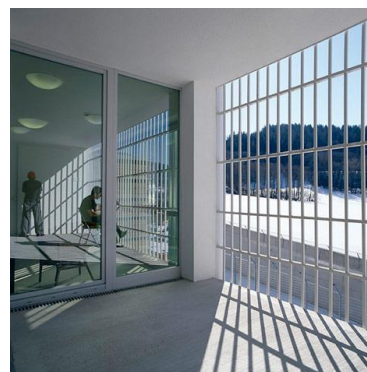
Els interns tenen total llibertat de moviment en les seves unitats residencials, això els aporta autonomia i fa que es creï una cohesió de grup en aquestes àrees. Com s'ha dit abans, el menjar es fa de forma autònoma en les cuines de cada mòdul de residència; cada pres té 5,5 euros al dia per comprar aliments. La presó consta d'una tenda de 49,28 metres quadrats on els presos poden comprar els aliments bàsics per cuinar i altres coses com revistes, tabac, segells, bolígrafs, etc. (Friedrich, 2008)

Cuina. Hohensinn Architektur, s.d.

Sala d'estar. Reddit, 2014

Galeria. Hohensinn Architektur, s.d.

Pel que fa referència als dormitoris dels detinguts, la presó està formada per 166 cel·les amb una capacitat per a 205 reclusos. Les cel·les poden ser individuals (11,29 metres quadrats), dobles (13,68 metres quadrats) o per compartir amb quatre presos (27,81 metres quadrats); però predominen les cel·les individuals. Totes tenen mobiliari fix de fusta massissa i prestatgeries i altres elements mòbils. Part del mobiliari és mòbil per permetre la varietat distributiva en els espais; com que els presos no poden escollir la cel·la on volen viure, se'ls permet que la personalitzin al seu gust i necessitats. Cada ocupant té la clau de la seva cel·la per poder-la tancar quan se'n va, sense por a perdre les seves pertinences. (Friedrich, 2008)

Les habitacions estan dotades de calefacció i tenen incorporats els serveis sanitaris que inclouen vàter, dutxa, pica i un petit tocador amb mirall. També disposen de televisió i ràdio, armaris, un petit “office” per preparar-se un té o cafè, llit, calaixera, taula amb cadira i prestatges. Cada cel·la consta d’una finestra de grans dimensions que va pràcticament de sostre a terra i que dóna als patis exteriors de la presó. Així es genera una relació visual entre espais i s’estableix comunicació entre els presos que són a l’exterior i els que hi ha dins la cel·la. A més a més, aquesta finestra dota l’espai de molta llum natural, bona ventilació i permet observar l’ambient natural que envolta l’edifici. Tots aquests elements que conformen la cel·la donen més privacitat als reclusos en la seva vida quotidiana, ja disposen d’un espai propi que fa que puguin escollir quan volen relacionar-se amb els altres. (Friedrich, 2008)

L’encarregada de dissenyar els espais residencials va ser l’artista Flora Neuwirth. A l’entrevista que se li va fer, Neuwirth (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 162-165), explica que es va inspirar en la vida quotidiana del món exterior per crear els espais, així doncs, va triar elements propis de la vivenda d’una persona que viu en llibertat, com mobiliari domèstic i elements propis de qualsevol casa. La intenció era que el pres se sentís com a casa seva quan fes vida en els espais de la presó (el seu disseny l’elabora a partir d’entrevistes fetes amb expresidaris). Cada habitació l’ha dissenyada d’una forma diferent i ha col·locat en els espais residencials mobiliari de dissenyadors coneguts i mobiliari d’Ikea (per abaratir costos); els mobles són els encarregats de donar el toc de color a totes les estances. Neuwirth va voler utilitzar mobiliari de segona mà per al disseny dels seus espais, però la idea va ser denegada. (Neuwirth, 2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 162-165)

Cela individual. Hohensinn, s.d.

Cela individual. Reddit, 2014

Pel que fa referència a les zones comunes i d'oci interiors, el centre penitenciari està dotat d'una biblioteca, d'accés lliure durant unes hores determinades al dia, gran varietat d'espais per realitzar activitats esportives com un pavelló cobert amb pista de futbol i tennis, un gimnàs (de dimensions més grans i amb més maquinària que els de les àrees d'allotjament) i sales d'estar comunes amb futbolí, jocs de taula i sala multimèdia. (Friedrich, 2008)

L'artista encarregada de dissenyar les sales d'estar comunes va ser també Flora Neuwirth, que va seguir els mateixos patrons descrits anteriorment en les zones residencials: la utilització d'elements propis de la vida quotidiana en llibertat i la barreja de mobiliari car i barat. (2006, citat per Friedrich, 2008, pp. 162-165).

Feilacher, que va dissenyar el vestíbul de l'edifici, també va ser l'encarregat de dissenyar una sala d'estar, per la qual es va inspirar en els espais comunitaris de la vida de poble. Va utilitzar fusta de roure amb els seus relleus naturals, per crear un ambient orgànic i hi va col·locar dos bancs i una taula fets de làmines de fusta de colors. (2005 citat per Friedrich, 2008, pp. 155-159)

Un altre espai de què compta la presó és una capella per fer actes religiosos. Aquesta va ser dissenyada per l'artista Eugen Hein. En una entrevista, Hein (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 165-168), explica que va intentar que fos el més neutre possible perquè hi poguessin anar presos de totes les religions. És per això que no hi col·loca cap creu. Afirma que ell entén aquest espai com un lloc per descansar i treure la tensió acumulada, més que com un espai propi d'església.

Poliesportiu cobert. Home Designing, 2012

Biblioteca. Paul Ott, 2009

Sala d'estar comú. Stgo estudio, s.f.

Sala d'estar comú. Infoalbania, 2003

Pel que fa referència a les zones comuns i d'oci exteriors, el centre penitenciari està dotat de tres patis exteriors, separats entre sí per parets de formigó però amb una finestra que permet establir una comunicació entre espais. Cada pati està destinat a les tres tipologies de presos que hi ha en aquest centre, dones, homes i menors d'edat. Aquests patis exteriors disposen de taules de ping-pong i dutxes a l'aire lliure. El centre també consta d'una pista de futbol i bàsquet a l'aire lliure i un pati d'exercicis al terrat de l'edifici. (Friedrich, 2008)

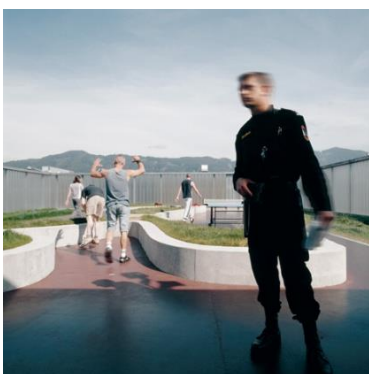
Els artistes encarregats de dissenyar aquets tres patis van ser Franziska Weinberfer i el seu marit Lois. En l'entrevista que se l'hi fa a Weinberfer (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 160-162), l'autora afirma que ella i el seu marit van voler establir en aquests espais una relació amb la naturalesa a partir de l'ús de formes orgàniques. El projecte consisteix en la creació d'uns bancs en formes corbes amb gespa i la col·locació d'arbres en aquets espais; la seva idea era col·locar molta més vegetació però per motius de seguretat no se'ls va deixar, de la mateixa forma que volien pintar algunes parets de verd per potenciar aquesta idea de naturalesa i tampoc se'ls va deixar.

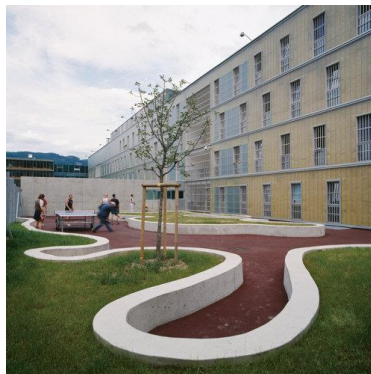
Vista dels tres patis. Zing, s.d.

Pati exterior. New York Times, 2009

Pati exterior. Hohensinn, s.d.

Bancs dels patis. Ögfa, s.d.

Façana àrees allotjament. Hohensinn, s.d.

Altres serveis disponibles en el centre són: les sales de visita, per visites de fins a 24 hores amb espais adaptats a les trobades íntimes, sales de visita amb taula i sales de visita per telèfon. El centre també té sales d'atenció mèdica molt ben equipades, on els treballadors també poden anar si tenen algun problema de salut. També hi ha un servei de psiquiatria i d'ajuda psicològica. (Friedrich, 2008)

Pel que fa referència a espais per a tallers o aules de classe, el centre no disposa pràcticament de cap espai destinat a aquest ús. En conviure presos amb condemnes de curta durada resulta difícil que puguin dur a terme una continuïtat tant en el treball com en els estudis, ja que constantment hi ha rotació d'interns. (Friedrich, 2008)

3.1.2.2. Metodologia de treball / funcionament del centre

En el centre treballen 44 funcionaris penitenciaris, un educador social, un psicòleg, un metge, una infermera, un dentista, tres oficials que gestionen la presó i aprenents en pràctiques de funcionaris penitenciaris. Totes les instal·lacions necessàries per a aquests treballadors es troben dins l'edifici administratiu, que té sales de reunió, despatxos, sala de monitors de vigilància, etc. (Friedrich, 2008)

Com s'ha dit anteriorment, la presó està pensada i dissenyada per tenir la màxima llibertat per dintre i la màxima seguretat per fora. Intenta reproduir a l'interior un ritme de vida similar al que suposa estar en llibertat i deixa als presos la màxima llibertat de moviment possible dins el centre. Tal com apunta Hohensinn (2005 citat per Friedrich, 2008, p. 154) l'organització del centre penitenciari es divideix en dos blocs: l'organització global de l'edifici i l'organització de cada unitat residencial. Tots els moviments dels reclusos es regulen amb la instal·lació de sistemes de vigilància i control d'última tecnologia.

Per una banda, la presó està dotada d'un sistema de bloqueig que permet que els treballadors, des del seu monitor, obrin i tanquin les portes amb un sol "clic" del ratolí de l'ordinador. D'aquesta manera es deixa d'utilitzar la clau convencional i es fa més ràpida i fàcil la regulació d'entrades i sortides dels presos a les diferents parts de la presó. A més a més, tots els espais del centre tenen equips de videovigilància, fet que fa que els treballadors puguin vigilar els detinguts d'una forma més eficaç, des d'una oficina amb monitors, situada a l'edifici administratiu; aquest control a totes les estances fa més difícil la fuga dels presos i detecta ràpidament les possibles baralles entre detinguts. (Friedrich, 2008)

Les unitats d'allotjament actuen com a petits nuclis residencials. L'entrada i sortida dels presos que viuen en aquestes unitats es fa de forma totalment lliure i autònoma per part dels detinguts. Això es regula mitjançant un sistema d'empremta dactilar; els reclusos, mitjançant el reconeixement de la seva empremta, poden accedir a la seva àrea

d'allotjament. Quan se'ls detecta com a vàlida l'empremta, se'ls obre una porta que els condueix a una sala amb un bufador d'alcoholèmia. Si el reclus dóna 0,0, s'obre una segona porta que els condueix a la seva àrea d'allotjament. Si dóna positiu, el sistema de control avisa el treballador encarregat d'aquella àrea d'allotjament i depenent del cas es prenen mesures de seguretat. El treballador, per exemple, li pot negar el lliure moviment pel centre durant unes hores. (Friedrich, 2008)

Pel que fa a les estances destinades a l'oci, com les sales d'estar, s'ha de dir que estan distribuïdes dins el centre perquè els presos puguin accedir-hi de forma independent dels treballadors. S'allibera així el personal d'aquest tipus de tasques de control. (Friedrich, 2008)

Tots els serveis disponibles a la presó tenen un horari de funcionament. Per exemple, les visites amb familiars o amics van des de les 7.30 hores fins a les 14 hores. Pel que fa al servei mèdic, els presos tenen dret a anar-hi quatre vegades per setmana i, al dentista, una vegada per setmana. (Friedrich, 2008)

Com ja s'ha dit anteriorment, la cuina i el menjar van a càrrec dels reclusos, que gaudeixen d'una cuina totalment equipada. Cada pres disposa de 5,5 euros al dia per gastar en menjar o altres objectes que poden comprar a una botiga que hi ha en el centre, gestionada per una empresa externa. (Friedrich, 2008)

Pel que fa referència al treball, la presó ha establert relacions amb empreses externes que permeten als presos amb llibertat condicional treballar fora del centre, fet que ajuda en el seu procés de reinserció. D'aquesta manera hi ha presos que treballen en granges o empreses properes al centre. Els presos que no disposen de llibertat condicional treballen en tasques de manteniment del centre, com neteja, fusteria, soldadura etc., i l'horari que fan és de matí, de 7 a 14.30 hores. Pel que fa referència al tema educatiu, es fa algun taller de tipus manual, però no hi ha pràcticament oferta educativa per la rotació constant d'interns dins el centre. (Friedrich, 2008)

Amb tota aquesta metodologia de funcionament dins el centre i el tipus d'instal·lacions disponibles, la presó de Leöben ha aconseguit reduir costos. Si els costos normals a les presons d'Àustria són aproximadament de 80 euros per reclus al dia, la presó de Leöben ha reduït aquests costos a la meitat. (Friedrich, 2008)

3.1.3. Enquesta sobre l'antiga i nova presó

Friedrich fa un treball d'investigació sobre el centre penitenciari de Leöben a partir d'unes enquestes fetes a presos i treballadors del centre. La finalitat de l'estudi és veure quin paper juga el disseny dels espais en el sistema penal, analitzant la repercussió i el grau de satisfacció que han tingut aquests espais del nou centre penitenciari en els

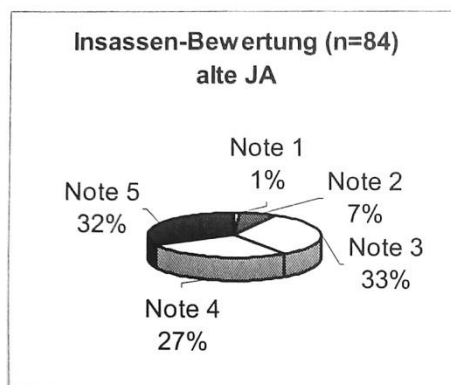
treballadors i reclusos. Amb els resultats obtinguts també es pretén millorar la qualitat de vida i les necessitats específiques dels presos i treballadors del centre.

La investigació es divideix en tres parts. La primera consisteix a fer preguntes per escrit, tant a presos com treballadors, sobre diversos aspectes que influïen en la condició de vida de l'antiga presó al convent dels Dominics. La segona part consisteix a fer les mateixes preguntes per escrit, referint-se a la nova presó de Leöben. En l'última part de la investigació es fan les mateixes preguntes però de forma oral, sobre l'antiga i la nova presó. Finalment, Friedrich obté unes conclusions per mitjà de la comparativa entre els resultats obtinguts de les respectives enquestes.

Les enquestes per escrit es fan, com bé especifica l'autora (Friedrich, 2008, p. 33) amb quatre mesos de diferència. L'enquesta sobre l'antiga presó es fa el 19 de gener de 2005 i la de la nova presó es fa aproximadament tres mesos després que els presos s'instal·lin en ella, el 31 de maig de 2005. Moltes de les enquestes per escrit es contesten establint uns valors de satisfacció que van de l'1 al 5; el valor 1 representa el grau de satisfacció més alt i el 5 el més baix. Així doncs, les gràfiques exposades a continuació corresponen a la part d'enquestes per escrit. Pel que fa les enquestes orals, s'entrevisten 10 treballadors i 10 presos. Aquestes permeten que els enquestats puguin matisar en les seves respostes. (Friedrich, 2008)

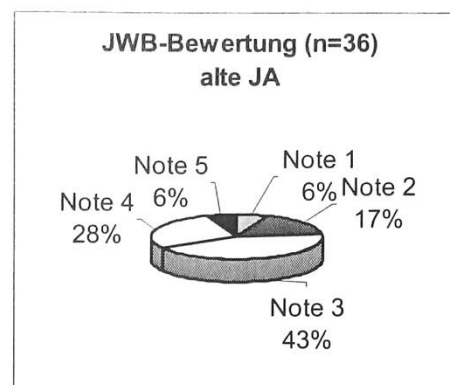
3.1.3.1. Resultats de l'enquesta

a. Espais exteriors

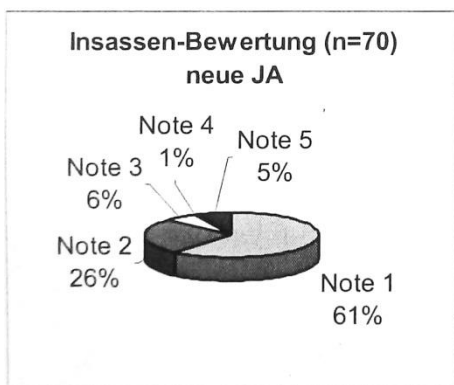
Ø Bewertungsnote: **3,8**

Friedrich, 2008, p. 87
Traducció: presos - avaluació antic centre.
Nota mitja d'avaluació: 3,8

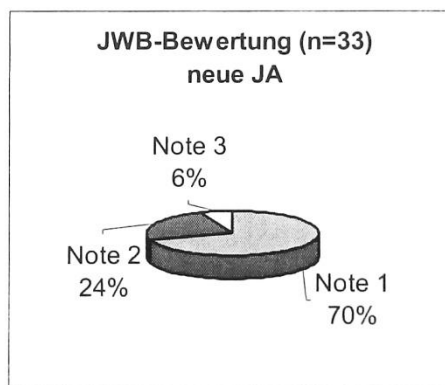
Ø Bewertungsnote: **3,1**

Friedrich, 2008, p. 87
Traducció: treballadors - avaluació antic centre.
Nota mitja d'avaluació: 3,1

Ø Bewertungsnote: 1,6

Friedrich, 2008, p. 87
Traducció: presos - avaluació nou centre.
Nota mitja d'avaluació: 1,6

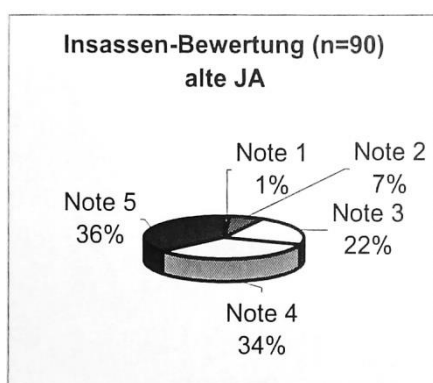
Ø Bewertungsnote: 1,4

Friedrich, 2008, p. 87
Traducció: treballadors - avaluació nou centre.
Nota mitja d'avaluació: 1,4

Pel que fa a l'enquesta per escrit, la valoració mitjana entre treballadors i interns en l'antiga presó és de 3,45 i en la nova de 1,5. Això denota una gran millora en les instal·lacions exteriors del nou centre.

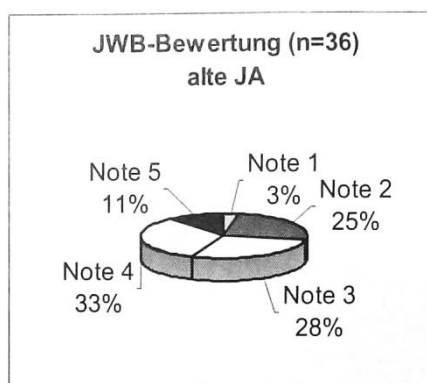
Pel que fa als resultats de l'enquesta oral, tots els entrevistats han considerat que aquests espais en la nova presó tenen un bon disseny, però coincideixen que els patis són molt petits. Un dels interns comenta que és difícil tallar la gespa a màquina ja que els bancs amb corbes no permeten que la màquina arribi a tot arreu, fet que fa que s'hagi de fer a mà. Els treballadors diuen que el fet que hi hagi finestres entre pati i pati no permet que les dones utilitzin les dutxes exteriors, perquè les poden veure els reclusos masculins. (Friedrich, 2008)

b. Espais interiors

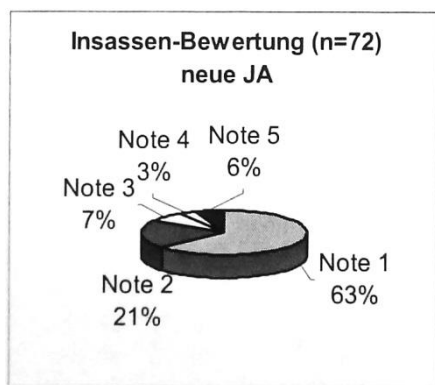
Ø Bewertungsnote: 4,0

Friedrich, 2008, p. 88
Traducció: presos - avaluació antic centre.
Nota mitja d'avaluació: 4,0

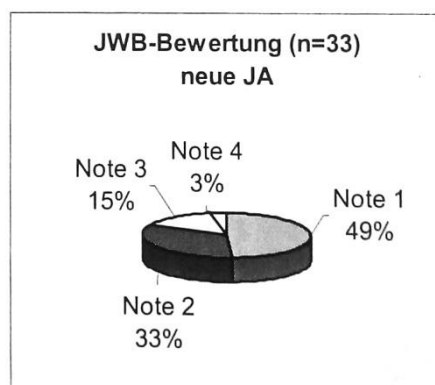
Ø Bewertungsnote: 3,3

Friedrich, 2008, p. 88
Traducció: treballadors - avaluació antic centre.
Nota mitja d'avaluació: 3,3

Ø Bewertungsnote: 1,7

Friedrich, 2008, p. 88
Traducció: presos - avaluació nou centre.
Nota mitja d'avaluació: 1,7

Ø Bewertungsnote: 1,7

Friedrich, 2008, p. 88
Traducció: treballadors - avaluació nou centre.
Nota mitja d'avaluació: 1,7

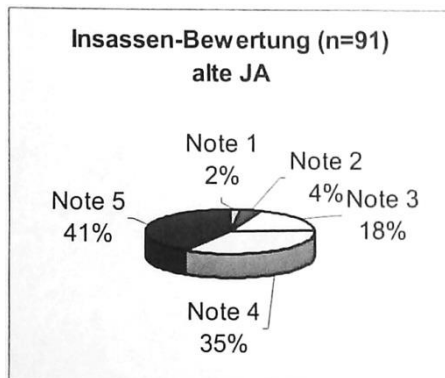
En l'enquesta escrita que es refereix als espais interiors es pregunta pel confort de les estances, la qualitat dels materials utilitzats i l'opció de moviment dins el centre. En els resultats obtinguts es pot observar que l'antiga presó obté una puntuació bastant dolenta, tot i que presos (4,0) i treballadors (3,3) difereixen un mica. Un cop més trobem una diferència notòria en la valoració del nou centre, amb resultats iguals per part dels dos col·lectius (1,7); considerant molt millors els espais interiors del nou centre.

En les enquestes orals, quan se'ls pregunta per l'estat general de l'edifici, 9 dels 10 reclusos i 7 treballadors qualifiquen la primera presó de suficient, mentre que 8 treballadors i 8 interns qualifiquen la nova presó de bona o molt bona. Tots estan d'acord que les unitats de detenció, les instal·lacions sanitàries, les sales d'estar comuns i els passadissos han millorat significativament; en particular en el fet que les habitacions siguin individuals i disposin de bany privat, fet que els ha suposat una millora en la seva vida quotidiana en disposar, en part, de més privacitat. Solament un noi menor de 25 anys diu que prefereix cel·les amb més gent per la por de sentir-se sol. (Friedrich, 2008)

El 90% dels enquestats valoren molt positivament la presència de grans finestres a les cel·les i el disseny amb vidre que tenen molts espais del centre ja que tenen molta llum natural i els permet veure gran part de l'ambient exterior (en l'antic centre hi ha moltes queixes per la falta de llum natural). (Friedrich, 2008)

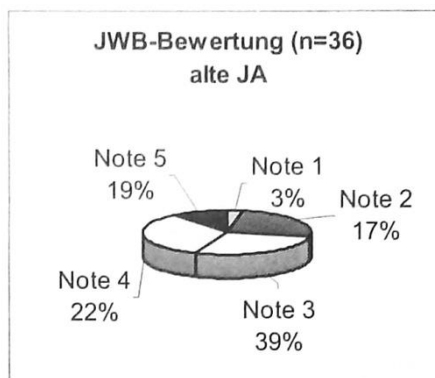
Per contra, a la nova presó hi ha queixes per deficiències en la calefacció pel mal aïllament d'algunes estances, perquè les finestres tenen filtracions d'aire. Les parets de la dutxa s'han deformat per la humitat; això es deu al fet que la presó es va construir en poc temps. (Friedrich, 2008)

c. Instal·lació sanitària

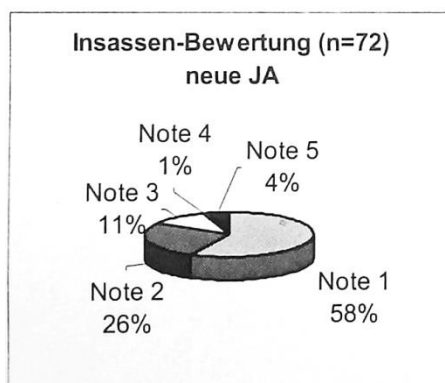
Ø Bewertungsnote: 4,1

Friedrich, 2008, p. 89
Traducció: presos - avaluació antic centre.
Nota mitja d'avaluació: 4,1

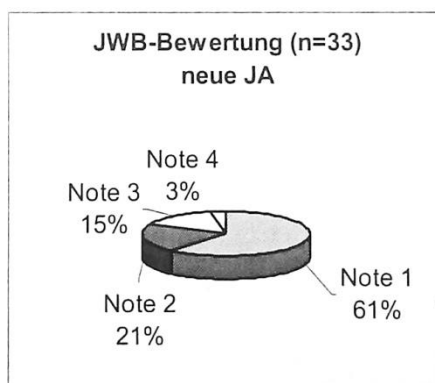
Ø Bewertungsnote: 3,4

Friedrich, 2008, p. 89
Traducció: treballadors - avaluació antic centre.
Nota mitja d'avaluació: 3,4

Ø Bewertungsnote: 1,6

Friedrich, 2008, p. 89
Traducció: presos - avaluació nou centre.
Nota mitja d'avaluació: 1,6

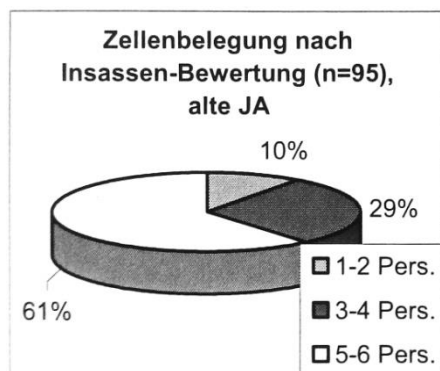
Ø Bewertungsnote: 1,7

Friedrich, 2008, p. 89
Traducció: treballadors - avaluació nou centre.
Nota mitja d'avaluació: 1,7

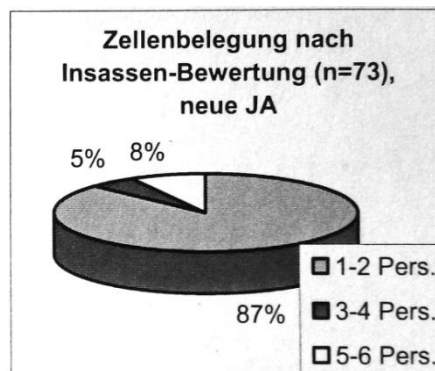
En la valoració de l'antiga presó tornem a trobar una diferència de puntuació entre presos (4,1) i treballadors (3,4) tot i que aquesta valoració torna a ser significativament més dolenta que la valoració de les instal·lacions sanitàries del nou centre; la mitjana entre interns i treballadors és de 1,5 en el nou centre.

Pel que fa a l'enquesta oral, tots els presos troben positiu que en la nova presó les instal·lacions sanitàries no s'hagin de compartir. El fet que les dutxes en l'antiga presó fossin compartides feia que els reclusos es dutxessin una mitjana de 3 cops per setmana. En canvi, a la nova presó, en ser dutxes individuals, els ocupants diuen que es dutxen una mitjana de 6 cops per setmana i, a més a més, a les hores que volen. (Friedrich, 2008)

d. Àrea d'allotjament

Friedrich, 2008, p. 94
Traducció: assignació de presos per cèl·la –
avaluació antic centre

Friedrich, 2008, p. 94
Traducció: assignació de presos per cèl·la –
avaluació nou centre

Com bé s'aprecia a la gràfica de dalt, en l'antiga presó predominaven les cel·les de 5-6 persones, mentre que a la nova presó predominen amb gairebé un 90% les cel·les de 1-2 persones. En aquest apartat es pregunta als presos i treballadors per quatre aspectes sobre els espais d'allotjament. Per puntuar-los s'estableixen els valors de: molt satisfet, satisfet, normal, insatisfet o molt insatisfet.

Dimensions: a l'antiga presó un 52% dels presos es senten insatisfets o molt insatisfets, mentre que un 40% dels treballadors les valoren com a normals. En la nova presó un 81% dels presos es senten satisfets o molt satisfets i un 97% dels treballadors també. Cap treballador ni reclús diu que està molt insatisfet en aquest aspecte de la nova presó. Això ens denota una millora molt significativa percebuda tant per presos com per treballadors en les dimensions que tenen les estances de les àrees d'allotjament en el nou centre. (Friedrich, 2008, p. 95)

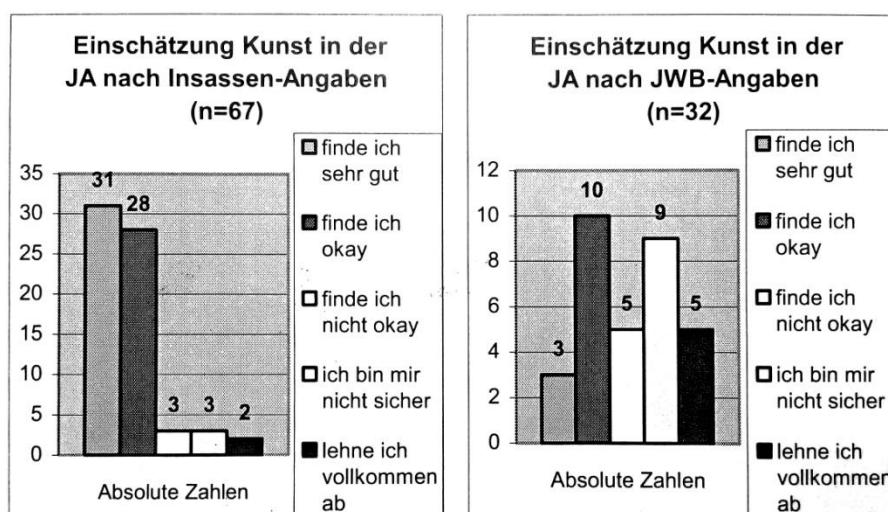
Equipaments disponibles: a l'antiga presó un 58% dels presos diuen que se senten insatisfets o molt insatisfets, mentre que els treballadors ho tornen a valorar de normal amb un 41%. Pel que fa a la nova presó, els presos amb un 85% i els treballadors amb un 97% diuen que se senten satisfets o molt satisfets amb els equipaments disponibles en les àrees d'allotjament. Això ens fa veure que aquestes àrees estan dotades de quasi tot el imprescindible per dur a terme unes bones condicions de vida en reclusió. (Friedrich, 2008, pp. 95-96)

Il·luminació: a l'antiga presó, un 75% dels presos diuen que estan satisfets, un 57% diuen que estan insatisfets o molt insatisfets i un 63% dels treballadors diuen que la consideren normal o que no n'estan satisfets. Pel que fa a la nova presó, un 84% dels presos n'estan molt satisfets o satisfets i un 91% dels treballadors n'estan satisfets. Això denota l'acomentament general que senten pel fet que hi hagi espais amb tanta quantitat d'il·luminació natural. (Friedrich, 2008, p. 96)

_Netedat: a l'antiga presó un 28 de reclusos diuen que és normal, un 26% diuen que estan insatisfets i un 23% molt insatisfets (sobre un total de 77%) i el 64% dels treballadors diuen que és normal o n'estan insatisfets. Pel que fa a la nova presó, un 89% dels reclusos diuen que estan molt satisfets o satisfets i un 76% dels treballadors n'estan molt satisfets. Això demostra la importància que donen els detinguts a unes bones condicions d'higiene en els espais. (Friedrich, 2008, p. 96)

Com s'ha dit anteriorment, en l'enquesta oral, el que més valoren de les noves unitats d'allotjament els detinguts és la privacitat que els aporta el nou centre, que els ha fet notar una millora molt significativa en el seu dia a dia. En conclusió, Friedrich (2008, p. 98) especifica que un 87% dels treballadors i reclusos diuen que se senten més còmodes amb les instal·lacions de les àrees d'allotjament del nou centre.

e. Obres d'art

Friedrich, 2008, p. 98
 Traducció: avaluació de l'art en el centre pels reclusos – resultats
 Em sembla molt bé/em sembla bé/crec que no està bé/no estic segur/el rebutjo per complert

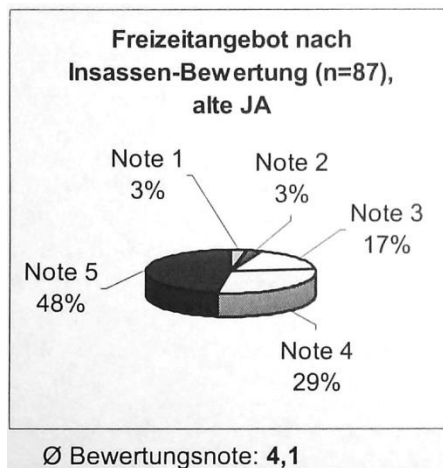
Friedrich, 2008, p. 98
 Traducció: avaluació de l'art en el centre pels treballadors – resultats
 Em sembla molt bé/em sembla bé/crec que no està bé/no estic segur/el rebutjo per complert

En la gràfica, extreta dels resultats de l'enquesta escrita, es pot veure que el 87% dels presos valoren molt positivament l'aplicació d'art en el centre; diuen que els sembla bé o molt bé. Per contra, els treballadors ho valoren de forma més negativa que els presos, però tot i així hi ha varietat d'opinions. El 31% creuen que no està bé o el rebutgen per complet i un altre 30% creuen que està bé.

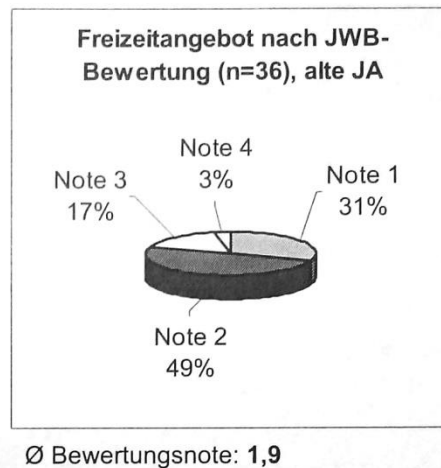

Pel que fa a l'enquesta oral, alguns reclusos es queixen de no poder observar totes les obres d'art ja que estan situades en zones on no fan vida diària, com per exemple la del vestíbul. Alguns treballadors pensen que són una pèrdua de diners. Ambdós col·lectius estan d'acord que els hauria agradat que els autors els expliquessin els significats de les seves obres. (Friedrich, 2008)

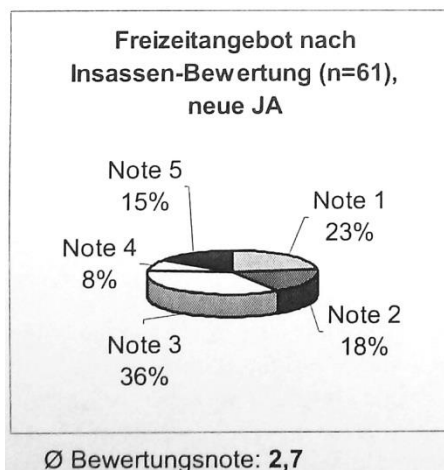
f. Espais d'oci i comunicació

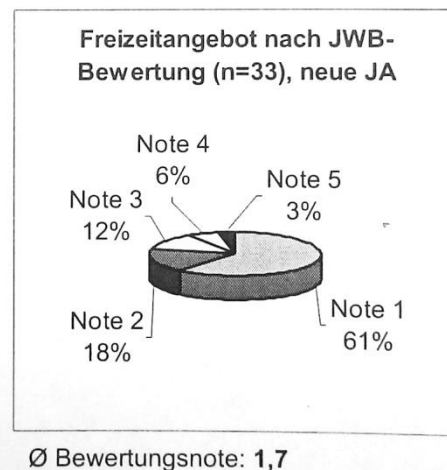
Friedrich, 2008, p. 107
 Traducció: avaluació dels espais d'oci pels interns en l'antic centre.
 Nota mitja d'avaluació: 4,1

Friedrich, 2008, p. 107
 Traducció: avaluació dels espais d'oci pels treballadors en l'antic centre.
 Nota mitja d'avaluació: 1,9

Friedrich, 2008, p. 107
 Traducció: avaluació dels espais d'oci pels interns en el nou centre.
 Nota mitja d'avaluació: 2,7

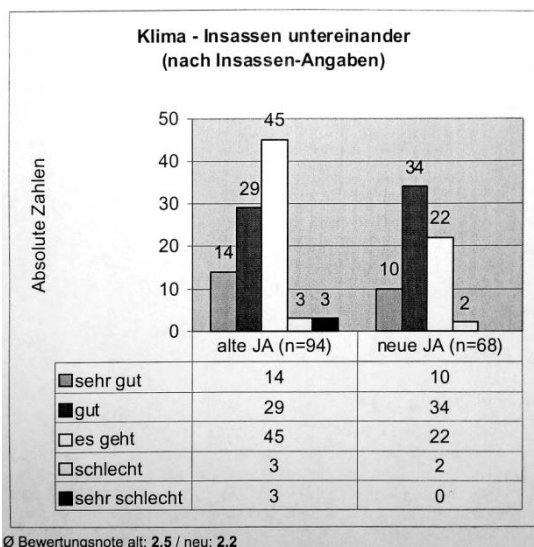
Friedrich, 2008, p. 107
 Traducció: avaluació dels espais d'oci pels treballadors en el nou centre.
 Nota mitja d'avaluació: 1,7

En els resultats obtinguts en l'enquesta escrita es veu una diferència molt significativa entre el que opinen presos i treballadors. En l'antiga presó els reclusos ho valoren de forma molt negativa (4,1), mentre que els treballadors hi donen una puntuació bastant bona (1,9). Pel que fa a la nova presó també hi ha diferències entre ambdós col·lectius; els presos ho valoren com a normal (2,7) mentre que els treballadors ho segueixen valorant bé (1,7). Com apunta Friedrich (2008, p. 108), mentre que en l'antiga presó el 21% dels reclusos diuen que fan algun esport diari, en la nova presó el 68% dels reclusos en fan cada dia.

En l'enquesta oral, els presos diuen que l'augment de la pràctica d'esport es deu al fet que tenen més varietat d'esports per practicar que en l'antic centre i les instal·lacions són més grans. En l'antiga presó només hi havia ping-pong i gimnàs, mentre que en el nou centre hi ha bàsquet, futbol, tenis, ping-pong i gimnàs. Hi ha altres presos que diuen que en el nou centre tenen més possibilitats de mirar la televisió, escoltar música i llegir llibres, fet que valoren de forma molt positiva. Així doncs, respecte a l'enquesta escrita, els presos valoren de forma molt positiva la incorporació de diversos gimnasos, d'un pavelló esportiu a l'aire lliure i un cobert i la pista de tennis; tot i que es queixen de no poder utilitzar les instal·lacions esportives tant com voldrien per la falta de personal que gestioni aquests espais. (Friedrich, 2008)

Un altre aspecte que se'ls va preguntar als presos en aquest apartat va ser sobre la comunicació amb l'exterior. Les opcions a enviar cartes, trucar i tenir visites dels seus familiars i amics han millorat significativament respecte a l'antiga presó. Pel que fa a les sales de visites, els presos expliquen que són molt més agradables i amb millor mobiliari, sobretot les que fan referència a les visites de contacte, que les troben més espaioses i casolanes, amb espais més ben adaptats per a nens. Valoren positivament que l'horari de trucades s'hagi ampliat, ja que poden contactar amb familiars amb els quals abans no podien per incompetència d'horaris. (Friedrich, 2008)

g. Relació entre interns

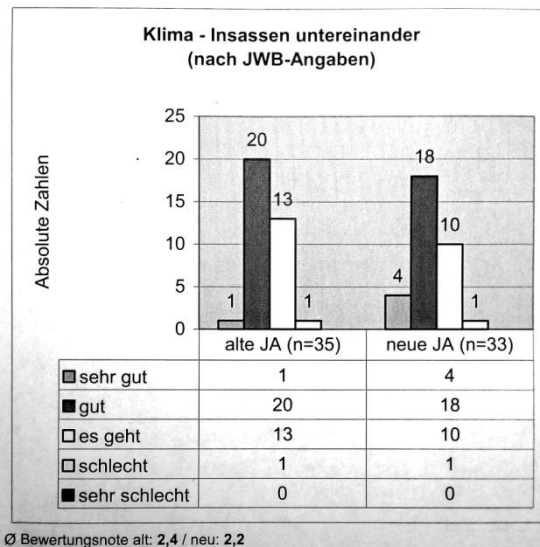

Friedrich, 2008, p. 113

Traducció: Ambient – entre interns (segons els interns)

Molt bona/bona/normal/dolenta/molt dolenta

Nota mitja d'avaluació. Antic centre:2,5/nou centre:2,2

Friedrich, 2008, p. 114

Traducció: Ambient – entre interns (segons els treballadors)

Molt bona/bona/normal/dolenta/molt dolenta

Nota mitja d'avaluació. Antic centre:2,4/nou centre:2,2

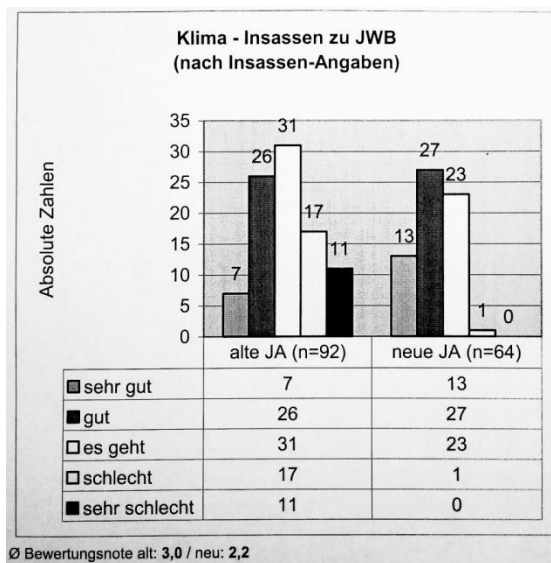
Pel que fa als resultats de les enquestes per escrit, treballadors i interns diuen que la relació entre els interns en els dos centres era bona però ha millorat substancialment en el nou centre. Per exemple, a l'antiga presó hi ha reclusos que diuen que la relació entre ells és molt dolenta, en canvi, a la nova presó no n'hi ha cap que ho pensi.

Pel que fa a les enquestes orals, més de la meitat dels interns asseguren que se senten molt més tranquils i relaxats a la nova presó, a diferència de l'antiga, on diuen que se sentien més irritats i amb més agressivitat. Asseguren que a la nova presó hi ha menys conflictes tant físics com verbals a causa de l'entorn en el qual viuen; el fet d'estar en cel·les individuals hi juga un paper molt important, ja que els permet escollir les seves relacions i el grau de privacitat desitjat en cada moment. Poder-se aïllar en la seva cel·la en cas de començar a percebre un aldarull i passar estona amb ells mateixos els ajuda a relaxar-se i se senten més segurs en aquell ambient. Una reclusa puntualitza que el lliure moviment per l'àrea d'allotjament també és un factor que la fa sentir més relaxada. Diu que, en l'antic centre, el fet d'estar en cel·les petites i estretes, menjar, dormir i dutxar-se amb gent, la poca llum i el mobiliari en mal estat i no poder optar mai a la privacitat li creava molta irritació. (Friedrich, 2008)

Per contra, dos reclusos diuen que en l'antiga presó es relacionaven tots amb tots i les relacions eren més familiars; com que en la nova presó estan separats per àrees d'allotjament, fa que això no passi tant. Pel tema de la intervenció dels treballadors en cas d'altercats, els presos consideren que en el nou centre resulta més complicat impedir-ho ja que els espais són més grans i tardes més a arribar als llocs. (Friedrich, 2008)

De tota manera, el 100% dels interns diuen que es senten més còmodes en la nova presó en tots els aspectes. 7 reclusos dels 10 diuen que tot i estar privats de llibertat, l'arquitecte ha aconseguit que s'oblidin d'aquesta condició en alguns moments del dia. (Friedrich, 2008)

h. Relació entre interns i treballadors

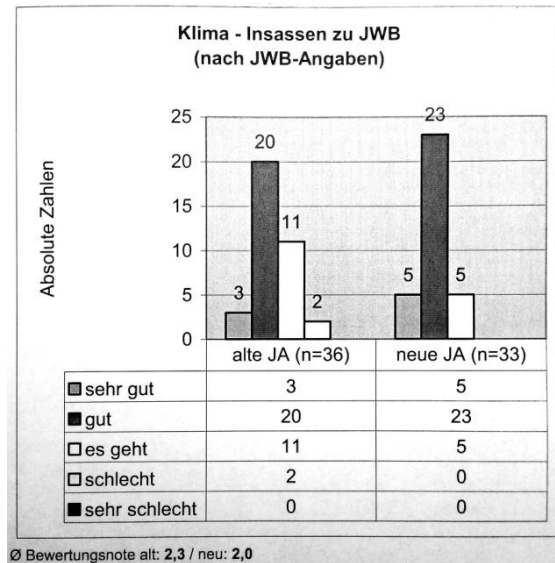

Friedrich, 2008, p. 115

Traducció: Ambient – entre interns i treballadors (segons els interns)

Molt bona/bona/normal/dolenta/molt dolenta

Nota mitja d'avaluació. Antic centre:3,0/nou centre:2,2

Friedrich, 2008, p. 116

Traducció: Ambient – entre interns i treballadors (segons els treballadors)

Molt bona/bona/normal/dolenta/molt dolenta

Nota mitja d'avaluació. Antic centre:2,3/nou centre:2,0

Pel que fa als resultats de les enquestes per escrit, els interns i treballadors troben una millora en el nou centre. Cap reclus qualifica de molt dolenta la relació entre reclus i treballador, en canvi en l'antiga presó, sí. A l'antiga presó, un 40% dels reclusos diuen que la relació entre ambdós col·lectius és satisfactòria; al nou centre el tant per cent puja fins a un 75.

Pel que fa a l'enquesta oral, els reclusos confessen que els treballadors moltes vegades són els seus confidents. En el cas de la nova presó pensen que els treballadors tenen una actitud més amigable i comprensiva, però es queixen de tenir menys contacte amb ells en el nou centre; això passa perquè la tecnologia de seguretat de la nova presó ha fet que no es necessitin tants treballadors i els pocs que hi ha estan davant dels monitors de vigilància. Això fa que no hi hagi tant tracte amb els interns i no coneguin tan de prop les inquietuds del seu dia a dia. (Friedrich, 2008)

i. Altres aspectes

_Treball: el 20% dels reclusos diuen que les condicions de treball no han complert les seves expectatives en cap dels dos centres. A la nova presó els reclusos sense llibertat condicional poden treballar en tasques de soldadura, fusteria i pintura per al manteniment del centre, però hi ha pocs llocs de treball. El 90% dels reclusos diuen que un lloc de treball durant el període de detenció és molt important per a ells, per distreure's i guanyar diners. (Friedrich, 2008)

_Educació: més del 60% dels reclusos diuen que no estan contents amb les oportunitats d'educació en cap dels dos centres, ja que no n'hi ha. Alguns reclusos asseguren que, durant la seva estada a la presó, ocupar el temps estudiant dóna un sentit a la seva vida quotidiana i troben que és molt útil aprofitar aquest temps en el centre per treure's algun títol escolar. Treballadors i interns lamenten que no hi hagi classes d'alemany ja que els reclusos són de 19 nacionalitats diferents i això fa que hi hagi una mala comunicació verbal en el centre. (Friedrich, 2008)

_Serveis d'ajuda i tractament: a l'antiga presó el 57% dels presos diuen que l'atenció mèdica era suficient; en canvi, a la nova presó, ho opinen el 70%. Pel que fa a l'oferta en tractaments, a l'antiga presó un 55% la consideraven bona i a la nova un 64%; expliquen que en el nou centre hi ha ofertes específiques per a persones alcohòliques i per a ludòpates, i que hi ha tractament psiquiàtric i psicològic. (Friedrich, 2008)

_Mesures de seguretat de l'edifici: 4 de 10 treballadors diuen que el nou edifici és més segur tot i que els altres diuen que no hi veuen cap diferència. El que sí que troben positiu, els treballadors, és que en el nou centre disposen d'un telèfon per poder contactar els uns amb els altres. Per contra, es queixen que la sala de monitors està situada a l'edifici administratiu i això, sumat al fet que hi ha més cel·les i, en conseqüència, l'edifici és més gran, fa que tardin més estona que en l'anterior centre a arribar al lloc en cas de disputa; també es queixen de falta de treballadors penitenciaris. (Friedrich, 2008)

_Satisfacció dels treballadors a la feina: a l'antiga presó un 19% dels treballadors estaven molt satisfets i, en canvi, a la nova un 58% ho estan. Diuen que s'han millorat les condicions de treball, sobretot gràcies a les instal·lacions modernes i l'augment de criteris de disseny a totes les estances del centre; tot i que a causa de les grans distàncies que té l'edifici no tenen molt contacte entre ells. Pel que fa a les zones destinades als treballadors, diuen que han millorat, tot i que són una mica petites de dimensions i, en relació a la dels presos, són pitjors. (Friedrich, 2008)

_Subministrament d'aliments: en els dos centres la gran majoria dels presos consideren com a normal la qualitat i varietat dels aliments. Dos reclusos es queixen perquè no poden comprar aliments frescos i més variats. (Friedrich, 2008)

j. Preguntes generals

Per finalitzar les enquestes escrites se'ls va preguntar per aspectes generals de la presó (Friedrich, 2008, pp. 92-93):

_Canvis en els espais: a l'antiga presó només un 3% dels presos i un 33% dels treballadors opinen que no canviarien res; en canvi, a la nova presó, un 43% dels presos i un 39% dels treballadors diuen que no canviarien res. Pràcticament la meitat dels enquestats reclusos no canviarien res del nou centre.

_Vegetació a l'exterior: a l'antic centre el 63% dels presos i 21% dels treballadors creuen que falta vegetació; a la nova presó, el 46% dels reclusos i el 12% dels treballadors també creuen que en falta. Aquesta diferència no és tan significativa, però ens fa veure la importància que donen a la presència d'elements vegetals.

_Mobiliari: a la presó antiga un 66% dels presos i un 22% dels treballadors el canviaria i a la nova presó només un 8% dels presos i un 3% dels treballadors el canviaria. Aquí es pot veure la millora significativa d'un centre a l'altre. L'elecció de mobiliari de caràcter domèstic i acolorit és valorat molt positivament pels enquestats.

_Llum natural: a l'antiga presó un 66% dels presos i un 44% dels treballadors diuen que l'augmentarien; per contra, a la nova presó només un 2% dels presos i un 0% dels treballadors diuen que l'augmentarien. Això ens indica la importància de dotar els espais de llum natural i de com la valoren positivament les persones que conviuen en aquells espais. (Friedrich, 2008)

3.1.3.2. Conclusions de l'enquesta

L'autora Friedrich (2008, pp. 142-151), a partir dels resultats de les enquestes, tant escrites com orals, extreu unes conclusions que s'exposen a continuació.

Parlant en termes globals, la nova presó, pel que fa a instal·lacions exteriors i interiors, ha estat valorada de forma molt positiva. Pràcticament la meitat dels reclusos diuen que no canviarien res del nou centre. Les estances amb més color, l'ús de mobiliari domèstic i el caràcter obert de la institució, que els permet estar constantment en contacte amb l'ambient exterior de la presó i dota tots els espais de molta llum natural, ha influenciat en aquesta valoració tan positiva. La idea innovadora de col·locar obres d'art en algunes estances de la presó ha estat molt ben valorada pels reclusos, però els treballadors, en canvi, ho titllen d'in necessari. El que causa més descontentament és la falta de vegetació en els espais exteriors.

Els reclusos han expressat que la convivència en cel·les individuals, amb dimensions generoses, bon mobiliari i instal·lacions sanitàries privades, ha influenciat de forma molt positiva en el seu dia a dia; la privacitat que la configuració dels espais d'allotjament els permet, ha fet que se sentin més relaxats i menys agressius. Malgrat tot, hi ha hagut queixes per temes constructius de l'edifici, com són les humitats, filtracions d'aire i algun mobiliari trencat.

La gran varietat d'espais per a l'oci i activitats físiques també ha estat molt ben valorada pels reclusos (més que pels treballadors), tot i que s'han queixat de la impossibilitat d'utilitzar aquestes instal·lacions de forma més continuada per falta de treballadors. Així es pot veure que unes bones condicions de detenció no només van acompanyades de les activitats disponibles en el centre, sinó també de com es gestiona el funcionament d'aquests espais per part de la institució.

El que ha quedat demostrat és que no hi ha un programa terapèutic i educatiu ben implantat que ajudi en el procés de rehabilitació dels presos. Les probabilitats de treball i educació són molt escasses. Els reclusos troben a faltar poder realitzar aquest tipus d'activitats, diuen que el fer-ho els fa sentir més autorealitzats durant l'estada en la presó. Els treballadors asseguren que la falta d'aquest tipus d'activitats pot desencadenar problemes de convivència.

Pel que fa a l'atenció mèdica, reclusos i personal han notat una millora en les instal·lacions, però els reclusos diuen que per ells és més important el tracte personal del metge amb ells que no pas l'equip de maquinària disponible en el centre.

La relació dins el centre entre els presos i també amb els treballadors ha millorat de forma considerable i asseguren que hi ha menys confrontacions, tant verbals com físiques. Aquest fet demostra que les condicions físiques dels espais del centre han influenciat en els individus; han millorat la seva qualitat de vida i han fet més positiva l'experiència penitenciària. La gran majoria de presos creuen que en gran part és degut a la privacitat que els dona el viure en cel·les individuals, la llibertat de moviment que tenen dins les àrees d'allotjament i les dimensions generoses de totes les estances. Però del que s'han queixat és que la nova tecnologia de seguretat del centre ha fet que es perdin part de les relacions entre treballadors i interns.

Un bon centre penitenciari ha d'estar format per bones qualitats d'espais, bons treballadors i bona tecnologia de seguretat; tecnologia i espai són dues eines útils per ajudar a la tasca que han de dur a terme els treballadors penitenciaris. La intenció primera de l'arquitecte a l'hora de crear el centre ha estat que la condemna sigui només la reclusió i no se li sumi la deshumanització dels espais. Històricament s'ha demostrat que les institucions inhumanes afecten l'ocupant i són determinants en una hipotètica recaiguda. A partir d'aquest model de presó, alguns centres d'Alemanya i Suïssa han adoptat un model similar en el disseny dels espais per crear nous centres. (Friedrich, 2008)

3.2. Presó de Lledoners

S'ha escollit aquesta presó per al treball ja que parteix d'un funcionament i programa terapèutic i educatiu molt pensat i innovador. Com s'ha dit anteriorment, els dos factors que influencien en el procés de rehabilitació i reinserció del pres són els espais de la presó i el programa terapèutic i educatiu que el centre utilitza. En contraposició a la presó de Leöben, que destaca per la seva arquitectura innovadora en l'àmbit penitenciari, la de Lledoners d'estaca per la implantació d'un model penitenciari modern.

El Centre Penitenciari Lledoners es troba ubicat al paratge del Camp del Lledoner, en el terme municipal de Sant Joan de Vilatorrada, al Bages. Aquest centre ha estat dissenyat pels arquitectes Fabré & Torras, amb la col·laboració d'altres especialistes (estructura, instal·lacions, seguretat, etc.). La presó es va inaugurar el 24 d'octubre de 2008 i és el primer centre d'una nova generació d'equipaments penitenciaris a Catalunya, caracteritzats pel seu model de treball i les seves dimensions arquitectòniques més reduïdes, encaminats a afavorir programes de tractament més individualitzats que ajudin en el procés de rehabilitació i reinserció del pres i a dur a terme un millor govern i control de la població reclusa dins el centre. (Generalitat de Catalunya, 2013)

La presó està ubicada en un àmbit rural però situada en una zona a prop de nuclis de població consolidats i ben comunicats per carretera i via fèrria (a dos quilòmetres de Manresa i Sant Joan de Vilatorrada). Un aspecte primordial en la concepció del projecte va ser la integració de l'arquitectura penitenciària en el territori, per generar el menor impacte visual. D'aquesta manera, al voltant del centre es van formar unes

Emplaçament de la presó. Generalitat de Catalunya, 2013

dunes amb terres procedent de l'excavació feta durant la construcció de l'edifici, que posteriorment es van enjardinar amb espècies i arbrats similars als de l'entorn; la construcció queda una mica enfonsada en el terreny i envoltada de vegetació. Així doncs, des d'una visió llunyana, l'arquitectura té una perfecta integració en el paisatge del Bages. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Un altre recurs que s'ha emprat per integrar l'arquitectura en aquest entorn és la utilització de tonalitats terroses en totes les parets exteriors de la presó; d'aquesta manera, adopten les tonalitats pròpies de l'entorn que envolta la presó. Aquests colors també donen un caràcter més amable a l'edificació i aporten més calidesa a l'ambient. El fet que tots els edificis del centre només tinguin planta baixa i primer pis ajuda a integrar,

també, la construcció en l'entorn. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

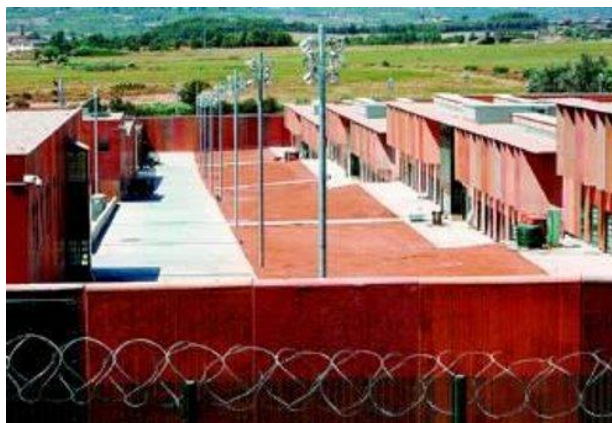
Exterior del centre. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 9

Exterior del centre. Generalitat de Catalunya, 2013

La superfície construïda d'aquest centre és de 5.4107,24 metres quadrats de terreny; la presó està formada per un conjunt de petites edificacions, independents les unes de les altres, que formen un tot, destinades cadascuna d'elles a diferents usos del centre. Tal com diu García (2014, annexa p. VI),

el terreny on està ubicat el centre té un pendent que s'ha respectat a l'hora de construir-hi; d'aquesta manera, des de l'interior del centre s'amplia el camp de visió i permet observar part de l'ambient exterior sense que el mur perimetral de seguretat que envolta les instal·lacions sigui un impediment. Totes aquestes edificacions es troben envoltades per tres murs perimetrals de seguretat de 6 metres d'alçada,

Pendent del terreny. Social.cat, 2009

entre els quals hi ha un espai buit controlat i sensoritzat, per evitar la fuga dels presos. Fora d'aquests murs de seguretat hi ha l'edifici d'accés i control, d'espera i arribada dels visitants i el de direcció i administració del centre. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

3.2.1. Els espais del centre

El Centre Penitenciari Lledoners va ser concebut per acollir aproximadament 750 interns, homes penats adults, però per falta d'equipaments penitenciaris moderns a Catalunya i recursos econòmics per destinar a la construcció d'altres centres, avui en dia s'ha duplicat pràcticament la capacitat d'interns en el centre, per aprofitar al màxim les instal·lacions de la presó. Així doncs, en un principi, les cel·les van ser pensades per ser

individuals però en l'actualitat funcionen com a cel·les dobles. (García, 2014, annexa p.VII)

Aquesta presó s'ha pensat i construït per dur a terme una vida similar a la de l'exterior. Concebuda a mode de petita ciutat, hi ha zones on els interns fan la major part de la seva vida quotidiana (zones d'allotjament) i espais de caràcter més públic, on els interns van a realitzar tasques concretes (espais col·lectius). Els criteris de disseny s'han basat en els requeriments moderns de l'execució penal i a aportar a la població reclusa i als treballadors penitenciaris unes millor condicions de vida (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Tal com diu García (2014, annexa p. VIII), el disseny de la presó i la seva estètica s'ha pensat perquè s'allunyi de l'aspecte tradicional de centre penitenciari, a partir de col·locar-hi més vidre i permetre vistes més llunyanes i amb vegetació.

Aquest conjunt de petits edificis que formen el centre penitenciari s'organitzen per mitjà d'un eix central o carrer que travessa tot el centre, longitudinalment. Aquest carrer actua com a distribuïdor de l'espai i organitzador dels volums edificats que pertanyen a les diferents tipologies d'usos del centre. L'accés al centre es fa per mitjà d'aquest carrer central; a la banda nord, estan situats els edificis

Carrer central. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 9

que fan la funció d'habitatge, on els presos duen a terme gran part de la seva vida diària i, a l'altra banda, estan col·locats tots els edificis amb les funcions de caràcter col·lectiu (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Tal com apunta García (2014, annexa p. VI), els arquitectes van pensar que aquest carrer tindria arbres i altres tipus de vegetació, però per motius de seguretat, finalment s'hi han col·locat només parterres amb flors, que aporten color a l'ambient.

Pel que fa als edificis que pertanyen a les àrees d'allotjament, el centre penitenciari està format per vuit mòduls (anomenats mòduls de vida ordinària). Cada mòdul té 64 cel·les dobles, amb una capacitat per a 128 interns. Consta d'una planta baixa, on hi ha els serveis comuns i un primer pis, on se situen les cel·les. Cada mòdul està pensat per funcionar de forma independent dels altres. Tots tenen un seguit de serveis i equipaments que permeten a l'intern dur a l'interior del mòdul la seva vida quotidiana amb la màxima normalitat (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008).

Els interns es distribueixen en els diferents mòduls segons el tipus de delictes, el tipus de conflictivitat que presenten o per afinitat entre ells; en definitiva, la finalitat d'aquesta

agrupació de la població reclusa en mòduls de dimensions reduïdes és crear grups homogenis de presos que es consolidin com a grup i tinguin més bones relacions entre ells, per facilitar el correcte funcionament en el centre i afavorir, en definitiva, el procés de rehabilitació i reinserció del pres. Així doncs, hi ha mòduls més conflictius que altres, fet que fa variar substancialment el funcionament dins de cada mòdul. Per exemple, delimita el tipus d'activitats que s'hi permeten. (García, 2014)

Segons García (2014, annexa p. VII), s'intenta que els interns pertanyents als diferents mòduls es relacionin el mínim possible entre ells per no generar influències negatives dels uns amb els altres. D'aquesta manera només es relacionen per fer activitats productives (treball, estudis, etc.), mai en el seu temps d'oci. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Aquests edificis on els reclusos fan la major part de la seva vida diària tenen forma de U. En l'espai que queda enmig de la construcció hi ha els patis exteriors, d'ús exclusiu per als interns d'aquell mòdul. Aquests patis, de forma rectangle, consten de pista de futbol i cistelles de bàsquet i al final de tot tenen un petit hort, que els interns cultiven. Les hortalisses que recullen es fan servir després a la cuina del centre. En aquest pati està situat el despatx del funcionari penitenciari que s'encarrega d'aquell mòdul. D'aquesta manera, l'intern pot accedir fàcilment a parlar amb ell, en cas de qualsevol problema o dubte: així es crea una relació més propera entre interns i treballadors. A més a més, la ubicació dels despatxos en els patis està pensada per permetre l'observació dels interns i poder detectar les possibles confrontacions entre presos, conductes negatives, etc. (García, 2014)

Patí d'un dels mòduls de vida ordinària. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 16

Hort. Nació Digital, 1996

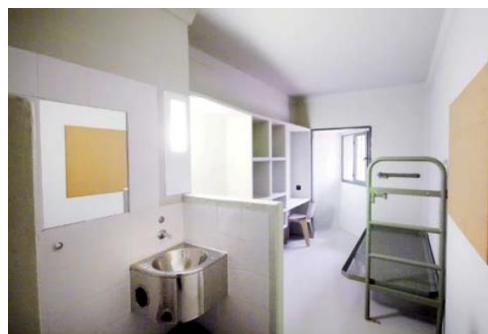
Pel que fa a les cel·les, en estar ubicades al primer pis de cada mòdul, les obertures que donen a l'exterior permeten veure part de l'ambient que envolta la presó, ple de vegetació (les finestres d'algunes cel·les donen al pati exterior del mòdul). Aquestes cel·les s'organitzen en l'espai per mitjà d'un passadís amb habitacions a una banda i paret cega a l'altra; la il·luminació natural i la ventilació dels passadissos es fa per mitjà d'unes claraboies en el sostre, que es poden obrir o tancar. Cada cel·la mesura aproximadament

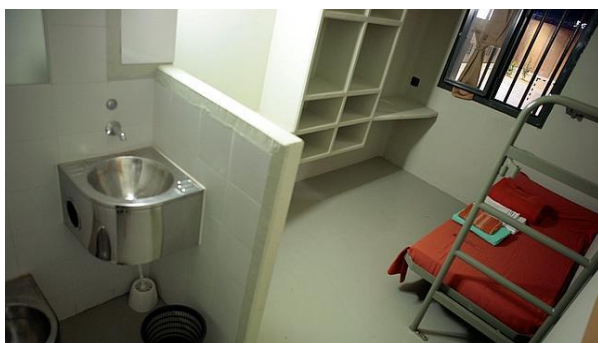
6 metres quadrats i té els serveis sanitaris incorporats (dutxa, vàter i pica). Consta de mobiliari fet d'obra (prestatges i taula, per raons de seguretat) i mobiliari mòbil (una llitera de caràcter industrial, de ferro, i una cadira per a l'escriptori). A més a més els reclusos disposen d'una televisió (que és propietat del pres) i una màquina per fer-se un te o un cafè. Les cel·les no disposen d'aire condicionat però sí de calefacció; les parets són blanques i tenen un plafó de suro per enganxar-hi algun efecte decoratiu o personal del pres. (García, 2014)

Passadís de les cel·les. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 15

Cel·la. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 17

Cel·la. Abc, 2012

Quarto de bany. 20 minutos, s.d.

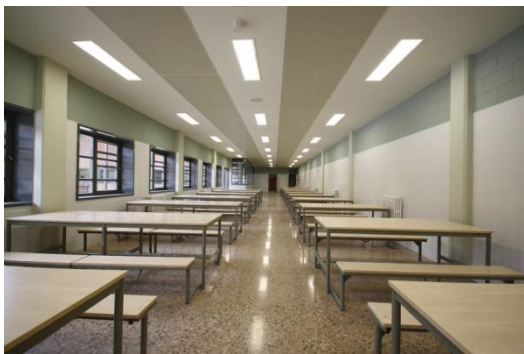
La resta de serveis de què disposen els mòduls de vida ordinària són: dues aules educatives, aula multimèdia, biblioteca, sala d'estar, economat, menjador, tallers, gimnàs, perruqueria i locutori telefònic. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Les aules educatives i tallers són de dimensions reduïdes, ja que les principals estan ubicades fora dels mòduls d'allotjament, a l'altra banda del carrer central. Aquests espais serveixen per impartir-hi xerrades o alguna classe o taller de forma esporàdica, únicament per als presos d'aquell mòdul. No en tots els tallers s'hi fan les mateixes activitats ja que segons si són més o menys conflictius, als reclusos se'ls deixa utilitzar unes eines o altres. (García, 2014)

Amb la biblioteca i el gimnàs passa el mateix, són de dimensions reduïdes ja que n'hi ha uns de més grans a l'altra banda del carrer central de la presó. L'economat serveix perquè

els presos puguin comprar coses per ells, com per exemple menjar, ja que està totalment prohibit que els familiars o amics els portin coses de l'exterior. La sala d'estar consta d'un espai amb cadires enganxades al terra (per motius de seguretat) i una pantalla de televisió; i un altre espai amb taules i cadires mòbils. La funció d'aquesta sala és d'oci i trobada entre els presos d'un mateix mòdul en les seves estones lliures. (García, 2014)

En general, tots aquests espais són similars a les habitacions: tenen finestres que aporten una bona il·luminació i permeten veure part de l'ambient exterior; pràcticament totes les parets són blanques i la gran majoria dels mobles són de caràcter industrial. Algunes estances estan dotades d'aire condicionat i totes de calefacció. El toc de color d'aquestes estances el posa algun mobiliari o paret, en to verdós. Alguns elements arquitectònics, pel seu material robust, fan soroll, però generalment els ambients són bastant harmònics. (García, 2014)

Menjador. Generalitat de Catalunya, 2013

Gimnàs. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 14

Aula multimèdia. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 14

Taller del mòdul d'allotjament. 324.cat, 2011

A part dels vuit mòduls de vida ordinària, el centre consta d'un mòdul d'ingressos amb 20 cel·les, per a reclusos que acaben d'arribar a la presó. El reclus hi està un màxim de cinc dies, fins que se li elabori el pla de treball i se'l destini a un mòdul de vida ordinària. La presó també té un mòdul de règim tancat amb 24 cel·les i un per a sancionats amb 12 cel·les, per a presos que han ocasionat alguna infracció de les normes de convivència del centre. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Els serveis col·lectius, situats a l'altra banda del carrer central, oposats als mòduls d'allotjament, es poden agrupar en quatre grans grups: zona de serveis, àrea de comunicació, àrea esportiva i àrea educativa i cultural. Estan repartits en petits edificis que s'organitzen a partir de carrers secundaris, dins el centre. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Pel que fa als serveis per fer-hi activitats esportives, cal dir que el centre en té uns a l'aire lliure i uns altres d'interiors. Els que estan a l'aire lliure són espais de grans dimensions. El centre en té dos d'aquest tipus, que aporten una sensació d'amplitud dins la presó. Tal com diu García (2014, annexa pp. VIII-IX), un dels problemes que genera estar reclòs durant un temps en una presó és que, normalment, les visuals dins un centre penitenciari són molt curtes i un cop el pres surt en llibertat, es mareja amb els espais amplis; per aquest motiu s'han creat dos espais exteriors que ampliïn el camp de visió (el fet de respectar el pendent del terreny per ampliar-ne la visual també s'ha fet per aquest motiu). Els espais destinats a activitats esportives a l'aire lliure consten d'una piscina i un camp de futbol; els espais interiors estan formats per un gimnàs, amb dimensions més grans que el dels mòduls, i un poliesportiu amb vestidors. Tots aquests serveis estan enfocats a promoure entre els interns hàbits de vida saludables. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Piscina. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 14

Poliesportiu cobert. Generalitat de Catalunya, 2013

Pel que fa a l'àrea educativa i cultural, el centre té una biblioteca central, una sala d'actes/teatre (145 places), 7 aules educatives, 3 tallers artístics i un espai confessional, per als interns que practiquen qualsevol creença religiosa. Aquests espais estan destinats a promocionar i difondre la cultura entre els interns del centre. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Biblioteca. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 14

Aula. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 12

Sala d'actes. Departament de Justícia, 2008, p. 14

A l'àrea de comunicació, el centre té 25 locutors per a la comunicació individual de l'intern mitjançant trucada telefònica, 14 sales de visites per a familiars o advocats, 15 sales de visites íntimes (amb llit), 4 àrees de convivència, 3 sales de videoconferències, una sala de rodes de reconeixement i un servei d'orientació jurídica, que ofereix assessoria gratuïta sobre qualsevol qüestió de naturalesa jurídica dels interns. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

En la zona de serveis s'ubiquen totes les activitats de caràcter laboral, que són remunerades. Per una banda, el centre té tallers productius i de formació ocupacional amb magatzems. I per altra banda, compta amb un servei centralitzat de bugaderia, per a la neteja de la roba de tots els presos. Aquest servei el gestiona una empresa externa al centre (CIRE) que

Taller productiu. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 20

contracta interns perquè hi treballin. La cuina i la fleca estan ubicades també en aquesta àrea, i de la mateixa manera que la bugaderia, són gestionades per una empresa externa al centre que contracta interns perquè hi treballin, i alhora els forma professionalment. L'objectiu d'aquesta àrea és que els interns desenvolupin activitats laborals remunerades o que adquireixin coneixements bàsics d'algun ofici o professió. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Finalment el centre disposa d'un servei sanitari d'atenció primària durant tots els dies de l'any. Un cop a la setmana hi van especialistes (odontologia, psiquiatria, traumatologia, dermatologia, etc.), per atendre necessitats específiques. La presó té una infermeria amb 20 habitacions dobles per atendre pacients amb malalties orgàniques o de mitjana durada i urgències bàsiques. També hi ha una unitat psiquiàtrica amb 8 habitacions dobles per al tractament de patologies mentals. El centre està coordinat amb la xarxa pública d'atenció sanitària de Catalunya i té assignat un hospital públic a Terrassa, que disposa d'habitacions específiques per a reclusos. L'atenció sanitària que reben els reclusos és equivalent a la que rep la població no reclusa. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

3.2.2. Metodologia de treball / funcionament del centre

La Generalitat de Catalunya és l'únic govern autonòmic d'Espanya amb competències en la matèria de l'execució penal; d'aquesta manera, el sistema de treball del centre es regeix per un model propi català, amb especificitats respecte del model espanyol. El model català es basa en comunitats penitenciàries més petites perquè els interns tinguin

un tracte més personalitzat per part dels treballadors i ajudin, de forma més eficaç, a la rehabilitació i reinserció sociolaboral de l'intern. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

L'objectiu del centre busca implicar el pres en el seu propi procés evolutiu i en el funcionament general de la presó, potenciar les seves capacitats i fomentar el contacte dels reclusos amb l'entorn social, educatiu i professional. El funcionament del centre i el gran ventall d'activitats i equipaments dels quals consta, pretenen aconseguir que la persona condemnada no consideri la reclusió com un temps perdut, sinó com una oportunitat per redreçar la seva trajectòria personal, familiar, social i laboral. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

La plantilla de treballadors de Lledoners està formada aproximadament per 400 persones. El centre es gestiona a partir de grups de treball: equip directiu, servei de règim interior (funcionaris de presons, que vetllen per la convivència ordenada dins el centre), àrea d'administració (organització dels assumptes referents al funcionament diari del centre), àrea de manteniment i serveis i àrea de rehabilitació (psicòlegs, pedagogs, juristes, educadors socials, treballadors socials, assistents socials, monitors de formació, sanitaris, docents, etc., encarregats dels processos educatius i de rehabilitació dels interns). (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

En aquesta presó només hi accedeixen homes adults condemnats i en alguns casos específics, presos en situació preventiva; però mai dones ni menors d'edat. El primer contacte del reclus en el centre es produeix al mòdul d'ingressos, on roman un màxim de cinc dies i l'equip multidisciplinari determina en quin mòdul de vida ordinària s'allotjarà; serà en aquest mòdul on l'intern desenvoluparà la major part del seu dia a dia. Un cop en el mòdul, al reclus se li aplica un itinerari que inclou: un programa de tractament individualitzat i de grup que s'estableix d'acord amb el perfil personal i criminològic i les carències i necessitats de l'intern, i també segons el temps d'estada a la presó, l'estat de salut, les expectatives personals i les dificultats i capacitats de cada pres. A cada intern se li assigna un tutor, encarregat de fer un seguiment del seu procés de rehabilitació. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

D'aquesta manera, cada mòdul del centre té un grau de conflictivitat i una tipologia d'interns. Tenint en compte això, hi ha més o menys treballadors en cada mòdul i s'hi duen a terme un tipus d'activitats o unes altres. Aquesta divisió de la població reclusa dins el centre en petits grups, com s'ha dit anteriorment, permet que els interns pertanyents a diferents mòduls es relacionin el mínim possible entre ells, cosa que ajuda a evitar influències negatives de comportaments o hàbits entre interns de diferents mòduls. (García, 2014)

En el mòdul de vida ordinària, l'intern menja, pot estudiar, desenvolupar una disciplina artística, llegir, anar al gimnàs i fomentar les relacions socials. La vida en aquest mòdul

té uns horaris i les diferents estances s'obren o es tanquen segons aquest horari. Hi ha unes hores en què els interns són tancats a les seves cel·les, com per exemple, durant una hora aproximadament després de dinar. Tal com diu García (2014, annexa p. II), des que l'intern es lleva fins que va a dormir ha de seguir un horari imposat pel centre que ha de complir, però evidentment té algunes hores lliures. Els interns només poden sortir del seu mòdul a realitzar altres activitats, si tenen una autorització específica que acredita la realització de tal activitat. En els casos d'infracció greu de les normes de convivència del centre, l'intern pot ser destinat a la unitat de sancionats o al departament de règim tancat. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Les activitats que s'ofereixen en aquest centre penitenciari i que poden formar part de l'itinerari de l'intern són (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008):

_Formació per a persones adultes: ensenyaments inicials bàsics, preparació per a les proves d'accés i estudis superiors a distància.

_Context social i cultural: tallers artístics, educació per a la diversitat, educació ambiental, alfabetització, etc.

_Salut i vida: esports, foment d'habilitats saludables com la higiene, desenvolupament personal, com potenciar l'autoestima, etc.

_Programes d'orientació laboral: formació professional i ocupacional, inserció sociolaboral, etc.

_Atenció especialitzada: intervenció sobre les dificultats relacionades amb el delictes comès, etc. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Els estudis que s'imparteixen en el centre poden ser reglats o no reglats i totes les feines que fan els interns dins el centre són remunerades. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Pel que fa al tema del treball remunerat, el centre té establertes unes col·laboracions amb empreses, que s'instal·len en els espais de la presó destinats a aquestes activitats, en els tallers. El centre penitenciari posa l'espai i la mà d'obra, i l'empresa, la maquinària i la matèria prima. En aquests tallers es fa fabricació i muntatge de penjadors de roba, fleca i rebosteria, fabricació integral de sacs de runa i manipulats de corretges d'automoció. També s'ofereixen gran varietat de cursos i formació professional perquè els interns aprenguin algun ofici i un cop acabat el curs, accedeixin a la pràctica del treball. I finalment, hi ha interns que treballen en tasques relacionades amb el funcionament del centre (neteja, manteniment, etc). S'ha dissenyat una planificació específica per afavorir la integració dels usuaris que estan en règim obert, un cop superada la fase

d'internament, que no han aconseguit trobar feina. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

Les entitats col·laboradores tenen un important rol en la reinserció i rehabilitació dels interns, són els ponts de relació amb l'entorn comunitari. La seva intervenció ajuda a normalitzar la vida de la població reclusa així com a apropar la comunitat a l'entorn penitenciari. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Un dels molts convenis que té la presó amb altres entitats consisteix a organitzar activitats lúdiques, com teatre, concerts, etc. (García, 2014, annexa p. XIII)

La seguretat del centre es basa en sistemes de vigilància estàtics i dinàmics, sistemes de detecció electrònics i tres barreres físiques de 6 metres d'alçada que rodegen el centre penitenciari. Hi ha mossos d'esquadra que patrullen pel perímetre de la presó les 24 hores del dia. (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008)

CAPÍTOL 4.

Metodologia aplicada

4.1. Investigació bibliogràfica

En aquest treball s'han consultat autors que formen part de la branca de la psicologia ambiental, que parla de les influències que existeixen entre medi físic i individu. S'ha fet una consulta de diversos llibres per contrastar informacions i elaborar un discurs ben definit.

Per altra banda, s'han consultat documents d'entitats que fa anys que treballen els temes penitenciaris, com la Creu Roja, i altres documents PDF extrets d'internet que parlen d'aquesta temàtica; alguns són monogràfics fets per psicòlegs ambientals que tracten l'àmbit penitenciar.

També s'ha consultat bibliografia en llengua alemanya, per elaborar el punt de la presó de Leöben, ja que la poca informació fiable prové d'aquest país. Aquesta informació ha estat extreta, en gran part, d'un llibre fet per una criminòloga, Ireen Christine Friedrich, que ha estat traduït a llengua catalana per poder elaborar el discurs.

Per parlar de la presó de Lledoners s'ha consultat un document oficial fet pel Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, que és l'encarregat de gestionar totes les presons del territori català.

4.2. Fonts orals

S'ha realitzat una entrevista a una persona coneixedora de la presó de Lledoners, que per mantenir-ne l'anonimat, no es dirà ni el nom ni la vinculació amb el centre penitenciar. S'ha efectuat un desplaçament fins a on viu aquesta persona per fer-li l'entrevista de forma personal i així poder entrar en més detalls sobre la presó. L'entrevista ha estat gravada per mitjà d'un telèfon mòbil, per poder després transcriure-la a ordinador. Les dades facilitades per la persona entrevistada han servit per complementar la informació que hi ha de la presó de Lledoners en el document oficial del Departament de Justícia de Catalunya.

4.3. Limitacions

La traducció del llibre de Leöben, de la llengua alemanya al català, ha suposat una dificultat afegida per al treball, que ha dut moltes hores de feina; trobar les eines adequades i els programes per traduir el llibre ha estat una tasca difícil també. De la mateixa manera, totes les entrevistes o informació via internet extreta per complementar el punt del treball que parla d'aquesta presó, també s'han hagut de traduir de l'alemany al català.

CAPÍTOL 5.

Anàlisi i comparativa dels dos centres penitenciaris

5.1. Leöben: alguns dels factors dels centres penitenciaris i del medi que tenen influència en l'individu

En aquest apartat s'analitzarà la idoneïtat dels espais de la presó de Leöben segons les bases teòriques esmentades anteriorment, per fer-nos una idea de les possibles repercussions que tenen aquests espais en la vida dels reclusos. Per falta d'alguna informació específica sobre alguns aspectes de la presó, hi haurà factors que no es podran analitzar a fons, com per exemple la temperatura, ja que no s'especifiquen dades concretes sobre la temperatura que hi ha dins el centre.

Com s'ha dit anteriorment (San Juan, 2010), per abordar una problemàtica social s'ha de tractar l'individu originador del succés i la societat que l'envolta. La presó és l'encarregada de conscienciar i rehabilitar l'individu, però sovint no es dediquen esforços a conscienciar la societat; és important promoure l'aproximació de la comunitat als problemes penitenciaris per intentar canviar la representació estigmatitzant tan negativa que té la societat envers el tema, que moltes vegades fa que un cop el pres surt en llibertat tingui problemes per reinserir-se. En aquest sentit, un dels motius pels quals Hohensinn fa una arquitectura totalment transparent (façanes de vidre), és per deixar veure a la gent de fora el centre la vida que es fa dins de la institució; tal com diu Neuwirth (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 162-165), fer una presó transparent és un bon pas per començar a treure tabús de la societat. La col·laboració de l'artista Eugen Hein, amb les inscripcions a les façanes exteriors de l'edifici, també té una intenció de conscienciació; les hi col·loca per fer reflexionar els ciutadans (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 165-168).

Com explica Hohensinn (2005 citat per Friedrich, 2008, pp. 152-156), el funcionament de la presó, i en conseqüència els seus espais, s'han inspirat en la vida en llibertat. El fet d'establir la màxima semblança entre el funcionament del centre i el món exterior ajuda a disminuir els efectes de presonització que pateix un reclus en entrar en un centre penitenciari, que es produeix perquè la vida dins la institució no té res a veure amb la que el pres tenia quan estava en llibertat. Aquesta diferència fa que molts cops, quan el reclus surt de la presó, li costi adaptar-se a la vida fora del centre (Valverde, 1991 citat per San Juan, 2010, pp. 237-238). D'aquesta manera, el funcionament de la presó de Leöben ajuda a la posterior reinserció del pres en la societat, en no crear tantes diferències entre la vida dins i fora del centre.

La distribució interior de la presó es divideix en unitats residencials de 15 interns que funcionen com a grups autosuficients (Friedrich, 2008). Aquest model de funcionament

és molt semblant al concepte d'Unitat Funcional. Tal com apunta el Ministerio de Justicia de la Nación (1997), un centre que funcioni segons aquest concepte millora la qualitat de vida dels interns i genera relacions més íntimes i un millor ambient en el centre. Aquest fet s'ha pogut comprovar en els resultats de les enquestes fetes als reclusos sobre la vida en la presó de Leöben. Per exemple, asseguren que les relacions entre ells han millorat i que hi ha menys disputes tant verbals com físiques. (Friedrich, 2008)

Aquesta divisió del centre en petites unitats ajuda a implantar millor el sentit de territorialitat en cadascun dels seus espais (territoris primaris, secundaris i terciaris); resulta més fàcil establir una divisió territorial quan la convivència es fa en grups reduïts de presos. El fet que cada espai del centre tingui delimitada la seva funció d'una forma clara, també ajuda a establir millor la divisió de territoris. Tal com van comprovar Altman, Nelson i Lett (1972 citat per Valera i Vidal, 2010, pp. 133-134), aquest sentit de territorialitat genera una millor organització social i ordre en el centre. A més a més, Ittelson et al. (1974 citat per Sangrador, 1991) diu que les comunitats petites creen millors relacions interpersonals i els usuaris se senten més integradors del grup i esdevenen més compromesos i implicats en la institució. La presó de Leöben és una institució petita ja que està composta per 205 reclusos, dividits a més a més, per unitats de grups reduïts de gent. Com bé apunta Cox et al. (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, pp. 155-156), les institucions petites, en comparació amb les grans, presenten menys experiències d'amuntegament.

En el centre els presos tenen total llibertat de moviment, tant en les seves àrees residencials com en altres zones del centre; per una banda, el fet de poder canviar d'escenaris al llarg del dia contribueix a aportar gran varietat d'estímuls als presos, fet de summa importància, tal com apunten Pol et al. (s.d.), per ajudar a disminuir la sensació de reclusió. Per altra banda, aquesta llibertat contribueix a reduir la sensació d'amuntegament que, com diu San Juan (2010), molts cops en aquest tipus de centres ve donada per la restricció de moviment.

La gran majoria de cel·les són individuals i això aporta privacitat als reclusos en la seva vida quotidiana; com explica el Ministerio de Justicia de la Nación (1997), la privacitat contribueix a la conservació de l'ordre de grup, ajuda a crear una bona convivència, permet que el pres estableixi una identitat pròpia, que alliberi les emocions derivades de la vida diària i que pugui escollir les seves relacions socials; tot això millora la qualitat de vida dels reclusos. Aquest fet queda demostrat en els resultats de les enquestes. Els presos diuen que se senten més relaxats i amb menys sensació d'agressivitat gràcies a la privacitat que els aporta viure en cel·les individuals, entre altres coses (Friedrich, 2008). El fet que el pres tingui opció a la interacció social voluntària, i que no hagi d'estar acompanyat en tot moment per altres reclusos, ajuda també a disminuir la sensació d'amuntegament (San Juan, 2010). Tal com apunta Simmel (1905 citat per Hombrados-

Mendianta, 2010, p. 148), la sensació d'amuntegament augmenta les conductes aïllades i les reaccions agressives en els presos.

Les dimensions de les cel·les (11,29 metres quadrats per cel·les individuals) i tenir les instal·lacions sanitàries incorporades dins les habitacions, fa que es compleixin totes les normes mínimes establertes pel CICR i les RMTR que fan referència a aquest tema (cel·les de 5,4 metres quadrats, una dutxa per a cada 50 detinguts, un vàter per a cada 25 reclusos, etc.) i inclús se superin les recomanacions esmentades pel CPT (cel·les individuals de 9 a 10 metres quadrats). (CICR, 2013).

Totes les instal·lacions i mobiliari de què consten les cel·les supera de sobres les recomanacions imposades pel CICR (2013), que diu que l'ideal és que tinguin llit, vàter, pica i prou espai per moure's i per poder-hi guardar els seus efectes personals. A més a més, el fet que les cel·les tinguin mobiliari mòbil perquè el pres personalitzi i adapti a les seves necessitats l'espai, tal i com diuen Farbstein i Wener (1912 citat per Pol et al. s.d.), ajuda l'individu a establir un sentit de territorialitat primària i identitat personal, cosa que mitiga els efectes psicològics negatius de la reclusió. Aquest sentit de territorialitat primària, tal com diu McAndrew (1993 citat per Valera i Vidal, 2010, p. 133) facilita la interacció i organització social en les unitats d'allotjament del centre i, en conseqüència, millora la convivència. A més a més, com expliquen Ruback i Carr (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 155), la percepció de control sobre l'espai augmenta el sentiment de satisfacció cap a l'entorn i redueix els símptomes de malestar físic i amuntegament. I com bé diu San Juan (2010, p. 235) això crea una vinculació més gran dels presos amb els espais i fa que s'impliquin i els cuidin més.

El fet d'utilitzar mobiliari domèstic i acolorit en les estances del centre per generar ambients més càlids i acollidors, com diu Neuwirth (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 162-165), ho va dissenyar així per fer que el pres se sentís com a casa, té efectes positius sobre la rehabilitació i afecta directament l'estat d'ànim del reclus. Tal com van comprovar Holahan i Saegret (1973 citat per Sangrador, 1991, p. 165) en un estudi que van fer, aquest tipus d'ambients disminueixen la conducta passiva i fan augmentar les interaccions socials i milloren les actituds del pres cap al propi medi.

Un aspecte important que apunten Farbstein i Wener (1912 citat per Pol et al., s.d., p. 5) és la necessitat de la reducció de soroll en aquest tipus de centres, ja que com diuen López Barrio i Hernandez-Pascual (2010, p. 86), el judici i el grau de control que té l'individu sobre la font que emet el soroll són dos factors que contribueixen a qualificar el so de molest. El judici que tenen els presos sobre l'entorn que els clausura no és gens positiu i el grau de control que tenen sobre el seu entorn és molt baix. És de summa importància disminuir els nivells de soroll en el centre. D'aquesta manera, l'arquitecte dota els espais de falsos sostres per absorbir al màxim el soroll i generar ambients més harmònics i tranquils, per facilitar la relaxació del pres (Friedrich, 2008).

La gran dimensió de les finestres, tant de les cel·les com de tots els espais de l'àrea d'allotjament i del centre en general, a part de complir amb les normatives expressades pel CICR i les RMTR (CICR, 2013), doten els espais de molta llum natural. Com diuen Lopez Barrio i Hernández-Pascual (2010), la llum natural té una influència molt positiva en l'estat d'ànim dels presos. El sentiment de satisfacció queda demostrat en les enquestes, on un 98% dels presos diuen que estan contents amb els nivells d'il·luminació del nou centre. (Friedrich, 2008)

Un altre benefici de les finestres és que doten els espais de bona ventilació, i tal com diu Atlas (1984 citat per Pol et al., s.d., p.5), la mala ventilació en aquest tipus de centres contribueix a l'augment de la conflictivitat entre reclusos. El fet de dotar de bona ventilació natural els espais ajuda a dissipar la calor. Aquest és un factor molt important a controlar a l'interior d'aquests centres ja que, com apunta Rodríguez Sanabra (1991, p. 118), la calor fa augmentar la irritabilitat, que es pot associar a la presència d'altres persones, cosa que afecta negativament en la conducta social dels presos.

Per altra banda, el caràcter obert del centre, amb les façanes de vidre, permet contemplar constantment l'ambient exterior de la presó, que en estar ubicada en un entorn natural, aporta beneficis psicològics als presos. Tal com diu Ulrich (1984 citat per Hernández, Suárez i Hidalgo, 2005, p. 321), la contemplació d'un ambient natural té una forta capacitat restauradora i efecte terapèutic per a les persones confinades en aquests tipus de centres. La galeria que tenen totes les àrees d'allotjament fomenta tots aquets fets descrits anteriorment. L'arquitecte Hohensinn (2008 citat per Taz, s.d.) diu que les va idear per contribuir a la relaxació dels presos. Per contra, tal com diuen Pol et al. (s.d.), la visió constant d'un espai obert al qual el pres no pot accedir, pot augmentar la tensió en els reclusos, pel fet de tenir a prop la visió de la llibertat. Aquest fet, però, no s'ha esmentat en cap moment pels reclusos en les enquestes que se'ls han fet (Friedrich, 2008). Probablement es deu, en part, a les bones condicions de vida del centre.

Pel que fa referència als espais exteriors, tal com apunten Pol et al. (s.d.), són molt importants perquè tenen un significat emocional per al pres (els recorda constantment el seu estat de reclusió). Per aquest motiu és important que siguin prou amplis i rics en estimulació i com diu Valverde (1988 citat per San Juan, 2010, p. 236), que permetin realitzar activitats, ja que un dèficit ocupacional pot ser la causa de problemes i discussions. En aquest sentit, la presó de Leöben està dotada de diversos espais exteriors que aporten varietat d'estimulacions i permeten realitzar diferents activitats (passejar, jugar a ping-pong, bàsquet, etc.). De tota manera, tal com apunta Ulrich (1984 citat per Hernández, Suárez i Hidalgo, 2005, p. 321), les vistes a un jardí i la possibilitat d'accedir-hi té un efecte terapèutic demostrat. En aquest cas, els patis de la presó de Leöben, segons les enquestes fetes als presos (Friedrich, 2008), no estan dotats de gaire vegetació. Això és degut en part, segons diu Weinberfer (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 160-162), per motius de seguretat, ja que la dissenyadora d'aquests espais assegura que la seva idea era col·locar-hi molta més vegetació.

Segons el CICR (CICR, 2013), la diversitat d'activitats que s'ofereixen a un detingut durant la seva permanència a la presó i la disponibilitat d'aquests serveis, ajudarà a un millor procés de rehabilitació. Com més hores passi un detingut realitzant activitats fora de l'àrea d'allotjament, més gran serà la possibilitat de mitigar els efectes negatius de la reclusió. Pel que fa a la presó de Leöben, aquesta està dotada de gran varietats d'espais diferents per realitzar diverses activitats, tant d'oci com d'esport (gimnàs, tennis, ping-pong, futbol, bàsquet, biblioteca, etc.), però el problema resideix, tal com apunten els presos i treballadors en l'enquesta (Friedrich, 2008), en el fet que, per una falta de treballadors penitenciaris dins el centre, no es pot gestionar la utilització d'aquests espais en un horari molt ampli. Per aquest motiu no poden optar a realitzar les activitats tant com voldrien.

Segons el CICR (CICR, 2013, p. 9), tot centre ha de tenir unes condicions de detenció que no siguin indignes per dur a terme la vida diària d'una persona. Segons ell, aquestes condicions engloben: el grau de respecte per part del personal penitenciari, les condicions materials de la detenció, l'accés a atenció mèdica, la possibilitat de mantenir relacions familiars i social i practicar alguna activitat física i d'oci, treballar i rebre capacitació vocacional. En aquest sentit, la presó de Leöben no disposa de gaires llocs de treball ni de cap aula de classe. Com han expressat els presos en les enquestes (Friedrich, 2008), el no tenir opció a activitats educatives, és un fet molt mal valorat ja que el poder practicar tals activitats els faria sentir autorealitzats i com diuen els treballadors el no fer-ho pot portar problemes de convivència. Això denota que el programa terapèutic del centre no és del tot adequat i ha de millorar en alguns aspectes. Com s'ha dit anteriorment, és important que els centres disposin d'un programa terapèutic i educatiu i d'uns bon espais, ja que ambdós factors contribuiran a una millor reinserció.

Així doncs, tal com diuen Pol et al. (s.d., pp. 2-3) un bon disseny en aquest tipus de centres decantarà els factors que conformen l'espai a alleujar l'experiència psicològica de l'intern. Segons els resultats de les enquestes de la presó de Leöben, un 87% dels presos i treballadors diuen que se senten còmodes amb les instal·lacions de la nova presó. A més a més, un 70% dels reclusos diuen que, tot i estar privats de llibertat, l'arquitecte ha aconseguit que s'oblidin d'aquesta condició en alguns moments del dia (Friedrich, 2008). Això demostra que l'arquitecte ha utilitzat uns bons criteris de disseny per resoldre els espais del centre. Com apunten Corraliza i Berenguer (2010, p. 62), el primer que es veu influenciat en la relació entre persona i medi és l'estat emocional del pres. Aquesta experiència emocional de l'ambient fa predisposar el reclús d'una forma determinada en aquell lloc. El significat que atorga el pres a aquell espai afectarà el seu comportament i les interaccions socials. Per aquest motiu és tan important la percepció que el pres tingui del lloc on haurà de convidaure reclòs durant un temps determinat. Com s'ha dit anteriorment, la presó de Leöben ha aconseguit generar una experiència emocional positiva en els presos.

5.2. Lledoners: alguns dels factors dels centres penitenciaris i del medi que tenen influència en l'individu

Com en la presó de Leöben, en aquest apartat s'analitza la idoneïtat dels espais de la presó de Lledoners, segons els criteris descrits anteriorment en el treball.

L'arquitectura de la presó de Lledoners busca integrar-se en l'entorn. Ubicada en un àmbit rural, enmig d'uns camps i lluny dels nuclis de població (Generalitat de Catalunya, 2013), fa que per a la gran majoria de la ciutadania passi desapercebuda. Fent referència al que diu San Juan (2010) sobre la importància d'apropar els problemes penitenciaris a la societat per treure prejudicis negatius d'aquesta envers el tema, ubicant aquestes institucions a prop de nuclis urbans, cal dir que, en aquest sentit, la localització i resolució formal de l'arquitectura d'aquesta presó no genera una interacció amb la societat, ja que passa desapercebuda. De tota manera, des del punt de vista programàtic del centre, un dels objectius del model de funcionament penitenciar català és apropar la societat a la presó a partir d'establir convenis amb entitats externes, com empreses col·laboradores que donin feina, promovent activitats de tipus teatral, musical, etc, dins el centre. Això fa que part de la població, la que pertany a aquestes entitats, sí que interactui amb la població reclusa i hi hagi una implicació en les problemàtiques penitenciàries.

Tal com diu Valverde (1991 citat per San Juan, 2010, pp. 237-238), els presos pateixen alguns problemes psicosocials derivats de la seva estança a la presó. Un és la falta de responsabilitat, que genera al reclus una mancança de control sobre la seva pròpia vida i una absència de responsabilització. Això passa perquè el pres depèn totalment del règim de la institució, que dirigeix totes les seves activitats. En el cas de la presó de Lledoners, tal com diu García (2014, annexa p. II), des que l'intern es lleva fins que se'n va a dormir ha de seguir un horari imposat pel centre que ha de complir. A més a més, les tasques domèstiques es consideren un treball remunerat, de manera que no tots els presos les realitzen. Per exemple, la bugaderia es fa de forma centralitzada i el pres només ha de dipositar la seva roba en una bossa i l'hi tornen neta. Aquesta forma de funcionament del centre fa que el reclus pugui patir aquest problema psicosocial un cop surti en llibertat.

El nou model penitenciar català es basa en comunitats més petites que divideix la població reclusa en petits grups homogenis, amb l'objectiu d'ajudar en els processos de rehabilitació i reinserció del pres, disposar d'un tracte més personalitzat per part dels treballadors i facilitar un millor govern de tots aquests espais (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Com bé apunten Cox et al. (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, pp. 155-156), les institucions petites en comparació de les grans, presenten menys casos d'amuntegament en els presos. Ittelson et al. (1974 citat per Sangrador, 1991) diu que aquestes centres creen millors relacions interpersonals i els

usuaris se senten més integrats en el grup i esdevenen més compromesos i implicats en la institució.

Aquest model de funcionament català reuneix tots els requisits que especifica el concepte d'unitat funcional (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997), de tal manera que genera una millor qualitat de vida dels interns i millora les relacions interpersonals en el centre, entre altres coses. Tal com diu García (2014), un fet important és que els treballadors en aquest centre, a diferència del model espanyol, treballen dins les instal·lacions de la presó. Això permet que el sistema de treball encara obtingui resultats més bons, ja que fa que el tracte personal entre treballadors i interns sigui més intens, permet una millor avaluació i revisió dels programes i una millor observació dels interns i detecció més primerenca dels problemes. Tot plegat, tal com diu el Ministerio de Justicia de la Nación (1997), fa que la qualitat de vida dels reclusos sigui més bona. A més a més, tal com apunta el CICR (2013), quan el nombre de persones en l'espai a vigilar és relativament baix, les condicions dels reclusos s'assemblen més a la vida normal, fet essencial per a la rehabilitació.

La presó de Lledoners està formada per un conjunt de petits edificis que es distribueixen a mode de ciutat, on cada edifici té determinada una funció (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Això, juntament amb la divisió de la població reclusa en unitats petites, permet implantar millor el sentit de territorialitat en cadascun dels espais del centre. Com van comprovar Altman, Nelson i Lett (1972 citat per Valera i Vidal, 2010, pp. 133-134) aquest sentit de territorialitat genera una millor organització social i més ordre en el centre. A més a més, aquesta configuració arquitectònica en petits edificis permet al reclus canviar constantment d'escenari al llarg del dia, fet que contribueix, tal com diuen Pol et al. (s.d.), a aportar gran varietat d'estímuls als presos i això ajuda a disminuir la sensació de reclusió. El gran ventall d'activitats que es poden realitzar en aquest centre (laborals, educatives, esportives, etc), contribueix també a disminuir la sensació de reclusió. Segons el CICR (2013), l'èxit de la reinserció dependrà, en gran part, de les oportunitats que s'ofereixin a un detingut per realitzar activitats durant la seva permanència a la presó.

Un dels grans problemes de la presó de Lledoners és que les cel·les són totes dobles i això no permet al reclus tenir privacitat. Com explica el Ministerio de Justicia de la Nación (1997), la falta de privacitat destrueix el sentiment d'autonomia personal i produeix en l'individu un sentiment d'incapacitat per controlar la seva interacció amb els altres. Aquests fets indueixen a comportaments antisocials i empitjoren la qualitat de vida dels reclusos. A més a més, en no tenir opció a la interacció voluntària i el fet d'estar permanentment acompanyat, tal com diu San Juan (2010), fa augmentar la sensació d'amuntegament i aquesta sensació, segons apunta Simmel (1905 citat per Hombrados-Mendoza, 2010, p. 148), incrementa les conductes aïllades i les reaccions agressives en

els presos. Wener i Keys (2006 citat per San Juan, 2010, p. 235) especifiquen que l'amuntegament constitueix un risc per a la salut mental i la convivència en el centre.

El sentit de territori primari és un altre dels factors que es veu afectat pel fet de compartir cel·la. Segons diuen Valera i Vidal (2010), els territoris primaris són de gran importància per als individus, suposen una extensió de la identitat i autoestima i la seva manera d'implantar-lo és amb la personalització de l'espai. El fet de ser una cel·la doble i no tenir, a més a més, gaires possibilitats per personalitzar-la, disminueix la possibilitat que el reclus s'identifiqui amb ella i la percebi com el seu espai. L'ambigüitat territorial pot ser causant d'un increment de conductes agressives. A més a més, en compartir cel·la i no delimitar bé els territoris, es pot veure afectat l'espai personal de l'individu, el qual, si percep que el seu espai s'està envaint, donarà mostres de tensió emocional (Martínez-Trovisco, 2010).

La dimensió d'una cel·la de Lledoners és de 6 metres quadrats, amb serveis sanitaris inclosos. No es compleix, doncs, amb les normes mínimes que proposa el CICR (2013) per donar una bones condicions de detenció als reclusos (la dimensió ha de ser d'un mínim de 6,6 metres quadrats amb serveis sanitaris inclosos, per a cel·les individuals). A més a més, com diu García (2014, annexa p. VII) són cel·les que van ser pensades per funcionar com a individuals; un cop s'han ampliat a dobles, no s'han adaptat. Per exemple, els equipaments sanitaris no permeten que el reclus faci les seves necessitats de forma privada, ja que no hi ha cap paret divisòria entre el bany i l'habitació. Això fa que no es compleixi amb el mínim imposat pel CICR (2013), que diu que els reclusos que utilitzin les instal·lacions sanitàries no hauran de ser vistos per altres detinguts. Amb l'espai destinat a guardar-hi els efectes personals i l'escriptori, passa el mateix; han estat pensats per a una sola persona.

És important citar el treball fet per Osmond (s.d. citat per Sangrador, 1991, p. 163), on parla dels efectes nocius que tenen els passadissos lineals. Especifica que afavoreixen l'aïllament social, entorpeixen les interaccions, incrementen la sensació de confinament i produeixen un efecte de monotonia que dificulta la privacitat i la conducta territorial dels individus. En el centre de Lledoners, els passadissos que distribueixen les cel·les són lineals i sense estímuls, ja que no tenen finestres que permetin veure part de l'ambient exterior del centre, entre altres coses. I tal com diuen Pol et al. (s.d., p. 6), els espais de connexió han de permetre una diversificació dels estímuls visuals o paisatgístics que relaxin, a poder ser vistes llargues.

És important crear uns ambients càlids i acollidors en aquest tipus de centres. Segons San Juan (2010), el caràcter despersonalitzat i deshumanitzat d'aquests llocs no afavoreix la seva cura i manteniment per part dels presos, i Ittelson et al. (1978; 1974 citat per Sangrador, 1991) diu que si l'entorn és monòton i sense estímuls augmenta la conducta aïllada-passiva. L'aspecte asèptic i despersonalitzat és fàcilment evitable amb l'ús de

colors càlids, mobiliari domèstic i llum adequada. Pel que fa referència als espais interiors de la presó de Lledoners, per norma general, tenen un caràcter despersonalitzat i molt monòton. Tots els espais tenen les parets blanques i el mobiliari pràcticament acromàtic. A més a més, aquest mobiliari és de caràcter industrial, s'allunya molt del mobiliari domèstic, que aportaria més calidesa als espais. Tal com van comprovar Holahan i Saegret (1973 citat per Sangrador, 1991, p. 165) aquest tipus d'ambients augmenten la conducta passiva, disminueixen les interaccions socials i empitjoren les actituds del pres cap al medi.

Pel que fa al tema de la il·luminació natural, segons García (2014), totes les estances del centre tenen bona il·luminació natural i ventilació. Aquestes compleixen amb les normes mínimes imposades pel CICR i les RMTR (CICR, 2013) i aporten unes bones condicions d'il·luminació a l'ambient. A més a més, a pràcticament totes les estances hi ha aire condicionat i calefacció, permetent adequar la temperatura; fet molt important ja que, com diu Rodríguez Sanabra (1991, p. 118), la calor produeix, entre altres coses, un augment de la irritabilitat, que es pot associar a la presència d'altres persones.

Per altra banda, segons un estudi que van realitzar Ruback i Carr (1984 citat per Hombrados-Mendieta, 2010, p. 155), la percepció de control augmenta el sentiment de satisfacció cap a l'espai i redueix els símptomes de malestar físic i amuntegament. En el centre de Lledoners, el pres té poca capacitat de control sobre els espais; tot el funcionament del centre està molt pautat (per exemple, hi ha moltes cadires enganxades a terra) i hi ha poca opció a la personalització o interacció amb els espais.

Un aspecte important d'aquest centre és que com que està ubicat en un entorn natural amb vegetació i en un terreny amb pendent, com diu García (2014), permet des de molts punt de la presó, tant des dels espais exteriors com interiors, contemplar el paisatge natural que envolta el centre. Segons Ulrich (1984 citat per Hernández, Suárez i Hidalgo, 2005, p. 321), la contemplació d'un ambient natural té una forta capacitat restauradora i efecte terapèutic per a les persones confinades en aquests tipus de centres. Està demostrat que qualsevol paisatge amb vegetació és preferible a un ambient que no en tingui. Per contra, tal i com diuen Pol et al. (s.d.) la visió constant d'un espai obert al qual el pres no pot accedir, pot augmentar la tensió en els reclusos, per voler aconseguir la llibertat.

Els espais exteriors de la presó, com diu Valverde (1988 citat per San Juan, 2010, p. 236), si tenen un dèficit ocupacional poden ser la causa de problemes, com ara discussions. En el cas de Lledoners, hi ha diferents ambients exteriors, cadascun d'ells destinat a un tipus d'activitat en concret (piscina, camp de futbol i basquet, hort, etc.). Això fa que en tot moment es pugui fer alguna activitat. Per altra banda, Pot et al. (s.d.), diuen que els espais exteriors han de ser prou rics en estimulació i amplis perquè les mesures de contenció no els facin aclaparadors. La presó de Lledoners té dos espais ben grans per ampliar les visuals i, a més a més, totes les parets exteriors són de colors

terrosos en diferents tonalitats, la qual cosa aporta més calidesa a l'ambient i no el fa semblar tant monòton (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008).

El centre penitenciari de Lledoners està preparat per oferir gran varietat d'activitats, tant lúdiques com d'exercici físic, com de treball i educatives. Segons el CICR (2013), com més hores passi un detingut fent activitats fora de l'àrea d'allotjament, més gran serà la possibilitat de mitigar els efectes negatius de la reclusió. Per altra banda, com diu el CICR (2013), el disseny dels espais d'una presó ha de reflectir la forma de funcionament del centre, els seus objectius i les activitats que s'hi duguin a terme en el programa educatiu, per aportar un bon ordre i organització. D'aquesta manera, el disseny espacial de la presó de Lledoners va en relació al seu programa i distribueix les diferents activitats en els espais d'una forma molt clara i ordenada, mitjançant el carrer central, per on s'accedeix al centre, i cada tipologia d'activitat s'ubica en un edifici diferent.

Finalment cal dir que, com apunta el CICR (2013, p. 9), els centres penitenciaris han de reunir unes condicions de detenció mínimes perquè el pres pugui dur a terme una vida digna que ajudi en el seu procés de rehabilitació. Aquestes condicions són: grau de respecte per part del personal penitenciari, condicions materials de la detenció, accés a l'atenció mèdica, possibilitat de mantenir relacions familiars, practicar alguna activitat física i d'oci i treballar i rebre capacitació vocacional. En el cas de la presó de Lledoners, tots aquests factors estan previstos i pràcticament tots compleixen de sobres amb les normes mínimes imposades pel CICR o les RMTR.

5.3. Comparativa dels dos centres penitenciaris

Leoben. Justiz, 2004

Lledoners. Generalitat de Catalunya, 2013

Tornant a fer referència al que deia San Juan (2010) sobre la necessitat d'apropar els problemes penitenciaris a la ciutadania, veiem com cadascuna de les presons aborda aquest fet des d'una perspectiva diferent. La presó de Leoben se situa en un nucli de població urbana i pretén captar l'atenció de la gent fent una arquitectura exuberant i alhora, amb les façanes transparents, mostrar a la població la vida que es fa dins el centre, per normalitzar la situació i treure'n tabús. Estableix un vincle entre societat i reclus de

forma indirecta, amb la intenció de fer reflexionar la població. En canvi, la presó de Lledoners se situa en un paratge natural de camps, sense població al voltant, i opta per una arquitectura que passa totalment desapercebuda. Molta gent no és conscient que té a prop una presó. S'apropa a la ciutadania d'una forma menys vistosa però més directa, per mitjà de convenis amb entitats i empreses, generant el vincle entre ciutadà i reclus dins la presó.

Com s'ha dit anteriorment, els factors psicosocials que pateixen els individus a causa de la seva estada a la presó, poden dificultar la reinserció social del reclus quan queda en llibertat i ser els causants d'una nova recaiguda. Aquests factors poden ser agreujats per una mala planificació en el funcionament dels centres i els seus espais (Valverde, 1991 citat per San Juan, 2010, pp. 237-238). En aquest sentit, la presó de Leöben reproduceix, en la mesura del possible, el funcionament de vida en llibertat dins el centre, donant la màxima autonomia als presos, tant pel que fa al lliure moviment dins les diferents estances del centre com pel que fa a les tasques que duen a terme en el seu dia a dia. Això ajuda que els reclusos no pateixin alguns d'aquests factors psicosocials un cop surten en llibertat, ja que la vida dins i fora del centre s'assembla molt més. L'arquitecte té molt presents aquests factors a l'hora de dissenyar la presó, perquè com expressa en una entrevista Hohensinn (2008 citat per Taz, s.d.), el fet de reproduir la vida del món exterior en el centre és, en part, per aconseguir l'estabilitat emocional dels presos mentre conviuen dins la presó i facilitar-los l'adaptació a la vida normal un cop surtin en llibertat. Per contra, el funcionament de la presó de Lledoners, com apunta García (2014, annexa p. II), està molt pautat; els presos tenen sempre un horari i unes obligacions a seguir, imposades per l'equip del centre, que els elabora un programa de tractament. A més a més, moltes de les tasques domèstiques no les realitzen ells (cuinar, rentar, etc.) Aquests fets allunyen la vida dins d'aquesta presó de la realitat de vida en llibertat i fan que augmentin les probabilitats que els presos pateixin problemes psicosocials, com són la presonització i falta de responsabilitat, un cop surten en llibertat. Com diu la regla 61.1 de les RMTR (2010, p. 42), "s'ha de mirar de reduir les diferències que hi pugui haver entre la vida a la presó i la vida lliure".

Les dues presons es basen en un sistema penitenciari molt semblant al d'unitat funcional que explica el Ministerio de Justicia de la Nación (1997). Són centres de dimensions reduïdes que subdivideixen la població reclusa en unitats amb autonomia de funcionament propi, creant grups de reclusos amb característiques semblants, amb la finalitat que formin comunitats homogènies que els permetin desenvolupar una identitat comuna entre ells i el personal de l'equip. Aquesta forma d'organització incrementa el contacte entre interns i amb els treballadors, intensificant així les relacions i fent-les més íntimes. Permet un tractament més individualitzat i una detecció més ràpida dels problemes (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997). Ittelson et al. (1974 citat per Sangrador, 1991) diu que en les comunitats petites els usuaris se senten més integrats en el grup i esdevenen més compromesos i implicats en la institució. Però la gran diferencia

entre ambdues presons resideix en el fet que en la presó de Leöben els grups estan formats per 15 interns i, en canvi, en la de Lledoners, per 128 reclusos. D'aquesta manera, la presó de Leöben a diferència de la de Lledoners, possibilitarà i intensificarà tot el descrit anteriorment d'una forma més fàcil i en conseqüència permetrà un millor funcionament dins el centre. Com apunta el CICR (2013), quan el nombre de persones en l'espai a vigilar és relativament baix, les condicions dels reclusos s'assemblen més a la vida normal, fet essencial per a la rehabilitació. Aquesta diferència de nombre de reclusos per grup també fa que l'espai per persona dins la presó sigui molt diferent. Leöben té una ràtio d'espai per pres molt més gran, cosa que contribueix a tenir menys sensació d'amuntegament que en la presó de Lledoners.

Per altra banda, hi ha una diferència important entre ambdues presons. A la de Leöben, els treballadors penitenciaris tenen ubicats els seus departaments de treball fora de les instal·lacions de la presó on fan vida els reclusos. Això fa que duguin a terme la seva feina fora d'aquestes instal·lacions i en conseqüència tinguin menys contacte amb els interns, fet que dificulta establir relacions íntimes amb els presos i no detectar alguns dels problemes i inquietuds que es deriven del seu dia a dia. Com bé expressen els reclusos en les enquestes, els treballadors moltes vegades són els seus confidents i en la nova presó troben a faltar més contacte amb ells (Friedrich, 2008). Per contra, a la presó de Lledoners, els despatxos dels treballadors penitenciaris estan ubicats dins les instal·lacions del centre. Com diu García (2014), l'intern pot accedir fàcilment a parlar amb ells, en cas de qualsevol problema o dubte, i es crea així una relació més propera entre intern i treballador. A més a més, permet l'observació dels interns d'una forma més directa, cosa que ajuda a detectar abans les possibles confrontacions entre presos, conductes negatives, etc. Així doncs, la presó de Lledoners facilitarà, en aquest aspecte, una millor revisió i avaluació dels programes de reinserció i rehabilitació.

Per altra banda, tal com diu San Juan (2010, p. 235) el caràcter despersonalitzat i deshumanitzat que normalment tenen aquests centres no afavoreix la seva cura i manteniment per part dels presos. Els resulta molt difícil vincular-se amb un espai d'aquestes característiques. Un ambient amable pot reforçar l'adquisició de nous hàbits, actuar com a funció formativa i de transmissió de valors, i això ajudarà en el procés de rehabilitació del reclus. L'aspecte asèptic i despersonalitzat és fàcilment evitable amb l'ús de colors càlids, mobiliari domèstic i llum adequada. Les dues presons busquen allunyar-se dels estereotips d'arquitectura penitenciària, tot i que la presó de Leöben ho porta a l'extrem, abordant tots els espais com si es tractés d'una vivenda. Tal com diu Hohensinn en una entrevista:

“en el primer pla del meu treball com a arquitecte es troba el component social. Al centre del nostre interès, la persona, que és sempre entesa com un usuari. Així la presó no és compresa de forma diferent a una vivenda”. (Hohensinn, 2008, citat per Taz, s.d.)

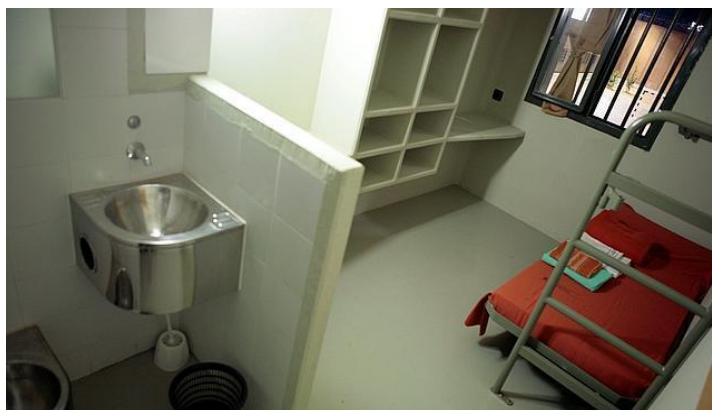

A més a més, l'artista Flora Neuwirth, encarregada de dissenyar els espais residencials de la presó, en una entrevista Neuwirth (2006 citat per Friedrich, 2008, pp. 162-165), explica que es va inspirar en la vida quotidiana del món exterior per crear els espais. Així doncs, va triar mobiliari domèstic i elements de la vivenda de qualsevol persona que viu en llibertat. A la presó de Lledoners, tal com diu García (2014, p. VIII), “arquitectònicament s’ha intentat dissenyar una presó en què l’impacte visual de la presó tradicional desaparegui, que hi hagi molt vidre, i també està pensada perquè es pugui veure el paisatge de fora”. D’aquesta manera, el disseny d’aquesta presó elimina alguns dels estereotips de la tradicional arquitectura penitenciària però, en essència, se segueix respirant la sensació de presó, ja que hi ha altres elements, com per exemple el mobiliari de caràcter industrial, que t’ho segueix recordant.

Les dues institucions pretenen crear uns espais rics en estimulació. Com diuen Pol et al. (s.d.), el conjunt de l’estructura del centre ha de permetre la varietat d’escenaris per cobrir les necessitats d’estimulació diverses que un intern necessita per mitigar la sensació de monotonia i tensió que pot generar la reclusió. En aquest sentit, cada presó aborda aquest tema des d’una perspectiva diferent. La presó de Leöben està formada per un sol edifici, però cada estança té una varietat de colors, materials i mobiliari que aporten a l’ambient una gran calidesa i diversitat espacial. A la presó de Lledoners, en canvi, totes les estances tenen un caràcter molt similar, amb colors molt semblants. El material i el mobiliari hi passen desapercibuts. Això fa que els ambients siguin molt monòtons. Però, en canvi, està constituïda per diverses edificacions petites, unides entre si per carrers exteriors, que permeten a l’usuari canviar constantment d’escenari i estar constantment en contacte amb l’exterior, aportant diversitat d’estímul.

Leöben. Reddit, 2014

Lledoners. Abc, 2012

Pel que fa a les cel·les de la presó on dormen els reclusos, hi ha una diferència molt notable entre ambdues presons. En primer lloc, en la presó de Leöben pràcticament totes les cel·les són individuals i, en canvi, a la de Lledoners totes són dobles. Aquest fet fa que a la primera presó el reclus pugui assolir uns nivells de privacitat que a la segona no és possible. Com s’ha dit anteriorment, la privacitat contribueix a la conservació de l’ordre de grup, ajuda a crear una bona convivència, permet que el pres estableixi una

identitat pròpia i que alliberi les emocions derivades de la vida diària (Ministerio de Justicia de la Nación, 1997). Així doncs, la presó de Leöben possibilitarà un ambient entre reclusos molt més bo i fructífer que a la presó de Lledoners; fet que ha quedat demostrat en els resultats de les enquestes fetes als reclusos de la presó de Leöben. Diuen que el fet d'estar en cel·les individuals que els permeten escollir les seves relacions i el grau de privacitat desitjat en cada moment i poder-se aïllar en cas de començar a percebre un aldarull i passar estona amb ells mateixos, els ajuda a relaxar-se i se senten més segurs. Asseguren que, gràcies a això, a la presó hi ha menys conflictes i que la seva qualitat de vida ha millorat (Friedrich, 2008). En el cas de Lledoners, a part de no donar opció a la privacitat amb tot el que això comporta, en conviure en cel·les dobles, s'hi sumen els efectes negatius de no poder establir, d'una manera clara, el sentit de territorialitat primari. A causa d'això es pot veure afectat també l'espai personal de cada reclus. Com diuen Valera i Vidal (2010), els territoris primaris són molt importants i necessaris per als individus, suposen una extensió de la identitat i de l'autoestima. Martínez-Trovisco (2010) apunta que, quan l'individu percep que el seu espai personal s'envaeix, dona mostres de tensió emocional.

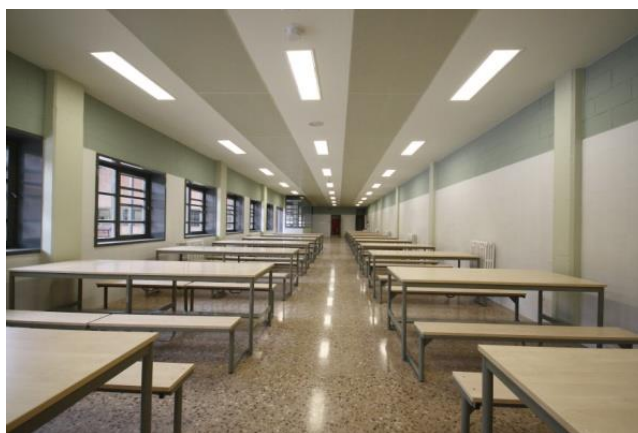
Per altra banda, la presó de Leöben utilitza mobiliari domèstic amb materials que donen calidesa i color a l'espai. Com diu Friedrich (2008), totes les cel·les tenen mobiliari fix de fusta massissa i prestatgeries i altres elements mòbils. Part del mobiliari és mòbil per permetre varietat distributiva en els espais. Com que els presos no poden escollir la cel·la on volen viure, se'ls permet que la personalitzin al seu gust i segons les seves necessitats. La possibilitat de personalitzar els espais ajudarà l'individu a establir un sentit de territorialitat primària i en conseqüència d'identitat personal, i mitigarà els efectes psicològics negatius de la reclusió. S'ha de permetre la personalització dels espais a través de la decoració, l'ús de colors alegres i mobiliari mòbil i lleuger (Farbstein i Wener, 1912 citat per Pol et al., s.d., p. 5). La capacitat de control que el pres pot exercir sobre l'espai, com diu Zimring (2002 citat per San Juan, 2010, p. 239), és un fort predictor de satisfacció i genera millors actituds del pres cap al medi que el reclou. A la presó de Lledoners passa tot el contrari, s'utilitzen materials d'obra i de tipus industrial, que generen un ambient monòton i amb manca d'estímuls. En resulta un espai més angoixant. A més a més, el nivell de personalització i apropiació de l'espai és pràcticament nul, tot el mobiliari està ancorat a terra i només hi ha un plafó de suro perquè el reclus hi pugui enganxar alguna fotografia.

Ambdues presons tenen les instal·lacions sanitàries incloses dins la cel·la. Es compleixen, per tant, les regles imposades per les RMTR (CICR, 2013), que indiquen que tot reclus s'ha de poder proveir d'aigua potable sempre que ho necessiti, ha de poder dutxar-se com a mínim un cop per setmana i satisfer les seves necessitats naturals en el moment oportú. Però, a diferència de la presó de Leöben, la de Lledoners no té cap paret divisòria entre el bany i l'espai de dormir. No compleix, per tant, amb la norma expressada pel CICR (2013), que diu que tot reclus ha de poder fer les seves necessitats

sense ser vist per cap altre pres. Una altra diferència que aporta una qualitat de vida més bona als reclusos que conviuen a la presó de Leöben és la dimensió de les cel·les. La presó de Leöben té cel·les individuals d'11,29 metres quadrats (Friedrich, 2008), mentre que la de Lledoners té cel·les dobles de 6 metres quadrats (3 metres quadrats per persona) (García, 2014, annexa p. VII). Això torna a fer que aquesta última presó no compleixi amb els mínims descrits pel CICR (2013), que diu que les cel·les compartides han de tenir un espai mínim per persona de 3,4 metres quadrats sense incloure l'espai per als serveis sanitaris. Aquestes normes que el CICR estableix estan enfocades a donar unes pautes mínimes perquè els dissenys arquitectònics penitenciaris permetin als reclusos dur a terme una vida en dignitat. El no compliment d'alguna d'aquestes normes mínimes contribuirà a reduir la qualitat de vida dels presos.

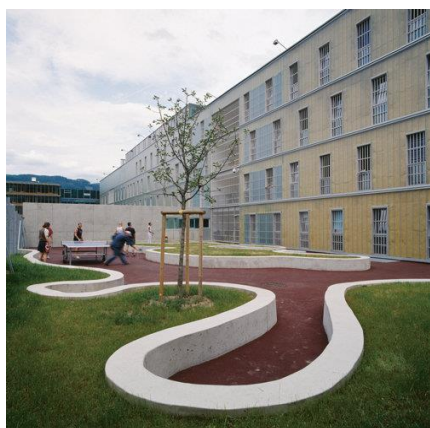
Leöben. Hohensinn Architektur, s.d.

Lledoners. Generalitat de Catalunya, 2013

En els espais comuns de les àrees d'allotjament, es repeteixen alguns dels patrons descrits a les cel·les. Per una banda, la presó de Leöben utilitza mobiliari de caràcter domèstic propi d'una vivenda, que aporta a l'ambient varietat de colors. En canvi, en la presó de Lledoners, s'utilitza mobiliari industrial i colors amb una gamma cromàtica semblant que aporten al conjunt de l'espai un aspecte despersonalitzat i monòton. Tal com diuen Ittelson et al. (1978; 1974 citat per Sangrador, 1991), si l'entorn és monòton i no hi ha estimulació, augmenta la conducta aïllada-passiva del pres. En aquesta direcció, cal dir que els espais sobredimensionats en aquest tipus de centres solen resultar freds i baixos en estimulació. Per altra banda, aquests espais comuns que formen part de les àrees d'allotjament, a la presó de Leöben, el pres els utilitza de forma autònoma, sense necessitat de supervisió per part del treballador. Per exemple, es netegen la seva pròpia roba, es cuinen el seu menjar, poden anar a la sala d'estar en qualsevol moment al llarg del dia, etc. (Friedrich, 2008). En canvi, a la presó de Lledoners, com diu García (2014), aquests espais s'utilitzen amb un horari imposat per la direcció del centre. Els presos, dins les seves àrees d'allotjament (mòdul ordinari), no poden moure's lliurement i realitzar certes tasques de forma autònoma. Per exemple, són persones externes les que renten la roba i fan el menjar. Com ja s'ha dit abans, aquests patrons de funcionament ajuden a crear problemes psicosocials en els reclusos un cop surten en llibertat, per la diferència que existeix entre el funcionament de la vida dins i fora del centre.

Pel que fa a les zones exteriors d'oci i temps lliure, veiem una gran diferència entre les dues presons. En la presó de Leöben s'hi permeten activitats més tranquil·les i estàtiques, que fan possible les converses íntimes entre reclusos i els passejos, ja que pràcticament tot l'espai està ocupat pels bancs de formes orgàniques. En canvi, la presó de Lledoners destina aquest espai a la pràctica d'activitats més mogudes. Pràcticament tot l'espai està ocupat per la pista de futbol i les cistelles de bàsquet. Només hi han deixat una part petita per fer un hort. D'aquesta manera s'intenta evitar que es produeixin converses entre reclusos ja que no hi col·loca cap banc. S'incita així als presos a practicar esport durant el seu temps lliure. Això es pot explicar segons el que diu Valverde (1988 citat per San Juan, 2010, p. 236), que especifica que és important que els espais de temps lliure donin opció a realitzar activitats, ja que si els presos no tenen el temps ocupat, en aquests espais hi pot haver discussions, casos de drogodependència, etc. A més a més, també és important que aquests espais siguin amplis i rics en estimulació perquè les mesures de contenció no els facin angoixants. En aquest sentit, la presó de Leöben té un espai molt més ric en estimulació, ja que utilitza més varietat de materials i colors que la presó de Lledoners, que torna a donar un aspecte de monotonia visual.

Leöben. Ögfa, s.d.

Lledoners. Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, p. 16

Pel que fa a l'entorn on estan ubicades les presons, ambdues estan envoltades de vegetació; les arquitectures dels dos centres estan creades per permetre la visió d'aquest entorn, però cadascuna d'elles utilitza recursos diferents per possibilitar aquesta visió. Com diu García (2014, annexa p. VI), la presó de Lledoners està situada en un terreny amb pendent, que els arquitectes han respectat a l'hora de construir la presó. D'aquesta manera, des de l'interior del centre s'amplia el camp de visió i es permet observar part de l'ambient exterior sense que el mur perimetral de seguretat que envolta les instal·lacions sigui un impediment. Això també pretén ampliar les visuals, ja que com diu García (2014, annexa pp. VIII-IX), un dels problemes que genera estar reclòs durant un temps en una presó és que, normalment, les visuals dins un centre penitenciari són molt curtes i un cop el pres surt en llibertat, es mareja amb els espais amplis. Per altra banda, la presó de Leöben amplia aquest camp de visió i permet veure l'ambient natural que envolta la presó a partir de col·locar gran multitud d'obertures cap a l'exterior, amb façanes molt

transparentes. Segons Ulrich (1984 citat per Hernández, Suárez i Hidalgo, 2005, p. 321), la contemplació d'un ambient natural té una forta capacitat restauradora i efecte terapèutic per a les persones confinades en aquests centres.

El CICR (2013) apunta que l'èxit de la reinserció dependrà, en gran part, de les oportunitats que s'ofereixin a un detingut per realitzar activitats durant la seva permanència a la presó. En aquest sentit els dos centres tenen gran varietat d'espais per realitzar activitats esportives (pista de futbol i bàsquet, gimnàs, ping-pong, etc.). A més a més, també hi ha altres instal·lacions com biblioteca, sales multimèdia, etc. Però la gran diferència entre ambdues presons és que la de Leöben no té espais destinats a la pràctica d'activitats laborals o educatives, fet molt mal valorat pels interns. Com diuen en les enquestes (Friedrich, 2008), un lloc de treball durant el període de detenció és molt important, per distreure's, guanyar diners i sentir-se més autorealitzat durant l'estada a la presó. En aquest sentit, la presó de Lledoners disposa d'un ventall molt ampli d'activitats laborals i educatives, que permeten al pres escollir entre una gran varietat de cursos i d'opcions laborals. Un dels objectius del nou model penitenciari català és aconseguir que la persona condemnada no consideri la reclusió com un temps perdut, sinó com una oportunitat per redreçar la seva trajectòria personal, familiar, social i laboral (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008). Així doncs, si bé els dos factors primordials que influencien en la reinserció i rehabilitació de la persona presa són el programa terapèutic i educatiu del centre i les seves condicions espaials, es pot dir que, la presó de Leöben té unes bones condicions en els seus espais però li falta un programa terapèutic i educatiu que acompanyi el pres en el seu procés de reinserció i rehabilitació. Lledoners, en canvi, té un programa molt ben elaborat i implantat però alguns problemes en la resolució dels seus espais.

CAPÍTOL 6.

Conclusions

A partir de la recerca desenvolupada en aquest treball, que busca entendre la influència que tenen els espais penitenciaris en el procés de reinserció i rehabilitació de les persones preses, per establir uns criteris de disseny adients per a la creació de nous centres, es pot concloure en primera instància que aplicar uns criteris de disseny en tots els espais on fan vida les persones, ben pensats i adequats a les seves necessitats concretes, és de summa importància, ja que aquests espais tindran una influència i repercussió en els estats d'ànims, comportament, rendiments, interaccions socials i salut física i psicològica dels individus.

Segons les bases teòriques que estableix la psicologia ambiental (disciplina centrada a analitzar i comprendre les relacions i influències del medi que ens envolta sobre l'individu), es pot dir que existeixen un seguit de factors que actuen com a condicionants capaços d'alterar certs aspectes dels individus, fent més positiva o negativa l'experiència que cada persona tindrà en un espai determinat i fent possible, en major o menor mesura, determinades conductes. Els factors més significatius es divideixen en tres grans grups: factors físics mediambientals, trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial i factors derivats del medi construït. D'aquesta manera, pren especial importància ser conscient de la influència que exerceixen aquests tres grups de factors en els individus perquè, en dissenyar un espai, es modulin de tal manera que generin experiències i influències positives.

Així doncs, quan els factors físics mediambientals no es modulen adequadament en els espais, les persones poden patir el que s'anomena estrès ambiental. Aquest tipus d'estrès pot dur un individu a contraure malalties cardiovasculars, respiratòries, mals de cap, úlceres, etc. Generar canvis en l'estat d'ànim, com ira, ansietat, depressió, agressivitat, etc. Induir a comportaments antisocials que perjudiquin les relacions interpersonals i provocar canvis en els rendiments de certes tasques, com per exemple, en el temps de reacció de l'individu.

Quan els factors que formen part dels trets de la personalitat humana derivats de la percepció espacial no es gestionen adequadament en els espais, poden induir a comportaments antisocials i a conductes agressives, crear tensió emocional i problemes d'identitat social i personal. Si per contra són ben gestionats, poden ajudar a l'organització social, com per exemple, a la conservació de l'ordre de grup i la convivència entre individus; també poden ajudar a alliberar emocions derivades de la vida diària, permetre establir un sentit d'identitat personal i desenvolupar processos d'autoavaluació, la qual cosa ajuda a mantenir un sentit d'autonomia.

Quan els factors derivats del medi construït es gestionen de forma incorrecta, no animen a la formació de relacions humanes estables, afavoreixen l'aïllament social i entorpeixen les interaccions, incrementen la sensació d'amuntegament i produeixen un efecte de monotonia, coses que afecten la privacitat i territorialitat de l'individu, entre altres; també poden induir als individus a adoptar una conducta aïllada-passiva. Per contra, quan aquests factors són adequats, ajuden a crear millors relacions interpersonals que generen una implicació més gran i més compromís entre la gent i fomenten la participació de les persones en certes tasques. Ajuden també a incrementar la comunicació i interacció entre persones; generen millors actituds dels individus cap al propi medi i tenen efectes terapèutics positius que afecten directament l'estat d'ànim. En definitiva, ajuden a generar un millor funcionament en aquests espais.

Quan parlem d'institucions penitenciàries, tots aquests factors tenen més importància, per la condició d'espai tancat d'aquests centres, on les persones hi entren de forma involuntària i no tenen opció de sortir-ne. La influència d'aquests factors s'exponencia i afecta de forma molt més negativa als individus. La mala gestió d'aquests factors pot dur els reclusos a estats de tensió i agressivitat i generar més confrontacions verbals i físiques entre ells. Per tots aquests motius és tan important crear un entorn adequat en aquests centres, que ajudi a fer, de l'estada a la presó, una experiència el màxim de positiva possible per al reclus i alhora crear unes condicions de vida dignes. Aquests fets afectaran de forma positiva en el procés de rehabilitació i reinserció social del reclus.

Fer de la presó una experiència positiva per a l'individu resulta molt difícil, ja que aquesta institució, per la pròpia condició de privar de llibertat, porta intrínseca una sèrie de repercussions negatives inevitables, com per exemple problemes psicosocials. Però en la mesura que sigui possible, s'ha d'intervenir en tots els factors possibles perquè ajudin a crear una experiència més bona en les persones que conviuen en aquests centres. Així doncs, des de l'àmbit dels espais, s'ha de fer una bona planificació de disseny a l'hora de construir un centre o reformar-lo, que vagi en consonància amb la metodologia de treball implantada en el centre, per dur a terme un bon ordre i funcionament, vetllar per la seguretat i la dignitat dels presos i ajudar-los en la seva rehabilitació. Per fer un bon disseny, s'han de tenir en compte un seguit de factors que s'expliquen a continuació.

En aquests tipus d'institucions, és desitjable que els residents puguin personalitzar les seves habitacions i en general participar en les decisions sobre el seu entorn, fet que contribuirà a incrementar l'apropiació de l'espai i disminuir la seva vulnerabilitat, en donar un sentit de territorialitat a l'individu i aportar-li un territori primari que ajudarà a enfortir el seu sentit d'identitat personal. Tot això contribuirà a establir un ordre i equilibri en les interaccions socials dels individus del centre on conviuen.

Per altra banda, si bé la personalització i apropiació de l'espai és de summa importància en aquestes institucions per mitigar els efectes psicològics de la reclusió i fomentar les bones interaccions i comportaments, també pren rellevància la configuració i distribució

de l'espai, que permet que el reclus canviï constantment d'ambient per afavorir la diversitat d'estimulacions necessàries per evitar la monotonia i apaivagar el sentiment declusió. En aquest sentit, és important que els espais exteriors estiguin dotats de gran varietat d'estímuls i tinguin una activitat clara assignada per realitzar-hi. S'ha de tenir en compte que en aquest tipus de centres els espais sobredimensionats pel seu baix nivell d'equipaments i de personalització, solen resultar excessivament freds i els que tenen unes dimensions excessivament reduïdes, aclaparadors.

És també imprescindible dotar els espais de bona il·luminació i ventilació natural, amb finestres amb vistes llunyanes que amplii els horitzons i permetre la contemplació d'un entorn natural amb la possibilitat d'accedir-hi, ja que té efectes terapèutics sobre els estats d'ànim; s'han de reduir els nivells de soroll, utilitzant elements arquitectònics menys robustos i adequar la temperatura dels espais, ja que aquests factors mal gestionats poden contribuir a generar conductes d'irritabilitat en els individus. És també important evitar el caràcter deshumanitzat i asèptic, que no ajuda que el pres s'identifiqui amb l'espai i en conseqüència no el cuidi i s'hi impliqui. Això es pot resoldre fàcilment amb mobiliari domèstic i colorit.

Un altre factor molt important, en aquests centres, és permetre la privacitat dels reclusos en algun moment del dia, com per exemple optant per cel·les individuals. D'aquesta manera el pres tindrà opció a la interacció voluntària amb els altres, fet que reduirà la sensació d'amuntegament, ajudarà a la relaxació i evitarà disturbis entre presos. I és molt important, també, evitar l'excés de població en aquests centres, ja que sinó fa que augmentin la sensació d'amuntegament del pres, les conductes agressives i impossibilita fer un ús adequat de les instal·lacions i activitats dels centre.

Són preferibles les institucions petites, que permeten un tracte més individualitzat dels interns per part dels treballadors, una millor observació dels reclusos i una detecció més primerenca dels problemes. Aquest tipus d'institucions incrementen el contacte dels interns entre ells i amb els treballadors, intensifiquen les relacions fent-les més íntimes, redueixen la sensació d'amuntegament i en general aporten unes millors condicions de vida.

Així doncs, el disseny ha de preveure la varietat espacial que porti estímuls, la domesticitat i calidesa, promoure l'apropiació i personalització dels espais on el reclus tingui cert grau de control i utilitzar mesures de contenció eficaces, visibles, però no arrogants. Dissenyar tenint en compte les necessitats, característiques i expectatives dels presos per fer espais més amables, sense necessitat d'imposició constant i on els reclusos puguin participar de l'espai, crearà ambients institucionals més apropiats i eficients.

Finalment cal dir que s'han de tenir en compte unes condicions mínimes de detenció que respectin unes dimensions en els espais d'allotjament, que permetin l'accés a l'aigua potable i a la higiene dels reclusos. L'accés a un entorn saludable i als serveis bàsics que

permeten satisfer les necessitats fisiològiques dels reclusos, en el moment oportú i de forma polida, són molt important perquè visquin en condicions de detenció dignes. Tots aquests fets contribuiran a crear un bon ordre i funcionament en el centre, la qual cosa repercutirà de forma positiva en l'estat d'ànim del pres.

Així doncs, en aquestes institucions hi ha un seguit de condicionants que repercuteixen en l'individu i influeixen en la seva rehabilitació i reinserció. Un d'aquests factors és l'espai, però no és l'únic. Hi ha factors que no formen part de les condicions dels espais, que també s'han de tenir en compte en una institució penitenciària per obtenir uns bons resultats de reinserció. Promoure l'aproximació de la ciutadania als problemes socials, ajudant a treure els prejudicis tan negatius que hi ha envers les persones que entren a la presó, ajudarà el pres, un cop surti de la presó, a adaptar-se millor a la vida en llibertat i en conseqüència a no recaure en el fet delictiu. És també molt important elaborar un programa terapèutic i educatiu en el centre enfocat a rehabilitar als presos i reinserir-los a la societat. És important que aquest programa vagi en consonància amb la distribució i formalització dels espais, per poder-lo dur a terme d'una forma eficaç. Permetre varietat d'activitats en aquest tipus de centre ajudarà a la realització del pres i a mitigar-ne el sentiment de reclusió.

Pel que fa a les presons analitzades en el treball i la idoneïtat dels seus espais per generar unes bones condicions de detenció i una eficaç rehabilitació i reinserció del pres, cal dir que, respecte a la presó de Leöben, i segons els resultats de les enquestes fetes als reclusos de la presó, els factors que intervenen en la configuració dels espais d'aquest centre s'han tractat d'una forma adequada, fet evidenciat pels resultats i les opinions dels presos i treballadors. Un 70% dels reclusos han manifestat que l'arquitecte ha aconseguit que s'oblidin, en algun moment del dia, de la seva condició de reclusió.

El fet d'aportar privacitat amb cel·les individuals, lliure moviment dins la presó, espais colorits i de caràcter domèstic, la possibilitat de personalització i apropiació dels espais, la repartició de la població reclusa en grups reduïts de 15 persones, la gran varietat d'activitats esportives i d'oci, molta il·luminació natural, finestres de grans dimensions i instal·lacions sanitàries individuals, són factors que pertanyen a aquest centre i que els reclusos han valorat de forma molt positiva. Asseguren que han contribuït a millorar la relació entre reclusos i amb els treballadors i que han disminuït les confrontacions tant físiques com verbals i han generat un major sentiment de relaxació i seguretat en el centre. A més a més, la presó de Leöben compleix amb tots els requisits mínims esmentats pel CICR. Tots aquests factors fan que els espais d'aquesta presó ajudin a crear unes bones condicions de detenció i permetin una bona qualitat de vida dins el centre.

Per contra, a la presó de Leöben, i així ha estat manifestat pels reclusos i treballadors en les enquestes, no hi ha accés a programes educatius i existeixen poques possibilitats de

treball. Els reclusos asseguren que aquestes activitats són molt importants per a ells durant l'estada a la presó ja que els fan sentir autorealitzats. A més a més, aquestes activitats donen mecanismes al reclus perquè, un cop surt en llibertat, s'adapti millor a la vida en societat.

Quant a la presó de Lledoners, tot i que representa un avenç pel que fa al panorama penitenciari català, els seus espais no modulen els factors del medi d'una forma adequada en alguns casos. El fet de comptar amb cel·les dobles no permet la privacitat del reclus en cap moment; el mobiliari de caràcter industrial juntament amb l'estètica de l'espai, generen un ambient monòton, en molts casos, que no aporta varietat d'estímuls; els espais no permeten l'apropiació i personalització per part dels reclusos, i no deixen establir al reclus un sentit de territorialitat primària. A més a més, en alguns aspectes no es compleixen les normes mínimes establertes pel CICR, encaminades a donar unes pautes per crear espais que permetin dur a terme una vida digne. De tota manera, en aquesta presó, hi ha un interès per crear una arquitectura més amable, amb la utilització de grans obertures que doten els espais de bona il·luminació natural, amb l'expansió de les visuals que permeten observar part de l'entorn natural que envolta l'arquitectura i amb la gran diversitat de petits edificis que permeten al reclus canviar constantment d'ambient, aportant varietat d'estímuls visuals.

A diferència de la presó de Leöben, la de Lledoners disposa d'un programa terapèutic i educatiu molt complet, que possibilita gran varietat d'activitats educatives i de llocs de treball, cosa que permet al reclus, en tot moment, fer de l'estada a la presó un temps fructífer a nivell personal. Li dóna mecanismes perquè un cop surti en llibertat li sigui més fàcil trobar feina i adaptar-s'hi millor.

En termes conjunts, les dues arquitectures busquen apropar la ciutadania als problemes socials; intenten que la vida dins la presó s'assembli tan com sigui possible a la vida en llibertat; aposten per un centre de dimensions més reduïdes que divideix la població reclusa en petits grups homogenis, fet que facilita un millor funcionament i ordre en el centre; les dues estan dotades de varietats d'ambients que aporten als reclusos gran varietat d'estímuls que fan disminuir la sensació de reclusió; busquen allunyar-se amb els seus dissenys dels estereotips tradicionals d'arquitectura penitenciària. Generen ambients més amables i acollidors, donen als espais més il·luminació natural i n'amplien les visuals. També permeten en les seves instal·lacions dur a terme un gran ventall d'activitats. Aquests són alguns patrons que estan adoptant les noves construccions dels centres penitenciaris en l'actualitat.

Però cal dir que la configuració formal que adoptarà una arquitectura penitenciària tindrà relació amb la finalitat que es prevegi per a aquesta arquitectura en qüestió. De la mateixa manera que antigament una presó tenia una finalitat punitiva i en conseqüència es dissenyava tenint en compte aquesta finalitat, avui en dia se li dóna, en molts casos, una finalitat rehabilitadora. Aquest fet fa que des de fa anys hi comenci a haver un interès

per canviar el panorama penitenciari. Per exemple, a Catalunya, hi ha un planejament de construir un seguit d'equipaments penitenciaris encaminats, com la presó de Lledoners, a afavorir programes de tractament més individualitzats que ajudin en el procés de rehabilitació i reinserció del pres (pel 2015 es preveu l'obertura d'una nova presó a Tarragona, el centre penitenciari Mas d'Enric). I alhora, en alguns països d'Europa, com a la presó de Leöben, per exemple, es pot veure com s'aposta per un disseny dels espais penitenciaris totalment innovador, encaminat a reproduir al màxim el model de vida en llibertat dins el centre i aproximar el seu disseny a solucions formals que s'apropen als d'una vivenda, per afavorir la rehabilitació i reinserció del pres en la societat (aquest model d'arquitectura s'està expandint, l'arquitecte ha dissenyat tres centres penitenciaris més, a Berlín, Viena i Graz).

Però aquest canvi en el panorama penitenciari adopta diferents formes i camins, segons el concepte que les competències executives de cada país tenen per aconseguir bons resultats de reinserció i rehabilitació. Així, podem veure la diferència que hi ha entre la presó de Catalunya i la d'Àustria. La presó catalana, aposta per un programa de treball que possibilita gran varietat d'activitats educatives i laborals, en canvi la presó alemanya, aposta per un disseny totalment innovador dels seus espais, que pretenen alterar el mínim la vida dins el centre en comparació de la vida en llibertat; tot i que les dues presons busquen en aquells centres la mateixa finalitat, la de rehabilitació i reinserció de la persona presa, l'aconsegueixen a partir de camins diferents, donant solucions arquitectòniques diferents i atorgant major importància la catalana al sistema de treball i la alemanya a l'arquitectura.

De totes formes, hi ha altres factors que faran variar la conceptualització arquitectònica i inclús el funcionament d'un centre penitenciari en concret. Un d'ells és la conflictivitat dels reclusos que viuran en el centre. De tal manera, hi ha centres on hi fan vida reclusos amb una trajectòria delictiva molt extensa, que en nombrosos casos són individus amb patrons de conducta molt conflictius. Altres centres es destinen, per exemple, a recloure individus amb condemnes de tercer grau, on el seu comportament és menys conflictiu, ja que es troben en un punt del procés de rehabilitació i reinserció més avançat. D'aquesta manera, i segons el perfil personal i criminològic dels reclusos, es possibilitarà en un centre un tipus d'activitats i un mode de funcionament diferent, que afectarà en la resolució formal de l'arquitectura del centre.

Un altre factor que intervé en la conceptualització arquitectònica i el funcionament d'un centre penitenciari són els recursos econòmics que el govern pot destinar a aquest tipus d'institucions. Una arquitectura penitenciària adequada que doni unes bones condicions de vida requereix d'una ràtio alta d'espai per pres i programes d'intervenció que requereixen de molt personal penitenciari, amb una ràtio de treballador per pres molt petita. Això suposa una despesa econòmica molt elevada per a la construcció i la posterior gestió d'aquests centres. Per aquest motiu es retalla en alguns aspectes a l'hora de construir una presó. I aquestes retallades fan que la qualitat de vida dins el centre

disminueixi i el panorama penitenciari, en l'actualitat, segueix tenint mancances i no sent adequat, en molts aspectes, si el que es vol és fer de la presó una experiència el màxim de positiva per al pres.

Finalment cal dir que, segons tot l'estudi realitzat, s'ha conclòs que el que donarà una satisfacció més gran en els presos i, en conseqüència, generarà un millor funcionament i millors resultats de rehabilitació i reinserció social, serà trobar un equilibri entre els programes terapèutics i educatius impartits en els centres de reclusió, que permetin un gran ventall d'activitat, i la idoneïtat del disseny dels seus espais, creant-los a partir de tenir en compte els factors del medi que influencien en els individus i les necessitats concretes dels reclusos.

Bibliografía

Aragonés, J.I. i Armengo, M., Psicología ambiental. Aspectos conceptuales y metodológicos, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

Corraliza, J.A. i Berenguer, J., Emoción y ambiente, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

Hernández, B., Suárez, E. i Hidalgo, M.C., Ámbitos de intervención de la psicología ambiental, disponible a: Expósito, F., Moya, M. (coord.), 2005, Aplicando la psicología social, Madrid: Pirámide

Hombrados-Mendieta, M.I., Hacinamiento, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

López Barrio, I., Efectos sociopsicológicos del ruido, disponible a: Jiménez Burillo, F. i Aragonés, J.I. (coords.), 1991, Introducción a la psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Alianza

López Barrio, I. i Herranz-Pascual, M.K., Factores físicos medioambientales, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

Martínez-Torvisco, J., Espacio personal y ecología del pequeño grupo, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

Rodríguez Sanabra, F., La influencia de los factores físicos ambientales en el comportamiento, disponible a: Jiménez Burillo, F. i Aragonés, J.I. (coords.), 1991, Introducción a la psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Alianza

Sangrador, J. L., El medio físico construido i la interacción social, disponible a: Jiménez Burillo, F. i Aragonés, J.I. (coords.), 1991, Introducción a la psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Alianza

San Juan, C., Ambientes institucionales, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

Valera, S. i Vidal, T., Privacidad y territorialidad, disponible a: Armengo, M. i Aragonés, J.I. (coords.), 2010, Psicología ambiental, 3a ed. Madrid: Pirámide

Entrevistes

Feilacher, J., 2005. Holz-Skulpturen im Eingangsbereich, Titel: “Hier sitze ich gut” [entrevista], disponible a: Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

García, P., 2014. Presó de Lledoners per Raquel Moles [gravadora de veu]. 8 Abril 2014, 18:30.

Hein, E., 2006. Sicherheitsmauer Nord und Ost, Andachtsraum [entrevista], disponible a: Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

Hohensinn, J., 2005. Justizzentrum Leoben (Gerichts-und Gefängnisgebäude), prämiert mit dem Landes-architekturpreis des Landes Steiermark 2004 [entrevista], disponible a: Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

Neuwirth, F., 2006. Inneneinrichtung Aufenthaltsräume / Mobiliar, Titel: “Oase des Unveräuberlichen – Kommunikationsräume” [entrevista], disponible a: Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

Weinberger, F., 2006. Spazierhöfe (gemeinsam mit Ehemann Lois), Titel: “Freiräume” [entrevista], disponible a: Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

Gràfiques

Gràfiques obtingudes del llibre: Friedrich, I., 2008, Modernisierungsprozesse im österreichischen Strafvollzug, Graz: Verlag

Pàg. Treball	Pàg. Llibre
73-74.....	87
74-75.....	88
76.....	89
77.....	94
78.....	98
79.....	107
81.....	113
81.....	114
82.....	115
82.....	116

Webgrafia

Generalitat de Catalunya, 2013 [online], disponible a:

<<http://www20.gencat.cat/portal/site/Justicia/menuitem.be2de99c2fbe63b8108d746db0c0e1a0/?vgnextoid=7aa8733d0688e310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=7aa8733d0688e310VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>> [accés 5 Abril 2014]

Hohensinn, J., s.d. [online], disponible a: <http://www.hohensinn-architektur.at/justizzentrum-leoben_en.php> [accés 15 Març 2014]

Organización de las Naciones Unidas (ONU), s.d. [online], disponible a:

<http://www.un.org/es/documents/udhr/index_print.shtml> [accés 20 Febrer 2014]

Documents PDF

Comité Internacional de la Cruz Roja, 2011, Agua, saneamiento, higiene y hábitat en las cárceles [PDF], CICR: Ginebra, Suiza. Disponible a:

<<http://www.icrc.org/spa/resources/documents/publication/p0823.htm>> [accés 20 Gener 2014]

Comité Internacional de la Cruz Roja, 2013, Agua, saneamiento, higiene y hábitat en las cárceles (guía complementaria) [PDF], CICR: Ginebra, Suiza. Disponible a:

<<http://www.icrc.org/spa/resources/documents/publication/p4083.htm>> [accés 20 Gener 2014]

Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia, 2008, Centre Penitenciari Lledoners [PDF], Generalitat de Catalunya: Catalunya. Disponible a:

<http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/opuscle_cp_lledoners.pdf> [accés 7 Abril 2014]

Ministerio de Justicia de la Nación, 1997, Nuevos conceptos en materia de Arquitectura Penitenciaria [PDF], MJN: Buenos Aires. Disponible a:

<http://www.academia.edu/861455/Nuevos_conceptos_en_materia_de_arquitectura_penitenciaria> [accés 9 Febrer 2014]

Organización de las Naciones Unidas, 2010, Reglas Minimas para el Tratamiento de los Reclusos [PDF], ONU: Salvador de Bahía, Brasil. Disponible a:

<<http://observatoriocorreccionalpr.org/wp-content/uploads/2011/01/PROYECTO-DE-REVISI%C3%93N-DE-LAS-REGLAS-M%C3%8DNIMAS-DE-NACIONES-UNIDAS-PARA-EL-TRATAMIENTO-DE-LOS-RECLUSOS1.pdf>> [accés 20 Febrer 2014]

Pol, E., et al., s.d., Centros de reforma de menores: la dimensión ambiental [PDF], Universitat de Barcelona: Barcelona. Disponible a: <<http://www.copmadrid.org/webcopm/publicaciones/social/1992/vol2/arti4.htm>> [accés 16 Febrer 2014]

Imatges

Abc, 2012, una de las celdas de la cárcel de Lledoners, en San Joan de Vilatorrada [imatge online] disponible a: <<http://www.abc.es/20120703/local-cataluna/abci-presos-catalanes-castigados-merienda-201207031411.html>> [accés 10 Abril 2014]

Bundeskanzleramt, 2004. Justizzentrum Leöben [imatge online], disponible a: <http://www.bka.gv.at/site/cob__29286/5917/default.aspx> [accés 15 Març 2014]

Grazt Architektur, 2014. Frischenschlager [imatge online], disponible a: <http://www.grazt.at/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=60:justizzentrum-leoben&catid=39:sonderbauten&Itemid=59> [accés 15 Març 2014]

Home Designing, 2012, interio-basketball-court [imatge online] disponible a: <<http://www.home-designing.com/2009/06/guess-what-building-this-is>> [accés 15 Març 2014]

Infoalbania, 2003, s.n. [imatge online] disponible a: <<http://www.infoalbania.org/lifestyle/lifestyle-kuriozitete/59536-burgu-me-5-yje-ne-austri.html>> [accés 15 Març 2014]

Izismile, 2012, 5 stars prison [imatge online], disponible a: <http://izismile.com/2009/03/16/i5_stars_prison_justizzentrum_leoben_34_pics.html> [accés 15 Març 2014]

Justiz, 2004. Landesgericht Leoben [imatge online], disponible a: <<http://www.justiz.gv.at/web2013/html/default/2c9484853f386e94013f57e8a110172b.de.html>> [accés 15 Març 2014]

Nació Digital, 1996, s.n. [imatge online] disponible a: <<http://www.naciodigital.cat/cercador/lledoners&tipus=noticies&pag=2&dataini=0&datafi=0>> [accés 10 Abril 2014]

New York Times, 2009, s.n. [imatge online], disponible a:
<<http://www.nytimes.com/2009/06/14/magazine/14prisons-t.html?pagewanted=all&action=click&module=Search&region=searchResults%230&version=&url=http%3A%2F%2Fquery.nytimes.com%2Fsearch%2Fsite%2Fsearch%2F%3Faction%3Dclick%26region%3DMasthead%26pgtype%3DHomepage%26module%3DSearchSubmit%26contentCollection%3DHomepage%26t%3Dqry161%23%2Fleoben%2Bprision%2F>> [accés 15 Març 2014]

Ögfa, s.d., s.n. [imatge online], disponible a:
<<http://www.oegfa.at/event.php?item=4945>> [accés 15 Març 2014]

Ott, P., 2009. Una prisi3n de la que nadie quiere escapar [PDF] New York Times Magazine. Disponible a:
<<http://www.elboomeran.com/upload/ficheros/noticias/inquilinos.pdf>> [accés 3 Febrer 2014]

Reddit, 2014, s.n. [imatge online], disponible a:
<http://www.reddit.com/r/todayilearned/comments/1h3iy7/til_that_in_some_countries_such_as_mexicogermany/> [accés 15 Març 2014]

Social.cat, 2009, centre-penitenciari-lledoners. [imatge online] disponible a:
<<http://www.social.cat/noticia/2738/el-lledoners-batejara-els-gegants-construits-per-interns>> [accés 10 Abril 2014]

Stgo estudio, s.d. s.n. [imatge online] disponible a: <<http://stgo.es/2009/07/prision-de-leoben-josef-hohensinn/>> [accés 15 Març 2014]

Zing, s.d. s.n. [imatge online], disponible a: <<http://news.zing.vn/Ben-trong-nha-tu-sang-trong-bac-nhat-the-gioi-post355019.html>> [accés 15 Març 2014]

20 minutos, s.d., cuarto de ba3o de las celdas dobles [imatge online] disponible a:
<<http://www.20minutos.es/fotos/actualidad/una-noche-en-la-carcel-de-lledoners-5330/>> [accés 10 Abril, 2014]

324.cat, 2011, s.n. [imatge online] disponible a:
<<http://www.324.cat/noticia/1109746/barcelonaciutat/Un-modul-del-centre-penitenciari-de-Lledoners-fomenta-el-civisme-i-el-respecte-entre-els-presos>> [accés 10 Abril 2014]

Entrevistes

Taz, 2008, "Ein Gef3ngnis mit W3rde und Anstand", Taz [entrevista online], disponible a: <<http://www.taz.de/Strafvollzug!/12837/>> [accés 1 Abril 2014]

Bibliografia consultada

Ronzón, I., 2009, La libertad está dentro. Historias desde la carcel, 1a ed. Barcelona: Plataforma

Unidad terapéutica y educativa (UTE), 2008. [online], disponible a:
<<http://www.utevillabona.es/>> [accés 10 Gener 2014]

Televisió de Catalunya, 2009. UTE l'altra presó [reportatge online], disponible a:
<<http://www.tv3.cat/videos/1227129/UTE-laltra-presó>> [accés 15 Gener 2014]